

हेनरिक इब्सेन



द लेडी फ्रॉम द सी
सागर स्वामिनी

अनु. वसंत बागुल

सागर स्वामिनी

हे पुस्तक विनामूल्य आहे

पण फुकट नाही

या निर्मितीसाठी काही लोकांना वेळ व पैसा खर्च करावा लागला आहे.

म्हणून हे वाचल्यावर **खर्च** करा **३ मिनिट**

१ मिनिट : लेखकांना फोन करून हे पुस्तक कसे वाटले ते कळवा

१ मिनिट : ई साहित्य प्रतिष्ठानला मेल करून हे पुस्तक कसे वाटले ते कळवा.

१ मिनिट : आपले मित्र व ओळखीच्या सर्व मराठी लोकांना या पुस्तकाबद्दल
अणि ई साहित्यबद्दल सांगा.

असे न केल्यास यापुढे आपल्याला **पुस्तके मिळणे बंद** होऊ
शकते.

दाम नाही मागत. मागत आहे दाद.

साद आहे आमची. हवा प्रतिसाद.

दाद म्हणजे स्तुतीच असावी असे नाही. प्रांजळ मत, सूचना, टीका, विरोधी मत यांचे स्वागत आहे. प्रामाणिक मत असावे. ज्यामुळे लेखकाला प्रगती करण्यासाठी दिशा ठरवण्यात मदत होते. मराठीत अधिक कसदार लेखन व्हावे आणि त्यातून वाचक अधिकाधिक प्रगल्भ व्हावा, आणि अखेर संपूर्ण समाज एका नव्या प्रबुद्ध उंचीवर जात रहावा.



ई साहित्य प्रतिष्ठान

सादर करीत आहे

हेन्रिक इब्सेन

लिखित

नाटक

सागर स्वामिनी

अनुवाद : वसंत बागुल

सागर स्वामिनी (नाटक)

लेखक : हेन्रिक इब्सेन

मूळ नॉर्वेजिअन नाटक: The Lady from the Sea

मराठी अनुवाद : वसंत बागुल

३०२, न्यु शिवम अपार्टमेंट

स्टेशन रोड, उल्हासनगर-४, जि. ठाणे

फोन: 0251-2587832, 8149068977

vasant_pandit2002@yahoo.com

या पुस्तकातील लेखनाचे सर्व हक्क लेखकाकडे सुरक्षित असून पुस्तकाचे किंवा त्यातील अंशाचे पुनर्मुद्रण वा नाट्य, चित्रपट किंवा इतर रूपांतर करण्यासाठी लेखकाची लेखी परवानगी घेणे आवश्यक आहे. तसे न केल्यास कायदेशीर कारवाई (दंड व तुरुंगवास) होऊ शकते.

This declaration is as per the Copyright Act 1957. Copyright protection in India is available for any literary, dramatic, musical, sound recording and artistic work. The Copyright Act 1957 provides for registration of such works. Although an author's copyright in a work is recognised even without registration. Infringement of copyright entitles the owner to remedies of injunction, damages and accounts.

मुखपृष्ठ व निर्मितीसहाय्य : रश्मी किल्लोस्कर

प्रकाशक : ई साहित्य प्रतिष्ठान

www.esahity.com

www.esahity.in

esahity@gmail.com

प्रकाशन : ९ ऑक्टोबर २०२०



©esahity Pratishthan® 2020

विनामूल्य वितरणासाठी उपलब्ध.

- आपले वाचून झाल्यावर आपण हे फॉरवर्ड करू शकता.
- हे ई पुस्तक वेबसाईटवर ठेवण्यापुर्वी किंवा वाचनाव्यतिरिक्त कोणताही वापर करण्यापुर्वी ई-साहित्य प्रतिष्ठानची लेखी परवानगी घेणे आवश्यक आहे.

22. THE LADY FROM THE SEA

(Fruen fra Havet)

1888

इब्सेनचे हे बाविसावे नाटक.

प्रबोधनाच्या पूर्वकाळापासून ते अठराव्या शतकाच्या मध्यापर्यंत कवी आणि नाटककार सामान्यतः जुन्या कथांचा, उत्कृष्ट जुन्या कथांचा वापर करीत. ते असे गृहित धरून चालायचे की त्यांचा प्रेक्षक वर्ग प्रत्येक नाटक किंवा नीतिपर गोष्ट, प्राचीन नीती आणि धार्मिक तत्वज्ञानाची सामान्य वचने ह्यांचा परिचय करून घेण्यास इच्छुक होता. 'माझ्या लेखकांनी काय सांगितले ते मी तुम्हाला सांगतो.' (असे शेक्सपियर लिहित असे.) इब्सेनची सवय ह्याच्या उलट होती. त्याच्या शोकात्म (Tragic) पात्रांप्रमाणे त्याला समाज आणि चर्चच्या मृतावस्थेत आणि चालीरितीत हृदयशून्य बनलेले रूढ शहाणपण गवसले आणि त्याच्या स्वतःच्या अस्तित्वासाठी त्याला ते नाकारणे भाग पडले- त्याच्या स्वतःसाठी पाहणे भाग पडले. त्याच्या काळातील चैतन्याबरोबर त्याने ह्या मूर्तिभंजनात भाग घेतला आणि त्याच्या प्रेक्षकांमध्ये त्याचे आकर्षण निर्माण केले. तो त्याची नाटके बहुधा (कुणी असे म्हणेल की) त्याच्या वृत्तांत मूल्यांकरिता प्रदर्शित करतो, अशीच काही ती त्याने शोधून काढली आहेत की जी कुणी पूर्वी

तशी पाहिलेलीच नाहीत. म्हणून मग जर एखाद्याला इब्सेनच्या प्राचीन काळाच्या काव्यदृष्टीचा परिचय करून घ्यायचा असेल तर त्याने पात्रे काय म्हणतात ते खोल खोदून पहायला हवे. त्यांच्या आत्म्याच्या (spirit) हालचालीच्या पातळीखालील शब्द आणि कल्पनाही बघायला हव्यात. ह्या पातळीपर्यंत खोदायला इब्सेनला सामान्यतः दोन वर्षे लागली पण त्याला विस्मयचकित करणारी रंगभूमीविषयक त्याच्या नाटकांची चेतनाच फक्त त्याला गवसली नाही तर त्याचे अव्याहत महत्त्वही त्याला गवसले.

जे त्याचे कणखर नैराश्यवाद आणि मौजेचे मूर्तिभंजन नाकारते अशा इब्सेनच्या वाचनाचा मी कैवार घेत नाही. त्याउलट त्याच्या लेखनाची ही स्वरूपे आहेत ज्यांनी त्याला आधुनिक रंगभूमीचा आज्ञा (Grandfather) केले आहे. आपल्या काळासाठी त्याचा दर्जा म्हणजे एक मार्गदर्शक तत्व (Landmark) ते प्रमाणित करतात. पण आपल्या प्रचलित 'Beatnik' च्या जगात एकही पवित्र मूर्ती भंजन करण्यासाठी शिल्लक ठेवली गेली नाही; आणि जरी इब्सेन आता आपल्याशी बोलत असला तरी तो ते त्याच्या लेखनाच्या विरुद्ध स्वरूपामुळेच- तिची चिरकालीन काव्यमय सूक्ष्म दृष्टी आता दिसू शकेल. त्याच्या श्रेष्ठ नाटकात तो एकोणिसाव्या शतकातील औधत्य (insotence-उर्मटपणा)चा सुद्धा त्याने, ज्याचे ते प्रेरक बनले त्या अद्वितीय धाडसाबरोबर व प्रांजळपणाबरोबर आविष्कार केला. The Lady From The Sea मध्ये श्रेष्ठ शोकांतिकांची एक प्रकारची तळटीप,

त्याने पाहिले की ह्या नाटकाचा उपसंहार (catastrophy) हा काही दैवाधीन शेवट नव्हता की चैतन्य पुन्हा पुनरूज्जीवित केले जाईल. म्हणूनच जर या नाटकाच्या वाचनाचे जवळून श्रवण केले तर आपल्याला अर्चनीय (उपास्य, पूज्य) अशा विषयांचे (Themes) प्रतिध्वनी सापडतील. आणि म्हणून इब्सेनला जीवनाच्या चैतन्याच्या संशोधकांमध्ये त्याच्या मालकीच्या असलेल्या जागेवर आपण बसवतो.

-From 'The Lady From The Sea', Daniel
Haakonsen (ed)

Contemporary Approaches to Ibsen 1966-
Francis Fergusson

-Henrik Ibsen – Critical Anthology pg- 413-414

The Lady From The Sea

The Law of Adjustment

समायोजनाचा नियम

The Lady from the sea आणि Hedda Gabler दोन भिन्न दृष्टीकोनातून आणि दोन भिन्न सिद्धांतातून मनोविश्लेषणात्मक पद्धतीने स्त्री जातीच्या वैवाहिक जीवनाचा परामर्श घेतात. ह्या दोन्ही नाटकातील समस्या वैयक्तिक तडजोडीपैकी एक आहे, ती इब्सेनने केवळ परिपूर्ण युक्तीनेच नव्हे तर असामान्य नियोजनातून हाताळली आहे. तथापि The Lady from the Sea मध्ये तो मनोविश्लेषणात्मक प्रतिमेच्या संज्ञेत स्पर्श करतो व ते समकालीन प्रेक्षकवर्गापेक्षाही वर्तमानकालीन प्रेक्षकवर्गालाही उघडपणे काहीसे गोंधळात टाकते.

Ellida Wangel (The Lady from the Sea)

समुद्रकन्या तीव्र चिंता—मज्जाविकृतीने पछाडलेली असते. ती सुद्धा Rosmersholm मधील रिबेकासारखीच आहे (पण अधिक दमनाच्या रूपात) सागराच्या मूलतत्त्वाच्या मोहिनीखाली असून ती मानवाच्या मनात स्वैर भटकणाऱ्या अराजक स्वातंत्र्याचे प्रतिक आहे. संपूर्ण नाटक म्हणजे तिच्या इलाजाचा उदात्तीकरणाच्या पद्धतीने नाट्यीकरण केलेला सारभूत इतिहास आहे. यापूर्वी बऱ्याच आधी

(उदात्तीकरण—उन्नयन) आधुनिक मानसशास्त्राच्या गावंढळ बोलीभाषेतून ग्राम्यीकृत केलेला शब्द आहे. तिच्यापेक्षा वयाने म्हाताऱ्या असलेल्या तिच्या नवऱ्याशी Dr. Wangel शी तिची लैंगिकदृष्ट्या चुकीची जुळणी झाली होती. (अपसमायोजन—Maladjustment) त्याच्याशी तिने प्रेमविरहित लग्न केलेले होते, ती स्वतःला त्याच्याशी त्यामुळेच रूळवून घेऊ शकत नव्हती, म्हणून त्याच्या दोन मुली Bolleta आणि Hilda ह्यांच्याबद्दल तिला परकेपणा वाटायचा. खरे म्हणजे तिच्या अंतर्देशीय वातावरणात ती तिच्या जन्मस्थळीच्या उत्तरेकडच्या समुद्रकिनाऱ्यावरील समुद्रमिश्रित स्वभावापेक्षा ती भिन्न वाटे. ती लाटांकडून समुद्रकिनाऱ्यावर फेकल्या गेलेल्या मत्स्यकान्येसारखी असून ती परत धड समुद्रातही जाऊ शकत नव्हती किंवा आपल्या नित्याच्या कोरड्या भूप्रदेशाकडेही जाऊ शकत नव्हती.

पण ह्यासारखीच दुसरीही असमर्पक गुंतागुंत आहे. तारूण्यात Ellida एका भटकणाऱ्या Finish खलाशाची वाड्निश्चित वधू बनलेली होती. जो समुद्र त्यांच्या त्याचवेळी लग्नसमारंभाच्या अंगठीचे पात्र झाला होता त्याच्याच साक्षीने त्यांचा वाड्निश्चय झाला होता. तो खलाशी निघून जातो, पण समुद्र सरूप असलेली त्याची मोहिनी तिने स्वतःला Dr. Wangel ला विकल्यावर आणि समुद्रापासून दूर राहिल्यानंतर तिच्यामध्ये अप्रतिहतपणे दृढतेने वाढते. ह्या विवाहातून ज्या मुलाचा जन्म होतो त्याचे डोळे त्या समुद्रावरच्या माणसासारखे

असतात. आणि ते मूल लगेच मरते. त्यामुळे Ellida चे मनोधैर्य खचते व इतके विकोपास जाते की ती आपल्या नवऱ्याशी—वैवाहिक संबंधही तोडून टाकते. परंतु तिच्यावर अजूनही त्या समुद्रावरच्या माणसाची मालकी आहे- ही दृढ कल्पना तिच्या अंतरात खोल रूजलेली असते. आणि ह्या कल्पनेचा तिच्या मनावर इतका पगडा बसलेला असतो की जरी तिला ‘स्वतःपासून वाचवायचे’ असते तरी ती कल्पना ती झटकून टाकू शकत नाही. तिचं दुःख कमी करण्यासाठी Dr. Wangel परत मिठागारांनी लादलेल्या सरसकट समुद्रवायुलहरींच्या तिच्या उत्तरेच्या जन्मस्थानाकडे तिला घेऊन जाण्याचे ठरवितो. पण ती त्याचे ऐकत नाही.

‘ओ, बोलू नका त्याविषयी! ह्या गोष्टीचा विचार सुद्धा करू नका. याठिकाणी मला काहीही आधार वाटत नाही. मला ठाऊक आहे; मला असे वाटते की मी ते फेकून देऊ शकत नाही.’

‘फेकून देऊ शकत नाही, प्रिये? म्हणजे काय?’

म्हणजे त्याची भीती, मजवर असलेले त्याचे अगाध वर्चस्व.

II

त्याच्या स्वतःच्या या युक्तीमुळे Dr. Wangel, Ellida ला आपल्या स्वतःच्या गतकाळातील त्या समुद्रावरील परक्या माणसाबरोबरच्या धाडसाबद्दल आणि त्याचप्रमाणे तिच्या भयाबद्दल आणि त्याच्या परतीच्या तिच्या मोठ्या प्रमाणावरील मनकवडेपणाच्या

अपेक्षेबद्दल सांगायला प्रवृत्त करतो. Dr. Wangel शी झालेला तिचा विवाह म्हणजे एक प्रकारची आपली फसवणूकच आहे, ह्या कल्पनेचा त्याग करण्यात ती असमर्थ असते व तिला खात्री असते की त्या समुद्रावरच्या माणसाचे पुनरागमन त्याच्यामध्ये आणि तिच्या विद्यमान पतीमध्ये शेवटची निवड करावयाचे आपल्यावर लादणार. पण ह्या मनोवृत्ती आणि कल्पना फक्त तिच्या मज्जातंतूंचा विकार वाढवितात; तेव्हा तिची पूर्वजातील उतरलेली समुद्राशी नाते असलेली अनुवंशिक विकृती तिच्या गूढ उच्छृंखल स्वातंत्र्याबरोबर तिच्या समुद्रापासून दूर असलेल्या प्रदेशावरील अस्तित्वाविरुद्ध अधिक बंड करावयास लावते. तिच्या नवऱ्याविरुद्ध असलेले तिचे अजाण बंड तो परका गृहस्थ एका वर्षाच्या अनुपस्थितीनंतर परत येतो तेव्हा अधिक तीव्र होते—व अपरिहार्यपणे तिला जवळ खेचते. ते शब्द ती Dr. Wangel कडे जोरात उद्गारते जे तिला भूतकाळात ठाऊक होते. त्या तिच्या स्वातंत्र्याच्या तीव्र इच्छेची कंपनी असतात.

‘मला ठाऊक आहे तुम्ही मला येथे ठेवू शकाल ते. तुम्हाला ते सामर्थ्य आहे आणि त्याचा तुम्ही वापर कराल यात संशय नाही. पण माझे मन, माझे विचार, माझ्या साऱ्या अनिवार इच्छा आणि कामना ह्यांना तुम्ही अटकाव करू शकणार नाहीत! त्या तळमळतील आणि ताणल्या जातील—बाहेर अज्ञातामध्ये—जे मी निर्मिले आहे आणि ज्याचा तुम्ही माझ्या विरुद्ध अडथळा निर्माण केला आहे.’

परंतु तिच्या डॉक्टर नवऱ्याचा तिच्याविरूद्ध बळजबरी करण्याचा किंवा तिला अडथळा करण्याचा उद्देश नसतो. त्याउलट तो तिच्या मनाचा क्षोभ शक्यतो अतिशय खोल मुळांची व तिच्या दुखाःच्या कारणांची कबुली शोधण्याकडे तिचे मन वळवितो आणि जेव्हा तो परकीय प्रत्यक्ष प्रकट होतो तेव्हा तिच्या नवऱ्याची व्याधीशामक पद्धती स्वातंत्र्य म्हणूनच राहते. परकीयाच्या रूपात झालेल्या बदलामुळे परिस्थितीत Dr. Wangel च्या बाजूने परिवर्तन होते. कारण त्याच्या अनुपस्थितीत तिच्या मनामध्ये असलेल्या त्याच्या प्रतिमेपेक्षा तो कितीतरी भिन्न दिसतो. त्याच्या डोळ्यांशिवाय सुरुवातीला ती तर त्याला ओळखतच नाही. अधिक महत्त्वाची बाब म्हणजे तिला कायमचे मुकण्याचा धोका पत्करूनही निर्णायक क्षणाला Dr. Wangel तिला निवडीचे स्वातंत्र्य देऊ करतो.

‘आता तू माझ्या हक्कांपासून आणि माझ्यापासून पूर्णपणे मुक्त आहेस. आता तुझ्या स्वतःच्या खऱ्या जीवनाकडे तू परत आलीस— त्याच्या ठराविक क्रमाकडे पुन्हा परत आलीस. आता तू स्वतंत्रपणे आणि तुझ्या स्वतःच्या जबाबदारीवर निवड करू शकतेस.’

पण निवडीचे स्वातंत्र्य मिळणे म्हणजे तिच्या स्वतःच्या जबाबदारीवरचे म्हणजे वैयक्तिक स्वतंत्र जबाबदारीसारख्या गोष्टींना ती नाकारण्यालाही ती स्वतंत्र झाली हे आढळून तिला धक्का बसतो. Ellida वर असलेली त्या परक्या माणसाची मोहिनी ही निस्तेज होत जाते. तिच्या अखेरच्या निर्णयात ती तिच्या नवऱ्याला निवडते आणि

ज्या अबोधतेच्या अगाधतेपासून तिला भय असते ते संपते. तिच्या भोवतालच्या वातावरणाचा सराव तिला यापुढे सोप्या कर्तव्याचे आश्वासन देतो. तिच्यासाठी त्यांचा अंगिकार करण्यासाठी परिस्थिती तिचा अंगिकार करते आणि आता तिला मानवी प्राणी आणि पत्नी म्हणून तिच्यात असलेल्या उत्कृष्टतेची जाणीव होऊ लागते.

‘क्रमाक्रमाने मला आता तुम्ही समजू लागले आहात – (सान्या यातना सहन केल्यानंतर तिचा पती भाष्य करतो.) तू विचार आणि कल्पना प्रतिमेत रेखाटतेस- दृष्टीगोचर चित्रांमधून. समुद्रासाठी असलेली तुझी तीव्र इच्छा आणि तळमळ- ती मोहिनी- ज्या परक्या गृहस्थाची तुजवर होती- ती फक्त दुसरे तिसरे कुणी नसून तुझ्या अंतर्गत असलेल्या स्वातंत्र्याच्या जागृत होणाऱ्या आणि वाढत्या गरजेचे फक्त आविष्करण आहे.’

‘ओ, मला त्याबद्दल काय म्हणावे हे कळतच नाही. पण तुम्ही माझे चांगले वैद्य आहात. तुम्हाला ते सापडलं आणि योग्य उपाय करण्याचं धाडस तुम्ही केलंत- त्यानेच फक्त त्यानेच मला आधार मिळाला.’

ह्या नाटकातील लहान पात्रांचे एकीकरण अशा काही पद्धतीने केले आहे की त्यामुळे संतुलन साधावे व त्याचा (Pattern) आकृतिबंध पूर्ण व्हावा. ज्यावर तिचे खरोखर प्रेम नाही त्या अधिक म्हाताऱ्या माणसाशी लग्न करून प्रायः भविष्यकाळात कधीतरी तिची प्रतिक्रिया करणाऱ्या या सारख्याच संकरासह Boletta, Gilda च्या

प्रमादाची पुनरावृत्ती करीत आहे असे वाटते. छांदिष्ट आणि खोडकर Gilda ही The master builder मधील सर्वथा नव्या भूमिकेसाठी प्रगट होण्याकरिता कौमार्यावस्थेच्या प्रक्षुब्ध काळातून जात आहे. ज्याचा अहंकार इच्छा असो वा नसो, उत्तेजनात्मक प्रेमाचे विडंबन करतो. तो क्षयी कलाकार Lyngstrand हा अननुभवी आहे; Falk svanhild चे Loves' Comedy मधील मुख्य तत्व सर्वव्यापी Ballested पुन्हा समायोजनाचे (तडजोडीचे) विडंबन प्रदर्शित करतो. त्यांचे एक निष्क्रिय साधन म्हणून तो स्वतःला तांत्रिकदृष्ट्या कोणत्याही परिस्थितीत रूळवून घेणारा माणूस आहे, त्यांच्या नायकासारखा नव्हे.

The Lady From The Sea जरी त्याची प्रसन्नता शरत्काळ निस्तेज करणारी असली तरी काही बाबतीत तो The Wild Duck या नाटकापेक्षा कमीअधिक आशायुक्त शुद्धीकारक आहे. Gina आणि Hjalmar पेक्षा Ellida आणि Wangel हे अधिक उंचीच्या पात्रतेचे आहेत आणि त्यांचे परस्पर समायोजन काहीशा मोठ्या अधिक सामान्य आशयाकडे निर्देश करते. A Doll House च्या समाप्तीच्या वेळच्या Nora मध्ये आणि Ellida मध्ये तरीही नक्कीच संबंध आहे. संपूर्णतया समायोजित विवाहाचे चमत्कारांचा चमत्कार (Miracle of miracles) हे सोडून जाताना Hjalmar ला दिलेल्या सूचनेचे Nora चे शब्द हे Ellida आणि तिच्या नवऱ्याकडून मिळवले जातात. त्यांची जीवनातील वास्तविक स्थिती किती माफक आहे याला महत्त्व नाही. पण दोघेही आता त्यांच्या भवितव्याची परिपूर्ती करू शकतात. Ellida

च्या सराव (Acclimatization) या शब्दात जी त्यांचा कंटाळवाणेपणा दूर करू शकेल अशा यापुढील चैतन्यातील दैनंदिन कर्तव्यांचा ती खुशीने स्वीकार करते- असा सखोल अर्थ भरला आहे. जर Ellida च्या दैवाशी Hedda Gabler मधील Hedda च्या दैवाची तुलना केली तर चुकीच्या जुळणीचे दुसरे नाटक पण वेगळ्या दृष्टीकोनातून येते- या नाटकाचे निश्चित असे गर्भितार्थ उत्कृष्टरित्या समजू शकतील.

Ibsen An Approach

Janko Lavrin p. 107-110

The Lady From The Sea

(Fruen Fra Havet) 1888

इब्सेनचे हे बाविसावे नाटक.

इब्सेनचे जन्मस्थळ शिएन हे सागरावर नाही, पण ते अतिशय अरूंद, लांब अशा खाडीच्या टोकावर आहे. अलिप्त खडकाने वेढलेल्या किनाऱ्याजवळील ग्रीमस्ता आणि बर्जेन येथे तो अनेक वर्षे राहिला. बर्जेन सोडल्यावर क्वचितच खुल्या सागराशी त्याचा संपर्क आला होता. ख्रिस्तेनियाच्या वरच्या भागातील खाडी म्हणजे केवळ खाऱ्या पाण्याचे सरोवर होते. जर्मनीत तर त्याने कधीच सागर बघितला नाही, इटलीमध्ये फक्त इस्चेइयाच्या सोरेंटो, अमाल्फिच्या छोट्या भेटीतच काय तो पाहिला असेल. १८८० मध्ये त्याने म्युनिचहून हेगेलला लिहिले होते: 'सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे सर्वात जास्त मी कशाला मुकलो असेन तर ते सागराला. ती माझी वंचना होती जिच्याशी मी समेट घडवून आणू शकत होतो. 'सागराचा देखावा,' मी काय गमावलं असेल तर ते हे- आणि ही अनुभूती वर्षानुवर्षे वाढतच आहे.' नॉर्वेच्या छोट्याशा शहराला त्याने या नाटकात 'माशांचे डबके' असे प्रतीक योजले आहे.

पहिल्या गटात, एक वकील ज्याने खुल्या सागराजवळ राहणाऱ्या स्त्रीशी दुसरे लग्न केलेले असते. त्याला पहिल्या विवाहापासून झालेल्या उपवर तरूण अशा दोन मुली असतात. हा

वकील सुसंस्कृत, विख्यात, कडवट असून त्याच्या अविवेकाने त्याचा भूतकाळ काळवंडलेला असतो. त्यायोगे त्याचे कर्तृत्व मध्येच थांबलेले असते. दुसरा म्हणजे एक कलाकार, तो स्वप्नात आणि कल्पनाविश्वात रमणारा कुप्रसिद्ध जाहिरातीच्या फलकचित्राचे काम करणारा असतो.

दुसऱ्या गटात उन्हाळ्यातील पर्यटक- क्षयरोग झालेला शिल्पकार लिंगस्ट्रँड याचे पूर्णपणे सुरेख चित्र रेखाटले आहे. ह्या गटात लिंगस्ट्रँडचा आश्रयदाता व त्याची मूर्ख घमेंडखोर व बिनडोक पत्नी. पण हे दोघे पूर्णपणे नाटकभर अदृश्य असतात. एलिदा ही एका मूलतः धर्मोपदेशकाची मुलगी असते. नौदलातून बडतर्फ झालेल्या एका बेताल अधिकाऱ्याशी तिचा चोरून वाड्निश्चय झालेला असतो. हा वाड्निश्चय ती काही अंशी वडिलांच्या आज्ञेने तर काही अंशी स्वतःच्या मुक्त इच्छेने मोडते, कारण ह्या तरुण खलाशाचा भूतकाळ तिला कळतो. नंतर तिच्या विवाहानंतर तिला असं जाणवतं की अज्ञान आणि पूर्वग्रहदूषितामुळे तिला तो नकोसा होतो, तिची कथा नंतर विचित्र आणि अद्भुतरम्य होते. संवादाचे तुकडे कच्चेपणे रेखाटलेले आहेत. विशेषतः तरुण शिल्पकाराची नौकाभंगाची कथा. एलिदाची कल्पना: आपण कोरड्या जगाचे का आहोत? हवेचे का नाहीत? सागराचे का नाहीत? पंखांची अभिलाषा, एकदा उडू शकतो ही विचित्र स्वप्ने?

The Lady from the Sea हे असे पहिले नाटक आहे ज्यात त्याने सामाजिक उपहास करण्याचा त्याग केला आहे आणि शुद्ध मानसशास्त्रात स्वतःला समर्पित केले आहे. हे असेही पहिले नाटक आहे की ज्यात त्याने गूढत्वाला खाचा पाडल्या आहेत. तरीही एकंदरित त्याने बहुधा आपल्या अपेक्षेप्रमाणे घडवून आणले की एलिदावर झालेला त्याचा प्रभाव हा फक्त तिच्या कल्पनेतच होता.

The Collected Works of Henrik Ibsen, vol. IX

From introduction by William Archer pg. xix-xxx

The Lady From The Sea

Play in Five Acts

सागर स्वामिनी

पात्रे:

डॉ. वांगल, जिल्ह्याचा डॉक्टर

एलिदा वांगल, त्याची दुसरी पत्नी

बोलेटा, हिल्डा: त्याच्या पहिल्या विवाहापासून
झालेल्या कन्या

अर्नहोल्म, एक शिक्षक

लिंगस्ट्रँड

बाललिस्टेड

तरूण शहरवासी

पर्यटक, इ.

प्रसंग उन्हाळ्याच्या काळातील उत्तर नॉर्वेतील खाडीच्या
बाजूस असलेल्या छोट्याशा शहरात घडतो.

अंक पहिला

डाव्या बाजूस विस्तृत पडवीने झाकोळलेले डॉ. वांगलचे घर. पडवीखाली एक ध्वजस्तंभ, त्यासमोर आणि भोवताली एक उद्यान. उद्यानात उजव्या बाजूस टेबल आणि खुर्च्या असलेले एक लताकुंज. मागील बाजूस छोटेसे फाटक असलेले झुडुपांचे कुंपण. कुंपणाच्या पलिकडे किनाऱ्यालगत दोन्ही बाजूस वृक्षांची छाया असलेला रस्ता. झाडांच्या मधून पर्वतशिखरे आणि खाडीचे दृश्य दिसते. ही उन्हाळ्यातील उबदार, निर्मल, तेजस्वी प्रभात आहे.

बाललिस्टेड, एक मध्यमवयीन गृहस्थ, जुन्या पद्धतीचे मखमली जाकीट आणि रूंद कडा असलेली कलावंताची हॅट असा त्याचा पोषाख असून तो ध्वजस्तंभाच्या बुडाशी उभा राहून त्याची दोरी व्यवस्थित करीत आहे. ध्वज जमिनीवर पडलेला आहे. त्या पासून

फार लांब नव्हे, एक कॅनव्हास लावलेला चित्र फलक आहे. त्या बाजूला एक कॅनव्हास खुर्ची असून तिच्यावर कुंचले, रंगपाटी आणि रंगपेटिका ठेवलेल्या आहेत. बोलेटा वांगल उघड्या दरवाज्यातून पडवीत येते. तिच्याजवळ एक फुलदाणी असून ती, ती टेबलावर ठेवते.

बोलेटा: ठीक, बाललिस्टेड- तुम्ही करू शकता का ते काम?

बाललिस्टेड: ओह, होय, कु. बोलेटा. ते खूपसं सोपं आहे- तुम्ही कुणा पाहुण्यांची वाट बघताहात का आज?

बोलेटा: होय, आम्ही आज सकाळी मिस्टर अर्नहोल्मची वाट बघतोय. ते काल रात्रीच शहरात आले.

बाललिस्टेड: अर्नहोल्म? Wait a moment- हे तेच गृहस्थ तर नव्हेत ना जे येथे थोडी वर्षे खाजगी शिक्षक म्हणून काम करायचे व त्यांचे नाव अर्नहोल्म होते?

बोलेटा: होय; हे तेच जे इथे येताहेत.

बाललिस्टेड: ओह, खरंच. म्हणजे ते पुन्हा येथे भाग घेऊ इच्छितात तर.

बोलेटा: त्याच कारणामुळे आम्ही ध्वजारोहण करण्याची इच्छा करतोय.

बाललिस्टेड: खूपच स्वाभाविक. (बोलेटा पुन्हा उद्यानगृहात जाते. अल्पावधीत उजव्या बाजूच्या रस्त्यावरून लिंगस्ट्रँड येतो आणि थांबतो, तो कुतूहलाने चित्रफलक आणि चित्रकाराच्या सामानाकडे बघतो. हा तरूण गृहस्थ कृश असून त्याने स्वस्तातला परंतु छान पोशाख केलेला आहे, व तो

दिसण्यात काहीसा सुकुमार नाजूक वाटतो.)

लिंगस्ट्रँड: (दूरवर कुंपणांच्या बाजूने) गुड मॉर्निंग

बाललिस्टेड: (वळतो) ओह! गुड मॉर्निंग. (ध्वज उभारतो) आहा! संपली अडचण! (तो दोरी घट्ट बांधतो आणि चित्रफलकाकडे जाऊन कामात गुंततो) मी तुमचे अभिनंदन करतो. मला वाटत नाही की मी आनंदात राहिलो होतो असं....

लिंगस्ट्रँड: तुम्ही चित्रकार आहात, नाही का?

बाललिस्टेड: होय, निश्चितच. मी चित्रकार का असू नये?

लिंगस्ट्रँड: ओह, का नाही, खरोखरच- ह्या क्षणाला येथे आल्याबद्दल तुमची काही हरकत नाही ना?

बाललिस्टेड: तुम्हाला आत येऊन बघायचे आहे काय?

लिंगस्ट्रँडः होय, मला ते खूपच आवडेल.

बाललिस्टेडः ओह, अद्यापपर्यंत तरी तेथे काही खूपसं बघण्यासारखं नाही. पण कृपया, तुमची इच्छा असल्यास अवश्य यावे.

लिंगस्ट्रँडः थँक यू. (तो उद्यानाच्या फाटकातून आत येतो.)

बाललिस्टेडः (रंगचित्राचे काम करीत) त्या तेथे बेटांमध्ये असलेल्या खाडीवर जरासे काम करतोय.

लिंगस्ट्रँडः असं होय.

बाललिस्टेडः पण त्यासाठी प्रतिमेची गरज आहे. पण या शहरात कोणताच नमुना नाही, कोठेही नाही.

लिंगस्ट्रँडः तेथे प्रतिमा असायला हवी, नाही का?

बाललिस्टेड: होय, ह्या खडकावर नजरेत भरेल अशा जागी मी मृत्युपंथास लागलेल्या मत्स्यकन्येला ठेवणार आहे.

लिंगस्ट्रँड: का, मृत्युपंथास लागलेल्या?

बाललिस्टेड: ती समुद्रापासून भरकटलेली असून तिला तिचा मार्ग पुन्हा सापडत नाही म्हणून ती काहीशा खारट पाण्यात मृत्युपंथास लागलेली आहे, बघा.

लिंगस्ट्रँड: ओह, असं का?

बाललिस्टेड: येथील स्त्री कुटुंब प्रमुखाने मला हे चित्र रंगवण्याची कल्पना सुचवली.

लिंगस्ट्रँड: जेव्हा हे चित्र पूर्ण होईल तेव्हा तुम्ही त्याला काय नाव द्याल?

बाललिस्टेड: मला वाटते, त्यास 'मत्स्यकन्येचा शेवट' असे नाव द्यावे.

लिंगस्ट्रँड: छान कल्पना आहे. मला वाटते हे खूपच रमणीय चित्र होईल.

बाललिस्टेड: (त्याच्याकडे बघत) तुम्ही कलाकार आहात स्वतः, कदाचित?

लिंगस्ट्रँड: चित्रकार म्हणायचंय का तुम्हाला?

बाललिस्टेड: होय.

लिंगस्ट्रँड: नाही, मी चित्रकार नाही. पण मी शिल्पकार होतोय. माझं नाव आहे हॅन्स लिंगस्ट्रँड.

बाललिस्टेड: म्हणजे तुम्ही शिल्पकार होणार आहात तर? ठीक, शिल्पकला हीसुद्धा वस्तुतः कला आहे- मला वाटते, मी तुम्हाला रस्त्यात एकदा किंवा दोनदा बघितलं आहे. तुम्ही बऱ्याच कालावधीपासून येथे राहताहात का?

लिंगस्ट्रँड: नाही, फक्त पंधरा दिवसांपासून मी येथे आहे. पण मला अशी आशा वाटते की मी संपूर्ण उन्हाळा येथे काढण्यात समर्थ होऊ शकेन.

बाललिस्टेड: समुद्रवेलाच्या आनंदाचा आस्वाद घेण्यासाठी? हं?

लिंगस्ट्रँड: होय, मला स्वतःला थोडं सशक्त व्हायचंय.

बाललिस्टेड: तुम्ही सशक्त नाही का?

लिंगस्ट्रँड: नाही, तुम्ही ज्याला विशेषतः सशक्त म्हणता तसा मी नव्हे. तशी गंभीर बाब नव्हे- फक्त मला श्वासोच्छ्वास घेताना छातीत थोडासा त्रास होतो.

बाललिस्टेड: शीSS, हे काहीच नाही. काहीच महत्त्वाचे नाही. त्यासाठी डॉक्टरांना भेटायला हवं ज्यांना ह्याविषयी काहीतरी ठाऊक आहे.

लिंगस्ट्रँडः मी डॉक्टर वांगल यांना ह्याबाबतीत विचारायचे ठरवले आहे, जर मला तशी संधी मिळाली तर.

बाललिस्टेडः ते बरोबर आहे. (डाव्या बाजूस बाहेर बघतो) ओह, दुसरी आगबोट. प्रवाशांनी खच्चून भरलेली. गेल्या काही वर्षांपासून पर्यटक प्रवाशांची वर्दळ खूप वाढली ही विस्मयचकित करणारी बाब आहे.

लिंगस्ट्रँडः होय, अविरत आगमन आणि प्रस्थानामध्ये खूप वाढ झाली आहे.

बाललिस्टेडः उन्हाळ्यात तर हे ठिकाण पूर्णपणे भरलेले असते पर्यटकांनी. मला काही वेळा अशी भीती वाटते की हे चांगले शहर परदेशी हल्ल्याने त्याचे वैशिष्ट्य गमावेल.

लिंगस्ट्रँडः तुमचे हे जन्मजात ठिकाण आहे का?

बाललिस्टेड: नाही, माझे नाही. पण नव्या परि- नव्या परिस्थितीशी मी स्वतः जुळवून घेतले. वेळेची बंधने आणि सवयी, ह्यामुळे ह्या ठिकाणाशी मी जखडलो गेलो आहे.

लिंगस्ट्रँड: तुम्ही येथे बऱ्याच दिवसांपासून राहत आहात तर!

बाललिस्टेड: अदमासे सतरा किंवा अठरा वर्षे. सुरूवातीला 'शिवेस' ह्या नाटक कंपनीबरोबर आलो होतो. पण आम्ही आर्थिक अडचणीत सापडलो, म्हणून कंपनी संपुष्टात आली आणि ती इतस्ततः विखुरली.

लिंगस्ट्रँड: पण तुम्ही मात्र राहिलात.

बाललिस्टेड: मी राहिलो आणि मला त्याबद्दल काही खेद वाटला नाही. त्याला काही कारणही

नव्हते. बघा तुम्ही मला त्यावेळी मुख्यतः
देखावे रंगवण्याची नोकरी लागली होती.

बोलेटा: (पुढेमागे होणारी खुर्ची घेऊन बाहेर येते व
ती खुर्ची ती पडवीत ठेवते. बागेच्या
खोलीतून बोलते) हिल्डा, -बघ जरा
वडिलांसाठी भरतकाम केलेला छोटा स्टूल
सापडतो का ते.

लिंगस्ट्रँड: (पडवीजवळ येतो आणि अभिवादन
करतो) गुड मॉर्निंग, कु. वांगल.

बोलेटा: (कठड्याच्या खांबाजवळून) ओह, मिस्टर
लिंगस्ट्रँड, तुम्ही होय. गुड मॉर्निंग, माफ करा
हं मला क्षणभर- (घरात जाते)

बाललिस्टेड: तुमचा ह्या कुटुंबाशी परिचय आहे?

लिंगस्ट्रँड: खूपच अल्पसा. मी काही तरुणींना दुसऱ्या
घरी एकदा किंवा दोनदाच भेटलोय, आणि
मी सौ. वांगलशी बोललोय. शेवटी

देखाव्यासमोर वादक वाद्य वाजवत होते.
ती म्हणाली होती मी तुम्हाला कधीतरी
भेटायला बोलवीन.

बाललिस्टेड: मी काय म्हणतो- तुम्ही त्यांचा हा अल्पसा
परिचय जोपासायला हवा.

लिंगस्ट्रँड: होय, मी विचार करित आलोय की त्यांना
भेटावे- म्हणजे त्यांना भेटत रहावे, कळलं
तुम्हाला? जर मला तसा काही बहाणा
मिळाला तर.

बाललिस्टेड: ओह, असंबद्ध- एक बहाणा- (डावीकडे
बघतो) मरू द्या ते! (वस्तू एकत्रित गोळा
करू लागतो) आगबोट धक्क्याजवळ
अगोदरच येऊन पोहचलीय. मला खाली
हॉटेलकडे जायलाच हवे. कदाचित नव्या
उतारूंना माझ्या मदतीची आवश्यकता

भासेल. मी थोडी केशभूषाही करतो
वस्तुतः

लिंगस्ट्रँडः तुम्ही अष्टपैलू व्यक्तिमत्त्वाचे आहात तर.

बाललिस्टेडः एखाद्याला हवे की विभिन्न व्यवसाय
करून ह्या छोट्याशा ठिकाणी नवीन
परिस्थितीशी जुळते घेणे. जर तुम्हाला
केशरचनेसाठी काही गरज पडली, केसांना
लावायचे घट्ट सुगंधी तेल हवे असल्यास
तुम्ही फक्त बाललिस्टेडच्या नृत्यसंस्थेस
विचारा.

लिंगस्ट्रँडः नृत्यसंस्थेस?

बाललिस्टेडः ब्रासबँड व संगीत मंडळाचे अध्यक्ष,
तुम्हाला अधिक पसंत असल्यास, आम्ही
त्या देखाव्याजवळ ह्या सायंकाळी संगीत
मैफल करणार आहोत, गुडबाय! गुडबाय!
(रंगकामाचे साहित्य घेऊन तो उद्यानाच्या

फाटकातून जातो आणि मग डाव्या बाजूने बाहेर जातो.)

हिल्डा: (छोटा स्टूल घेऊन येते. बोलेटा अधिक फुले आणते. लिंगस्ट्रँड हिल्डाला उद्यानातून वाकून अभिवादन करतो. कठड्याच्या खांबाजवळून त्याचे अभिवादन न स्वीकारता) बोलेटा म्हणाली की तुम्ही आज उद्यानात येण्याचं धाडस केलंत.

लिंगस्ट्रँड: होय, क्षणभर मी उद्यानात येण्याचं स्वातंत्र्य मिळवलंय.

हिल्डा: मला वाटलं तुम्ही मॉर्निंगवॉकसाठी बाहेर पडलात.

लिंगस्ट्रँड: ओह, नाही, मी काही फार दूरवर गेलो नव्हतो आज.

हिल्डा: तुम्ही आंघोळ करीत असाल मग.

लिंगस्ट्रँडः होय, मी एक छोटीशी डुबकी मारली. मी तुमच्या आईला बघितलं तेथे खाली-नुकत्याच स्नानगृहाकडे जाताना.

हिल्डाः कोण?

लिंगस्ट्रँडः तुमची आई.

हिल्डाः खरंच? (ती छोटा स्टूल झुलत्या खुर्चीपुढे ठेवते.)

बोलेटाः (जणू काही विषय बदलीत) बाहेर खाडीवर माझ्या वडिलांच्या जहाजाचं काही बघितलंय?

लिंगस्ट्रँडः होय, मी ती जलनौका बघितली. ती आतल्या बाजूस उभी असल्यागत वाटली.

बोलेटाः ते बाबाच असले पाहिजेत, ते बेटावरच्या रूग्णांना तपासायला गेलेले आहेत. (ती

एक वा दोन वस्तू टेबलावर व्यवस्थित ठेवतेय.)

लिंगस्ट्रँडः (पडवीच्या खालच्या पायरीवर उभे राहत)
किती आल्हाददायक प्रदर्शन आहे
फुलांचे!

बोलेटाः होय, छान दिसत नाही का ते?

लिंगस्ट्रँडः ओह, रमणीय. कुटुंबातला काहीतरी छान
उत्सव चालला आहे असे दिसते. जसे
काही तुझ्या वडिलांचा वाढदिवस.

हिल्डाः अगदी तसंच काहीसं.

बोलेटाः (हिल्डाला धोक्याची सूचना देत) हम्म- हं!

हिल्डाः (तिच्याकडे लक्ष न देता) नाही, आईचा.

लिंगस्ट्रँडः ओह, खरोखर- तुझ्या आईचा, हो ना?

बोलेटाः (रागाने कुजबुजत) हिल्डा- नाही!

हिल्डा: (त्याच आवाजात) मला एकटं सोडा-
(लिंगस्ट्रँडला) मला वाटतं तुम्ही आता
अल्पोपहारासाठी घरी जाताहात.

लिंगस्ट्रँड: (एक पाऊल मागे घेत) मला थोडंफार
काहीतरी खायलाच हवं.

हिल्डा: मला खात्री आहे त्या हॉटेलमध्ये चांगले
जेवण मिळते.

लिंगस्ट्रँड: मी आता हॉटेलमध्ये राहत नाही.
माझ्यासाठी ते फारच महागडं आहे.

हिल्डा: आता तुम्ही कोठे राहता, मग?

लिंगस्ट्रँड: मी आता सौ. येनसेन कडे राहतो.

हिल्डा: कोण सौ. येनसेन?

लिंगस्ट्रँड: एक सुईण.

हिल्डा: माफ करा मला, मिस्टर लिंगस्ट्रँड, पण
माझ्याजवळ खरोखरच वेळ नाही ते—

लिंगस्ट्रँडः ओह, मी असं सांगायला नको होतं ते.

हिल्डाः काय सांगायला?

लिंगस्ट्रँडः जे काही मी आत्ताच सांगितलं.

हिल्डाः (त्याच्याकडे वरून खालपर्यंत नापसंतीदर्शक बघत) मला खरोखरच थोडंही कळलं नाही तुम्हाला काय म्हणायचंय ते.

लिंगस्ट्रँडः नाही, नाही. ठीक, मला तूर्तास तुमचा निरोप घ्यायलाच हवा, महिलांनो.

बोलेटाः (पायऱ्यांवर येते) गुडबाय, गुडबाय, मिस्टर लिंगस्ट्रँड. तुम्ही आम्हाला आज क्षमा करायला हवी प्लीज- पण दुसऱ्या वेळेला, जेव्हा तुम्हाला काही महत्त्वाचे काम नसेल, आणि जेव्हा तुम्हाला ओढ वाटली- मला आशा आहे जेव्हा तुम्हाला संधी मिळेल

तेव्हा तुम्ही माझ्या वडिलांना आणि आमच्यातील उर्वरित व्यक्तींना भेटाल.

लिंगस्ट्रँड: खूप खूप आभारी आहे. मला केवळ आनंदच होईल (तो वाकून अभिवादन करतो आणि उद्यानाच्या फाटकातून बाहेर जातो. जसा तो बाहेरच्या डाव्या बाजूने जातो तेव्हा तो पडवीच्या दिशेने पुन्हा एकदा हॅट हलवून अभिवादन करतो.)

हिल्डा: नमस्कार मोसूयो... आई येनसेनला माझा प्रेमपूर्वक संदेश द्या!

बोलेटा: (हळुवारपणे खांदा हलवित) हिल्डा! खोडकर पोरी! वेडी झालीस का? त्याने तुझं सहजगत्या ऐकलं असावं!

हिल्डा: शी SS! तुला वाटतं मी त्याची पर्वा करते?

बोलेटा: (उजवीकडे बाहेर बघते) बाबा आलेत. (डॉ. वांगल, बाहेरच्या पोषाखात हातात

छोटी हँडबॅग घेतलेला- उजवीकडून
पाऊलवाटेने येतो.)

वांगलः बघा पोरींनो, आलो मी पुन्हा! (दिंडी
दरवाज्यातून आत येतो.)

बोलेटाः (खाली उद्यानात त्याला भेटायला जाते)
ओह तुम्ही परत आलात, किती छान
बाबा.

हिल्डाः (त्यांना सामील होते) आता आजचं काम
तुम्ही संपवलांत का बाबा?

वांगलः ओह, नाही, मला त्या शस्त्रक्रियेकडे
क्षणभर धावती भेट द्यायला हवी. सांग
मला, तुला ठाऊक आहे का की अर्नहोल्म
अद्यापही पोहचलाय की नाही ते?

बोलेटाः होय, काल रात्रीच ते येथे आले. आम्ही
तशी हॉटेलमध्ये चौकशी केली.

- वांगलः मग तुम्ही अजूनही पाहिलं नाहीत त्यांना?
- बोलेटाः नाही, पण सकाळच्या दरम्यान तो येण्याची खात्री आहे.
- वांगलः होय खचितच ते येतील.
- हिल्डाः (त्याचा हात ओढीत) बाबा, या आणि बघा!
- वांगलः (पडवीकडे बघत) होय, होय बेटा, मी बघू शकतो. ते खूप प्रसन्न दिसतंय. किती आनंदोत्सवी वातावरण.
- बोलेटाः तुम्हाला नाही वाटत, आम्ही ते किती व्यवस्थित सुबकपणे मांडलंय ते?
- वांगलः होय, अर्थातच तुम्ही केलंय ते—आपण एकटेच आहोत का घरी?
- हिल्डाः नाही, ती बाहेर गेली आहे—

बोलेटा: (पटकन मध्येच अडथळा आणत) आई
आंघोळीला गेली आहे.

वांगल: (तिच्याकडे ममताळूपणे बघत तिच्या
डोक्यावर थोपटीत आणि नंतर काहीशा
भिडस्तपणे) ठीक आता, मुलींनो... हे
प्रदर्शन दिवसभर असेच ठेवावे असे तू
ठरवले आहेस का? आणि ध्वज फडकता
ठेवायचा?

हिल्डा: का, खचितच आपण तसं करू या बाबा.

वांगल: हं-होय, ठीक. पण तुला ठाऊक आहे...

बोलेटा: (डोळे मिचकावते व संमतीदर्शक मान
हलवते) खचितच तुम्हाला समजलं
असणारच की हे सारं मिस्टर अर्नहोल्मच्या
सन्मानार्थ आहे. जेव्हा एखादा जुना मित्र
तुमच्या पहिल्या भेटीसाठी येतोय—

हिल्डा: (स्मित करून त्याला हलवित) लक्षात असू द्या, ते बोलेटाचे खाजगी शिक्षक नव्हते का बाबा?

वांगल: तू व्रात्य तरूणी आहेस—ठीक ठीक, काहीही झाले तरी... हे स्वाभाविकच आहे की तुला तिची आठवण येते... जी आपल्यापासून... तरीसुद्धा येथे, हिल्डा (तिच्याकडे त्याची बॅग देतो) ही खाली ऑपरेशन थिएटरमध्ये ठेवून ये. - नाही छोट्या पोरिंनो- हे सारं काही मला आवडत नाही. तसं करण्याची पद्धत, मला म्हणायचंय. अशी कृती आपण प्रत्येक वर्षी करायला हवी... ठीक- काय म्हणू शकतो आपण! मला वाटतं तसं काही करायला दुसरा मार्गच नाही.

हिल्डा: (बॅग घेऊन डाव्या बाजूने उद्यानातून जाण्याच्या बेतात, पण थांबून वळते आणि निर्देश करते) बघा, आता कुणीतरी टेकडीवर येतंय- ते मिस्टर अर्नहोल्मच असले पाहिजेत.

बोलेटा: (त्याच दिशेने बघत) ते- (हसते) विचित्रपणे वागू नकोस! ती पुरातन वस्तू मिस्टर अर्नहोल्म आहे?

वांगल: जराशी थांब पोरी. खरोखर मला विश्वास वाटतो ते तेच आहेत! ...होय, तेच ते.

बोलेटा: (स्थिर अनिमिष दृष्टीने पूर्णपणे विस्मयात) होय, माझा विश्वास आहे तेच ते!

(अर्नहोल्म सकाळच्या डौलदार पोषाखात, सोनेरी चष्मा लावलेला, हलकीशी वेताची काठी हातात घेतलेला, सडकेवर दिसतो. डाव्या बाजूने येतो. तो अंमळसा थकलेला

दिसतो. त्यांना तो उद्यानात बघतो,
स्नेहपूर्वक खाली वाकून अभिवादन करतो
आणि फाटकातून आत येतो.)

वांगलः (त्याला भेटायला जात) स्वागत असो माझे
प्रिय अर्नहोल्म, तुम्ही पुन्हा येथे आलात-
अगदी उत्तम!

अर्नहोल्मः थँक यू डॉक्टर किती प्रेमळ आहात तुम्ही!
(ते हस्तांदोलन करतात आणि बरोबर
उद्यान ओलांडतात.) आणि येथे मुलंपण
आहेत! (त्यांच्याशी हस्तांदोलन करून
त्यांच्याकडे बघतात) मला क्वचितच
त्यांना पुन्हा ओळखायला हवे.

वांगलः त्याची मला खात्री आहे.

अर्नहोल्मः ठीक... कदाचित बोलेटा. होय- मला
बोलेटाला ओळखायलाच हवे.

वांगलः क्वचित्तच, मला वाटते. आठ किंवा नऊ वर्षे झाली असावीत जेव्हा तुम्ही तिला अखेरचं पाहिलं. त्या काळात बऱ्याचशा गोष्टी बदलल्यात.

अर्नहोल्मः (सभोवती बघत) मला खरोखर तसं सांगता येणार नाही. झाडी थोडीशी वाढली त्याव्यतिरिक्त- आणि तुम्ही तेथे लताकुंजाची लागवड केली आहे.

वांगलः बाह्यतः शक्य असेल.

अर्नहोल्मः (स्मित करीत) आणि आता, खचित्तच, तुम्हाला या घरात दोन प्रौढ मुली आहेत.

वांगलः ओह, फक्त एकच प्रौढ आहे, खात्रीने.

हिल्डाः (हलक्या आवाजात) ओह, बाबा- खरंच!

वांगलः मला असं वाटतं आपण पडवीत जावं आणि तेथेच बसावं. इथल्यापेक्षा तेथे थंड आहे. चला लवकर.

अर्नहोल्मः थँक्स, थँक्स माझे प्रिय डॉक्टर. (ते काही पायऱ्या वर जातात. वांगल त्यांना झुलती खुर्ची देतो.)

वांगलः ठीक आता. तुम्ही फक्त शांतपणे बसा आणि विश्रांती घ्या. प्रवासामुळे तुम्ही अंमळसे थकलेले आहात.

अर्नहोल्मः ओह, तसं काही नाही. आता मी पुन्हा येथे आलोय...

बोलेटाः आपण थोडंसं सोडावॉटर आणि सरबत आणायचं का उद्यानगृहात? येथे आता लवकरच उबदार वातावरण होईल.

वांगल: होय, आणा माझ्या छकुल्यांनो. सोडावॉटर आणि सरबत- आणि कदाचित थोडीशी ब्रँडी देखील.

बोलेटा: ब्रँडीसुद्धा?

वांगल: अगदी थोडीशी, जर कुणाला हवी असल्यास.

बोलेटा: ठीक आहे. हिलडा, तू ऑपरेशन थिएटरमध्ये ही बॅग नेणार नाहीस का? (बोलेटा उद्यानगृहात जाते आणि दरवाजा बंद करते. हिलडा बॅग घेते आणि उद्यानातून घरामागे डाव्या बाजूस नाहीशी होते.)

अर्नहोल्म: (तो त्याच्या नजरेने बोलेटाचा पाठलाग करतोय) किती तेजस्वी मुलगी आहे- किती तेजस्वी प्रौढ मुली झाल्यात ह्या!

वांगल: (स्वतः बसत) होय, तुम्हाला तसं वाटत नाही का?

अर्नहोल्मः बोलेटा पूर्णपणे चकित करून सोडते मला-
आणि हिल्डासुद्धा- पण डॉक्टर तुमचे
काय?- उर्वरित आयुष्य येथेच काढायचा
विचार आहे का?

वांगलः ओह, होय, मला तसला विचार करायला
हवा. ते म्हणतात त्याप्रमाणे मी जन्माने
आणि शिक्षणाने येथेच वाढलो आणि
आम्ही खूप सुखी होतो येथे, तुम्हाला
ठाऊक आहे, ती आणि मी... तिच्या
अवेळी सोडून जाण्यापूर्वी... ठीक, तुम्हाला
ठाऊकच आहे तेव्हा तुम्ही तेथेच होतात.

अर्नहोल्मः होय- होय.

वांगलः आणि आता मी त्या बाईबरोबर सुखाने
राहतो, तिने तिची जागा भरून काढली.
सर्वकाही जमेस धरल्यास सर्व गोष्टी जमेस

धरल्यास प्राक्तनाने अनुकंपा केली
माझ्यावर.

अर्नहोल्मः दुसऱ्या लग्नापासून तुम्हाला काही
मूलबाळ झालं नाही का?

वांगलः आम्हाला एक मुलगा झाला होता
दोनअडीच वर्षांपूर्वी. पण आम्ही त्याला
फार काळ जगवू शकलो नाही. चार पाच
महिन्यांचा असतानाच तो वारला.

अर्नहोल्मः तुमची पत्नी आज तुमच्या घरी नाही का?

वांगलः ओह, होय, ती लवकरच येथे येईल. ती
अंघोळीला गेली आहे. ह्या मोसमात ती
कधीही चुकत नाही; मग वातावरण कसंही
असेल.

अर्नहोल्मः काही आजार आहे का तिला?

वांगलः खरेतर तो आजार नाही, पण तिला चमत्कारिकपणे मानसिक दौर्बल्य आहे. दोनेक वर्षांपासून. मला अधून मधून त्याची जाणीव होते. मी पूर्णपणे हे शोधून काढू शकत नाही की तिचं कुठे बिघडलं आहे. पण समुद्रात रमणे हाच तिच्यासाठी जीवनानंद आहे.

अर्नहोल्मः होय मला आठवतंय.

वांगलः (जवळ जवळ अगोचर स्मित करतो) होय, तुम्ही एलिदाला जेव्हा शोल्व्हकला खाजगी शिक्षक होतात. ती वारंवार धर्मोपदेशकाला भेटायला यायची. मी दीपगृहाकडे तिच्या वडिलांना भेटायला यायचो, पण मुख्यतः मी तिला भेटायलाच जायचो. त्या घालवलेल्या जीवनाची तिच्यावर सखोल छाप पडली होती.

विश्वास ठेवा मजवर. तिच्या सभोवती असलेल्या गावातील लोकांना ह्याची काहीच उमज पडली नव्हती ते तिला (The Lady from the Sea) सागर स्वामिनी म्हणत.

अर्नहोल्मः खरंच ते तिला तसं म्हणत?

वांगलः होय. आणि बघा येथे- तिच्या गतकाळाबद्दल तिच्याशी बोललं- माय डिअर अर्नहोल्म- तर ते तिच्यासाठी चांगलंच.

अर्नहोल्मः (त्याच्याकडे संशयाने बघत) तुमच्या अशा प्रकारे विचार करण्यामागे काही विशेष कारण?

वांगलः होय, आहे कारण. (एलिदाचा आवाज उद्यानात उजवीकडून ऐकू येतो.)

एलिदा: तुम्ही तेथे आहात का, वांगल?
(लताकुंजाच्या बाजूने झाडीमधून प्रवेश
करते. तिने स्वतःभोवती मोठा सैल झगा
घातलेला आहे. तिचे ओले मोकळे केस
खांद्यावर रुळताहेत. अर्नहोल्म उभा
राहतो.)

वांगल: (तिच्याकडे हात पसरवतो.) ओह,
मत्स्यकन्या आली बघा येथे!

एलिदा: (लगबगीने पडवीत येते आणि त्याचे हात
पकडते) तुझे आभार मानते देवा, तुम्ही घरी
सुरक्षित आहात. पुन्हा! केव्हा आलात
तुम्ही?

वांगल: आत्ताच—काही क्षणांपूर्वी. (अर्नहोल्मकडे
निर्देश करित) जुन्या ओळखीबद्दल तुला
काहीच म्हणायचे नाही का?

एलिदा: (अर्नहोल्मशी हस्तांदोलन करीत) म्हणजे तुम्ही येथे आलात तर! स्वागत असो तुमचे! घरी नसल्याबद्दल मला माफ करा...

अर्नहोल्म: ओह, हरकत नाही. काहीही उल्लेख करू नका कृपया.

वांगल: कसं होतं पाणी आज, थंड आणि आल्हाददायक?

एलिदा: आल्हाददायक! अरे देवा! इथलं पाणी कधीच आल्हाददायक नसतं. ना उत्साह, ना तेज. शीSS येथील खाडीमधील पाणी किळसवाणे आहे.

अर्नहोल्म: किळसवाणे?

एलिदा: होय, हे किळसवाणे आहे आणि माझा विश्वास आहे की तुम्हालाही तसाच अनुभव येत असेल.

वांगलः ह्या ठिकाणच्या समुद्र स्नानाबद्दल हे छान प्रशंसापत्र आहे.

अर्नहोल्मः माझा विश्वास आहे, सौ. वांगल की समुद्राशी खास प्रकारचा जिव्हाळ्याचा संबंध आहे. आणि त्याच्या मालकीच्या सर्वांशी.

एलिदाः ठीक, कदाचित तुमचं बरोबर असेल. मी बहुधा माझा स्वतःचाच विचार करते. पण तुम्ही बघितलं का तुमच्या सन्मानार्थ मुर्लींनी हे ठिकाण किती सुशोभित केलंय ते?

वांगलः (अस्वस्थ) हं. (त्याच्या घड्याळाकडे बघतो) माझी जायची वेळ झाली.

अर्नहोल्मः हे खरोखर माझ्या सन्मानार्थ आहे?

एलिदाः का, खचितच तुमच्या सन्मानार्थ. प्रत्येक दिवस असाच आनंदाचा नव्हता शीSS-!

किती गुदमरवणारी उष्णता आहे ह्या छपराखाली! (खाली उद्यानात जाते) इकडे या तुम्ही! येथे कमीत कमी श्वास घेण्यापुरती तरी हवा आहे काहीही झाले तरीही. (ती स्वतःच लताकुंजात बसते.)

अर्नहोल्मः (तिच्याकडे जातो) आता मी असं म्हणेन येथील हवेत कमालीचा वेगळा ताजेपणा होता.

एलिदाः होय, ख्रिस्तेनिया लगतच्या नीरस वातावरणात रहायची तुला सवय. मला सांगितलं गेलंय की उन्हाळ्यात तेथे निखालस दारूणता असते.

वांगलः (तो सुद्धा खाली येतो) एलिदा डिअर, मी काही वेळ तुला माझ्या चांगल्या मित्राचं आदरातिथ्य करायला सोडतो.

एलिदाः तुम्हाला करण्याजोगं काही काम आहे का?

वांगलः होय, मला खाली शल्यचिकित्सालयात जायलाच हवं, नंतर मला माझे कपडे बदलायला हवेत. पण मी फार वेळ घेणार नाही.

अर्नहोल्मः (स्वतःलताकुंजात बसतो) काही घाई नाही, माझे डिअर डॉक्टर. तुमची पत्नी आणि मी वेळ कसा घालवायचा याची व्यवस्था करतो.

वांगलः ओह, होय—तशी खात्री आहे मला. ठीक, तूर्तास गुडबाय मग! (तो उद्यानातून डाव्या बाजूने जातो.)

एलिदाः (थोड्या शांततेनंतर) तुम्हाला नाही वाटत का की येथे बसणं किती छान आहे ते?

अर्नहोल्मः मला वाटतं खूपच छान आहे ते.

एलिदाः हे उद्यानातील कुंज म्हणून ओळखले जाते. कारण मी ते बनविलेले होते. खरे म्हणजे

माझ्या पतीने ते... माझ्यासाठी बनविले
आहे.

अर्नहोल्म: तुम्ही येथेच बहुशः बसता तर?

एलिदा: होय, हीच ती जागा जेथे दिवसादरम्यान मी
बसते.

अर्नहोल्म: मुर्लीबरोबर, मला वाटतं?

एलिदा: नाही, मुली... सामान्यतः पडवीतच
असतात.

अर्नहोल्म: आणि डॉक्टर?

एलिदा: ओह, ते इकडून तिकडे जात असतात;
कधी ते माझ्या बरोबर असतात तर कधी...
मुर्लीबरोबर.

अर्नहोल्म: आणि तुम्हाला ते आवडतं? ही सारी
व्यवस्था?

एलिदा: मला वाटते ही व्यवस्था सर्वांना सर्वथा उत्तम सोयीची असते. आम्ही सहजगत्या एकमेकांशी बोलू शकतो, जेव्हा जेव्हा आम्हाला काही बोलायचे असेल.

अर्नहोल्म: (थोडा विचारमग्न होतो. विराम) जेव्हा मागे मी तुमचा मार्ग ओलांडला— शोलव्हिकच्या बाहेर, मला म्हणायचंय. हं... त्याला खूप काळ लोटलाय आता...

एलिदा: तुम्ही बाहेर आमच्या सोबत रहायला आत्तापर्यंत चांगली दहा वर्षे लोटलीत.

अर्नहोल्म: होय, अदमासे. पण तेव्हा दीपगृहाजवळची तुझी स्मृती---! तो म्हातारा धर्मोपदेशक तुला अधर्मी म्हणायचा. कारण तुझ्या वडिलांनी शालीन ख्रिस्ती नावाऐवजी एका जहाजाचं नाव तुला ठेवलं.

एलिदा: ठीक, त्याचं काय मग?

अर्नहोल्मः येथे आल्यावर तुमचं डॉक्टर वांगलशी लग्न झालं हे मला कधीच अपेक्षित नव्हतं.

एलिदाः नाही, त्या वेळेला वांगल अद्यापपर्यंत तरी नव्हते—त्या दिवसांत मुलींची पहिली आई—खरी आई, मला म्हणायचंय— अजूनही जिवंत होती.

अर्नहोल्मः ओह, मला ठाऊक आहे. पण ती गोष्ट वगळता—जरी तो संपूर्णतया बंधनमुक्त होता—मला अशी अपेक्षा कधीच नव्हती.

एलिदाः मलाही नव्हती—दुनियेत कधीच नाही. त्या दिवसात नाही.

अर्नहोल्मः वांगल खूपच छान मित्र आहे, खूप सरळमार्गी, यथार्थपणे सहृदय आणि प्रत्येकाशी स्नेहशील.

एलिदाः (प्रेमळपणे, मनःपूर्वक) होय, खरोखर ते आहेत तसे.

अर्नहोल्मः —पण मला दिसते की तुमच्यात पराकाष्ठेची तफावत आहे.

एलिदाः तुमचं बरोबर आहे, आहे तसं.

अर्नहोल्मः मग हे कसं घडलं? कसं?

एलिदाः ओह, माय डिअर अर्नहोल्म, तुम्ही हे विचारायलाच नको मला. ते जे काही आहे ते मी स्पष्ट करायला सुरूवात केली तरी तुम्हाला ते कधीच समजणार नाही.

अर्नहोल्मः हं... (आवाज खाली घेत) तुम्ही केव्हातरी तुमच्या नवऱ्याला माझ्याबद्दल सांगितलं का? मला म्हणायचंय खचितच, अयशस्वी पावलाबद्दल जे मी पुरेशा उतावीळपणे उचलले होते.

एलिदाः नाही. मी त्यांना सांगेन असा विचार तरी तुम्ही कसा करता? मी एका शब्दाने सुद्धा

त्यांना सांगितलेले नाही—ज्याबद्दल तुम्ही
अप्रत्यक्षपणे ध्वनित करताहात.

अर्नहोल्मः मी खूप आहे. कारण या विचाराने मला
फक्त काहीसे अस्वस्थ केले होते.

एलिदाः त्याची काही आवश्यकता नाही. मी त्यांना
संपूर्णतया काय खरं आहे ते सहजगत्या
सांगितलं—की मी तुम्हाला खूप पसंत
करते आणि तुम्ही उत्तम आणि विश्वासू मित्र
आहात तेथे बाहेर.

अर्नहोल्मः थँक यू. पण आता मला सांगा, की मी येथून
सोडून गेल्यापासून तुम्ही मला कधीच का
लिहिले नाही?

एलिदाः मला वाटलं कुणाकडून तरी पत्र येणं म्हणजे
काहीसं दुःखदायक... जो तुमच्याशी
सहमत होऊ शकत नव्हता जे तुम्हाला हवं

होतं. मी विचार केला हे एखादी जुनी जखम उघडी करून दाखविण्याजोगं होतं.

अर्नहोल्मः हं—ठीक, ठीक मी कबूल करतो, तुझं बरोबर होतं.

एलिदाः पण तुम्ही का कधीच लिहिलं नाही?

अर्नहोल्मः (तिच्याकडे बघून स्मित करतो आणि अर्धवट तिरस्काराने) मी? पहिलं पाऊल उचलायचं? कदाचित तुला वाटेल की मी पुन्हा प्रयत्न करतोय? तुम्ही झिडकारल्यावरही?

एलिदाः खचितच, मला सगळं कळलंय. —तुम्ही दुसऱ्या एखाद्या बंधनात अडकायचा विचार कधीच केला नाही का?

अर्नहोल्मः कधीच नाही. मी माझ्या स्मृतींशी एकनिष्ठ राहिलो.

एलिदा: (अर्धवट थट्टेने) ओह, मूर्खपणा! त्या खिन्न व उदास आठवणींना बिलगून बसू नका. तुम्ही सुखी विवाहाबद्दल विचार करायला हवा असं मी म्हणेन.

अर्नहोल्म: मग ही वेळ मी वाया घालवायला नको, सौ. वांगल. आठवा—हे सांगायला मला संकोच वाटतो—माझ्या सदतिसाव्या वर्षीच्या आठवणी मी कधीच काढणार नाही.

एलिदा: मग हेच अधिक कारण आहे वेळ वाया न घालविण्यामागे. (ती काही काळ शांत राहते, नंतर हलक्या आवाजात ती कळकळीने म्हणते) पण ऐका आता, माय डिअर अर्नहोल्म- मी तुम्हाला काहीतरी सांगणार आहे ते मी तुम्हाला त्या वेळी सांगू शकले नव्हते, माझं जीवन वाचवण्यासाठी.

अर्नहोल्मः काय ते?

एलिदाः ते जेव्हा तुम्ही, तुम्ही आत्ताच म्हणालात, 'निष्फळ प्रस्ताव' माझ्यापेक्षा निराळे उत्तर देऊ शकला नसता.

अर्नहोल्मः मला ठाऊक आहे. फक्त एका मैत्रीशिवाय मला देण्याजोगं तुझ्याजवळ काहीच नव्हतं. मी सर्वथा ओळखलं होतं ते.

एलिदाः पण तुम्हाला ठाऊक नाही माझं सर्वच्या सर्व मन, माझे विचार त्यावेळी अन्यत्र केंद्रित झालेले होते.

अर्नहोल्मः त्या वेळी?

एलिदाः होय, त्याच क्षणी.

अर्नहोल्मः पण ते अशक्य आहे! तुम्ही वेळेच्या बाबतीत चूक करताहात! त्या वेळी तुम्ही

वांगलला ओळखत होतात ह्यावर माझा
विश्वासच बसत नाही.

एलिदा: ते वांगल नव्हते ज्यांच्याविषयी मी
बोलतेय.

अर्नहोल्म: वांगल नव्हते? पण त्या वेळी- शोल्व्हक
येथे- मला नाही कल्पना करवत की तुझी
काळजी घेणारा कोणी एक प्राणी असेल
की ज्याच्या प्रेमात तू पडत असशील-

एलिदा: नाही, नाही—ते संभवनीय नव्हते असे मी
मानते... कारण ती संपूर्ण गोष्ट निखालसपणे
वेडेपणा होता.

अर्नहोल्म: ह्याविषयी मला तू अधिक सांगच!

एलिदा: ओह, त्यावेळी मी स्वतंत्र नव्हते ते
सांगण्यासाठी, तुम्हाला एवढं कळणं पुरेसं
आहे. ठीक, आता तरी तुम्हाला कळलं.

अर्नहोल्मः आणि जर तुम्ही त्यावेळी स्वतंत्र असता?

एलिदाः मग काय?

अर्नहोल्मः माझ्या पत्राला तुम्ही दिलेल्या उत्तरात तफावत असती?

एलिदाः ते मी कसं सांगू शकते? जेव्हा वांगल आले तेव्हा माझे उत्तर भिन्न होते.

अर्नहोल्मः तर मग तुम्ही स्वतंत्र होता हे मला सांगण्यात काय हशील?

एलिदाः (उभी राहते जणू काही यातना आणि व्याकुळतेने) कारण मला कोणा एका व्यक्तीला सांगायलाच हवे होते. नाही, उठू नका.

अर्नहोल्मः तेव्हा तुमच्या नवऱ्याला ह्या बाबतीत ठाऊक नव्हते?

एलिदा: सुरूवातीला मी त्यांना सांगितलं की एकदा मी प्रेमात पडले होते. त्यांना कधीच अधिक काही माहित करून घ्यायचं नव्हतं आणि तेव्हापासून आम्ही त्याचा उल्लेखही केला नव्हता. काही झाले तरी तो एक विवेकशून्य आवेग होता, आणि लवकरच ते सारे संपले. निदान—ह्या पद्धतीने.

अर्नहोल्म: (उभे राहत) फक्त ह्या पद्धतीने? पूर्णपणे नाही?

एलिदा: ओह, होय, खचितच! माय डिअर गुड अर्नहोल्म, तुम्ही समजता ते इतके तरी नाही. हे पूर्णपणे अनाकलनीय आहे. ह्याविषयी सांगण्यासाठी मला काही शब्द सापडतील असे नाही मला वाटत. तुम्ही फक्त मी आजारी होते असाच विचार करा अन्यथा मी ठार वेडी होते असं समजा.

अर्नहोल्मः माय डिअर सौ. वांगल, आता तुम्ही मला
संपूर्ण गोष्ट सांगायलाच हवी.

एलिदाः ओह... मी प्रयत्न करीन. एक समंजस
माणूस म्हणून मी हे धडधडीत सत्य कसे
स्पष्ट करू शकेन... (ती वर बघते आणि
बाजूला होते) थांबा- कुणीतरी येतंय.

(लिंगस्ट्रँड डाव्या बाजूने रस्त्यावरून
उद्यानात येतो. त्याच्या बटनाच्या काजेत
एक छोटे फूल असून त्याच्याजवळ
फुलांचा मोठा उत्कृष्ट गुच्छ आहे जो
पेपरमध्ये गुंडाळलेला असून रिबिनीने
बांधलेला आहे. तो कांकू करत अस्थिरतेने
पडवीसमोर उभा आहे.)

एलिदाः (लताकुंजाजवळ येत) तुम्ही मुलींना शोधत
आहात का, मिस्टर लिंगस्ट्रँड?

लिंगस्ट्रँडः (वळत) ओह, तुम्ही तेथे आहात का?
(मान तुकवून अभिवादन करतो आणि
जवळ येतो) नाही, अगदी तसंच नाही- त्या
मुली नव्हेत- त्या तुम्हीच आहात, सौ.
वांगल. तुम्हीच मला येथे येण्याची व
तुम्हाला भेटण्याची अनुमती दिली होती-

एलिदाः होय, खचितच मी दिली होती. तुमचं
नेहमीच येथे स्वागत आहे.

लिंगस्ट्रँडः खूप आभारी आहे. सुदैवाने माझ्या
कानावर आले की ह्या कुटुंबात आज
आनंदोत्सव आहे.

एलिदाः ओह, तुम्हाला ते ठाऊक आहे तर?

लिंगस्ट्रँडः होय, आणि म्हणून मी तुम्हाला हे देण्याचं
धाडस एकवटलं, सौ. वांगल- (तो वाकतो
आणि तिला पुष्पगुच्छ देतो.)

एलिदा: (स्मित करते) पण माय डिअर मिस्टर लिंगस्ट्रँड, ही सुंदर फुलं तुम्ही मिस्टर अर्नहोल्मला घायला नको का? कारण त्यांच्या सन्मानार्थ ते—

लिंगस्ट्रँड: (गोंधळ उडाल्यासारखे एकमेकांकडे बघतात) क्षमा असावी- मी ह्या सदृहस्थांना ओळखीत नाही. मी फक्त तुमच्या वाढदिवसासाठी आलोय, सौ. वांगल.

एलिदा: वाढदिवस? पण काहीतरी चुकतंय मिस्टर लिंगस्ट्रँड, येथे कुणाचाही वाढदिवस नाही.

लिंगस्ट्रँड: (शांतपणे स्मित करीत) ओह, ठाऊक आहे मला ह्या बाबतीत सारं. पण हे ठाऊक नव्हतं की काहीतरी गुप्तता पाळली जात आहे.

एलिदा: पण तुम्हाला काय ठाऊक आहे?

लिंगस्ट्रँडः हेच की तुमचा- तुमचा वाढदिवस आहे,
सौ. वांगल.

एलिदाः माझा?

अर्नहोल्मः (तिच्याकडे चौकस दृष्टीक्षेप टाकतो)

एलिदाः (लिंगस्ट्रँडला) कशानं तुम्हाला कल्पना
आली ही?

लिंगस्ट्रँडः मिस हिल्डाने हा गौप्यस्फोट केला. येथे
पहाटे पहाटे काही वेळापूर्वी मी त्या
तरूणींना विचारले की ह्या ठिकाणाची फुले
आणि ध्वजाने सजावाट कशासाठी
चाललीय?

एलिदाः असं?

लिंगस्ट्रँडः -आणि मिस हिल्डा उत्तरल्या, “ओह,
कारण आज आईचा वाढदिवस आहे.”

एलिदाः आईचा? ओह!

अर्नहोल्मः ओह! (तो आणि एलिदा आकलनाच्या दृष्टिक्षेपाची देवाणघेवाण करतात) ठीक, आता त्या तरूणाला त्याविषयी ठाऊक आहे, सौ. वांगल...

एलिदाः (लिंगस्ट्रँडला) होय, आता तुम्हाला त्याविषयी ठाऊक आहे...

लिंगस्ट्रँडः (पुष्पगुच्छ पुन्हा पुढे करतो) मग मी माझ्या सदिच्छा तुम्हाला अर्पण करू शकतो...?

एलिदाः (फुलं घेत) खूप आभारी आहे- क्षणभर तुम्ही खाली बसणार नाही का, मिस्टर लिंगस्ट्रँड? (एलिदा, अर्नहोल्म आणि लिंगस्ट्रँड लताकुंजात बसतात.) हे सर्व माझ्या वाढदिवसाबद्दल- ही गुप्त गोष्ट आहे, मिस्टर अर्नहोल्म.

अर्नहोल्मः असं का... आपल्याहून तिच्हाईत व्यक्तीसाठी नाही!

एलिदा: (फुलं टेबलावर ठेवीत) तेच ते-
तिऱ्हाईतांसाठी नाही.

लिंगस्ट्रँड: मी प्रामाणिकपणे शपथेवर सांगतो की मी
तिऱ्हाईतांकडे याचा उल्लेख केला नाही.

एलिदा: ओह! माझा तसा अर्थ नव्हता. पण तुम्ही
कसे आहात? मला वाटतं तुम्ही खूप छान
दिसताहात.

लिंगस्ट्रँड: होय, मी आता संपूर्ण बरा होतोय. आणि
पुढच्या वर्षी, मी जर दक्षिणेकडे गेलो-

एलिदा: आणि मला वाटतं तुम्ही जाऊ शकाल,
मुली सांगतात मला.

लिंगस्ट्रँड: होय, कारण बर्जेनमध्ये माझा एक छान मित्र
आहे जो माझी काळजी घेतोय आणि त्याने
मला आश्वासन दिले आहे की पुढील वर्षी
जाण्यात तो मला मदत करील.

एलिदा: तुम्ही त्याला कसा मिळवलात?

लिंगस्ट्रँडः ओह, तो एक माइया नशिबाचा फार मोठा भाग आहे. एकदा मी त्याच्या जहाजामधून जलपर्यटनास गेलो होतो.

एलिदाः तुम्ही गेला होतात! म्हणून त्या काळात समुद्राविषयी ओढ होती.

लिंगस्ट्रँडः नाही, मुळीच नाही. पण माझी आई वारल्यानंतर मी घरातच रेंगाळत राहणं माइया वडिलांना पसंत नव्हतं; म्हणून त्यांनी मला समुद्रावर पाठवले. घराकडे परतीचा समुद्रप्रवास करताना आमचे जहाज इंग्लिश सामुद्रधुनीत फुटले आणि ही गोष्ट माइयासाठी अतिशय सुदैवी ठरली.

अर्नहोल्मः ते कसं?

लिंगस्ट्रँडः कारण मला एक दुखापत झाली. येथे माइया छातीत दुर्बलता आली, ठाऊक आहेच तुम्हाला. अत्यंत थंड बर्फाळ

पाण्यात मी दीर्घकाळ होतो. पण लवकरच येऊन त्यांनी मला वाचवलं. तेव्हापासून मी समुद्राचा त्याग केला- ओह होय, ती एक मोठी अनपेक्षित सुदैवी घटना होती.

अर्नहोल्मः ओह, तुम्हाला तसं वाटतं?

लिंगस्ट्रँडः होय. कारण हे छोटंसं दौर्बल्य खरोखर धोकादायक नाही आणि आता मी शिल्पकार होऊ शकतो ज्याची मी निरंतर इच्छा करायचो. फक्त विचार करा! रमणीय चिकणमातीत काम करणे, तुमच्या बोटांखाली आकार घेत असलेल्या गोष्टीचा हळुवार स्पर्श!

एलिदाः आणि तुमची प्रतिकृती काय असणार? मत्स्यकन्या आणि मत्स्यपुत्र किंवा समुद्रावरील जुना लुटारू?

लिंगस्ट्रँडः नाही, तसलं काही नाही. जेव्हा मला शक्य होईल तेव्हा मी एक मोठी कलाकृती करण्यास सुरुवात करीन. एक प्रकारचा गट, तुम्ही त्याला म्हणू शकता.

एलिदाः ओह, होय, आणि हा गट कशाचं प्रतीक असणार?

लिंगस्ट्रँडः ओह, हे काहीतरी माझ्यास्वतःच्या अनुभवातलं असेल.

अर्नहोल्मः होय ते नेहमीच उत्तम असते.

एलिदाः पण काय आहे ते?

लिंगस्ट्रँडः ठीक, माझ्या मनात एका तरुणीचा विचार होता, एका खलाशाची बायको पहुडलेली आणि चमत्कारिक अस्वस्थतेत निद्राधीन. ती स्वप्न बघतेय. मला वाटतं, मी ते असं काही बनवेन की बघणाऱ्याला वाटावं ती स्वप्न बघत आहे.

अर्नहोल्मः ह्याशिवाय आणखी काही नाही?

लिंगस्ट्रँडः नाही, तेथे अजून एक मानवी आकृती असणार. तुम्ही बहुधा त्याला काल्पनिक दृश्य म्हणू शकाल. तो दूर गेल्यावर ती व्यभिचारी बनते. आणि आता तो बुडून मेला आहे.

अर्नहोल्मः काय म्हणालात तुम्ही?

एलिदाः बुडून मेला?

लिंगस्ट्रँडः होय, तो समुद्रात बुडून मेला. पण तथापि चमत्कारिक गोष्ट अशी की तो घरी परतला. ती रात्रीची वेळ, आणि तेथे तो तिच्या बाजूला उभा राहून तिच्याकडे बघतो. त्याच्या अंगावरून पाणी ठिबकत असतं जेव्हा त्यांनी त्याला नुकतेच समुद्रातून खेचून काढलेले असते.

एलिदा: (तिच्या खुर्चीवर मागे झुकत) किती विचित्र कल्पना आहे. (डोळे बंद करते) ओह, मी माझ्या मनःचक्षुंसमोर ते जिवंत चित्र स्पष्ट आणू शकते.

अर्नहोल्म: पण देव करो, मिस्टर... मिस्टर! पण तुम्ही म्हणाला होतात की हे काहीतरी तुमच्या स्वतःच्या अनुभवातलं आहे.

लिंगस्ट्रँड: होय, हे माझ्या अनुभवातलंच आहे; त्या अर्थाने म्हटलं तर.

अर्नहोल्म: मृत माणूस येताना तुम्ही बघितला?

लिंगस्ट्रँड: मला असं म्हणायचं नाही की मी ते प्रत्यक्ष पाहिलं. बाह्यतः नव्हे खचितच. पण तरी सुद्धा—

एलिदा: (उत्साह आणि उत्कंठेने) ह्याविषयी तुम्हाला जेवढं काही माहित असेल ते सर्व

सांगा! मला ते सर्व तपशीलवार आकलन करून घ्यायचेय.

अर्नहोल्मः (स्मित करीत) होय, खचितच, त्याचं कुतूहल आहेच तुला—काहीतरी त्याविषयी सागराची मोहिनी आहे.

एलिदाः कसं होतं ते मग, मिस्टर लिंगस्ट्रँड?

लिंगस्ट्रँडः ठीक, तुम्ही बघा पुलातून जेव्हा आम्ही घराकडे जायला निघालो, तेव्हा ज्याला हालीफॅक्स म्हणत त्या शहरातून आम्हाला आमच्या गलबतातील साधन सामग्री आणि नावाड्यांवरील अधिकारी आजारी असल्याने त्याला हॉस्पिटलमध्ये आमच्या मागे सोडावे लागले, म्हणून आम्ही त्याच्या जागेवर एका अमेरिकनास पाठवले, हा तो अधिकारी—

एलिदाः अमेरिकन?

लिंगस्ट्रँडः होय, एके दिवशी त्याने कॅप्टनकडून जुन्या वर्तमानपत्रांचा गड्डा उसना घेतला. तो नेहमी ते मन लावून वाचायचा- त्याला नॉर्वेजियन शिकायची होती असे तो म्हणे.

एलिदाः पुढे सांगा.

लिंगस्ट्रँडः ठीक. एके सायंकाळी वातावरण चांगलेच खवळलेले होते. सगळ्यांनी जहाजाला हातांनी पकडून ठेवले होते- मी आणि त्या अधिकाऱ्याव्यतिरिक्त. त्याचा पाय मुरगळला आणि तो चालू शकत नव्हता, आणि मलाही फारसं बरं नव्हतं म्हणून मी एका अरूंद फळीवर झोपून राहिलो. म्हणून तो एका खोलीत बसून पुन्हा जुने वर्तमानपत्र वाचीत बसला...

एलिदाः असं? आणि मग?

लिंगस्ट्रँडः तेथे तो शांतपणे बसला होता. जेव्हा अकस्मात त्याचं एक प्रकारचं विव्हळणं मला ऐकू आलं, आणि जेव्हा मी त्याच्याकडे पाहिलं तेव्हा त्याचा चेहरा पांढऱ्या शुभ्र खडूसारखा दिसला. नंतर तो वर्तमानपत्राचा चोळामोळा करून चिरडण्याचे काम करू लागला—आणि त्याने तो फाडून त्याचे छोटे छोटे हजारो तुकडे केले. पण हे त्याने शांतपणे केले.

एलिदाः तेव्हा तो काहीच का बोलला नाही? त्याने काहीच सांगितले नाही?

लिंगस्ट्रँडः प्रथमतः नाही. पण लगेच तो म्हणाला, जणू काही स्वतःशीच “मत्स्यकन्या दुसऱ्या माणसाकडे- जेव्हा मी दूर गेलो होतो.”

एलिदाः (ती तिचे डोळे बंद करते आणि अर्धवट स्वतःशीच म्हणते) असं म्हणाला तो?

लिंगस्ट्रँडः होय, आणि त्यावर तुम्ही विश्वास ठेवला?
त्याने ते निर्दोषपणे चांगल्या नॉर्वेजियन
भाषेत म्हटले. त्याला भाषांची खूप मोठी
निसर्गदत्त शक्ती मिळालेली असावी, त्या
माणसाला.

एलिदाः आणि मग? काय झालं त्यानंतर?

लिंगस्ट्रँडः नंतर एक विलक्षण घटना घडली... मी
जिवंत असेपर्यंत तरी मी ती विसरू शकत
नाही. तो नंतर म्हणाला... त्याच शांत
आवाजात, “पण ती माझी आहे आणि
माझीच राहिल आणि माझ्या मागोमाग
येईल. मला घरी जायलाच हवे आणि
तिला जाऊन आणायलाच हवे, जरी मी
बुडून मेलेलो असलो तरी त्या काळ्याकुट्ट
समुद्राच्या तळातून तिच्यावर हक्क
सांगायला मी घरी परतेन.”

एलिदा: (थरथरत्या हातांनी ग्लासभर पाणी घेत)

ओह, किती उष्मा आहे आज?

लिंगस्ट्रँड: आणि तो त्याच्या इच्छाशक्तीच्या जोरावर म्हणाला की त्याला असं वाटतं की तो ते करू शकतो आणि करेल.

एलिदा: तुम्हाला ठाऊक आहे... या माणसाचं काय झालं ते?

लिंगस्ट्रँड: ओह, तो खात्रीने मेला आहे आता, सौ. वांगल.

एलिदा: (वेगाने) कशामुळे तुम्हाला तसं वाटतं?

लिंगस्ट्रँड: आम्ही सामुद्रधुनीत फुटलेल्या जहाजात होतो, ठाऊक आहे ना. मी मोठ्या जहाजात कॅप्टन आणि इतर पाचजणांबरोबर बसायची व्यवस्था केली. माझा सोबती एका छोट्या मचव्यात बसला, अमेरिकन आणि इतरांबरोबर.

एलिदा: आणि मग त्यांच्याबद्दल तेव्हापासून काहीच ऐकायला मिळालं नाही?

लिंगस्ट्रँड: नाही, एक शब्द नाही, सौ. वांगल. फक्त दुसऱ्या दिवशी माझ्या आश्रयदात्याने मला लिहिले. पण त्याच कारणामुळे त्याचा शिल्पकार होण्याची माझ्यात प्रबळ इच्छा झाली. मी त्या खलाशाची विश्वासघातकी बायको अगदी हुबेहूबरित्या पाहू शकलो माझ्यासमोर; जरी बुडून मरण पावला तरी सूड उगवणारा समुद्रातून घरी परतताना पाहिला. मी त्या दोघांना स्पष्टपणे पाहू शकलो.

एलिदा: मीसुद्धा पाहू शकले. (उभी राहते.) चला आत जाऊ या, नाही- त्यापेक्षा आपण वांगलकडे जाऊ या- येथे मला गरम आणि

गुदमरल्यासारखे होतेय! (ती लताकुंजातून बाहेर पडते.)

लिंगस्ट्रँडः (तोसुद्धा उभा राहतो) मला वाटतं मला आता जायलाच हवं. मी फक्त भेट द्यायला आलो ते वाढदिवसाच्या शुभेच्छा देण्याकरिता.

एलिदाः ठीक, तुम्हाला जायचं असेल तर- (ती हात पुढे करते) गुडबाय आणि फुलांबद्दल आभारी आहे. (लिंगस्ट्रँड अभिवादन करतो आणि उद्यानाच्या फाटकातून डाव्या बाजूने बाहेर जातो.)

अर्नहोल्मः (उभा राहतो आणि एलिदाकडे जातो) मी बघू शकतो तुम्हाला तीव्र दुःख झाले आहे माय डिअर सौ. वांगल.

एलिदाः ओ, होय. मला वाटतं झालंय- त्या दृष्टीने- जरी मी...

अर्नहोल्मः पण काहीही झाले तरीही तुम्हाला ते अपेक्षितच असेल.

एलिदाः (त्याच्याकडे विस्मयाने बघत) अपेक्षित?

अर्नहोल्मः होय, तसंच म्हणेन मी.

एलिदाः त्याच्या परतीची केलेली तयारी-? अशा तऱ्हेने परत येणं?

अर्नहोल्मः का, या जगात-! त्या वेड्या शिल्पकाराची कपोलकल्पित गोष्ट?

एलिदाः ओह, माय डिअर अर्नहोल्म, तो कदाचित तुम्ही विचार करता तसा वेडा नसावा.

अर्नहोल्मः काय हा सर्व मूर्खपणा त्या मृत माणसाबाबत ज्याने तुम्हाला अस्वस्थ केले, मला वाटते ते-

एलिदाः तुम्हाला काय वाटलं?

अर्नहोल्मः खचितच, मला वाटते ही फक्त तुमच्या डोळ्यांवर झापड बांधलेली आहे. मी कल्पना केली की तुझ्या लग्नाचा वाढदिवस तुला कळू न देता साजरा केल्याचे लक्षात आल्यावर तुला दुःख झाले. तुझा नवरा आणि त्याची मुले आठवणी साजऱ्या करताहेत आणि त्यात तुझा काहीही सहभाग नाही.

एलिदाः नाही, नाही, नाही- ते काही महत्त्वाचं नाही. माझ्या नवऱ्यावर हक्क सांगण्याचा मला काही अधिकार नाही.

अर्नहोल्मः तरीही मला असे वाटते की तुझा अधिकार असायलाच हवा.

एलिदाः होय... पण वस्तुतः माझा अधिकार नाही अशीच वस्तुस्थिती आहे. मला माझे

जीवन आहे- ज्यात इतरांचा अंतर्भाव नाही.

अर्नहोल्मः (अधिक सौम्यपणे) तुम्ही? तुम्ही असं सांगायचा प्रयास करीत आहात- की तुम्ही खरोखरच तुमच्या नवऱ्यावर प्रेम करीत नाहीत?

एलिदाः ओह, मी करते, मी करते. मी सर्वथा मनस्वी अंतःकरणापासून त्याच्यावर प्रेम करते. म्हणूनच हे इतके भयंकर आहे- खूप गूढ, निखालसपणे खूप अतर्क्य!

अर्नहोल्मः काहीही भिडस्तपणा न ठेवता तुम्ही मला तुमच्या अडचणींबद्दल सारे काही सांगायलाच हवे! सांगणार नाही का, सौ. वांगल?

एलिदा: मी नाही सांगू शकत डिअर फ्रेंड- आत्ता नाही, काहीही झाले तरीही. नंतर कधीतरी, कदाचित.

(बोलेटा पडवीकडून खाली उद्यानात येते.)

बोलेटा: बाबा शल्यचिकित्सालयातून येताहेत- आपण सारे उद्यानगृहात जाऊ या का?

एलिदा: होय, जाऊ या आपण.

(वांगल कपडे बदलून हिल्डाबरोबर घरामागून डाव्या बाजूने येतो.)

वांगल: ठीक, शेवटी मी मोकळा झालो आणि आता छानसं थंड पेय मिळाल्यास बरे.

एलिदा: थांबा थोडं... (ती लताकुंजात जाते आणि एक पुष्पगुच्छ घेऊन येते.)

हिल्डा: ओह, बघा किती सुंदर फुलं आहेत! कोठे मिळाली तुला ती?

- एलिदा: लिंगस्ट्रँडने दिलीत मला ती, हिल्डा प्रिये.
- हिल्डा: (आश्चर्याने) लिंगस्ट्रँड?
- बोलेटा: (अस्वस्थपणे) लिंगस्ट्रँड येथे आले होते?
पुन्हा?
- एलिदा: (किंचित स्मित करीत) होय, ते येथे परत
आले होते वाढदिवसाच्या शुभेच्छा
देण्यासाठी.
- बोलेटा: (हिल्डाकडे दृष्टिक्षेप टाकीत) ओह-
- हिल्डा: (पुटपुटत) मूर्ख!
- वांगल: (दुःखाने बेचैन होते एलिदाला) हं, असं बघ
तू- मी तुला सांगायलाच हवं, माय डार्लिंग
एलिदा-
- एलिदा: (मध्येच अडथळा आणून थांबविते) चला
मुर्लीनो माझ्यासोबत! आपण सारे ही फुलं

पाण्यात फेकून देऊ. (ती वर पडवीकडे जाते.)

बोलेटा: (हळुवारपणे हिल्डाला) काहीही झालं तरी ती खरंच चांगली आहे, बघितलं ना.

हिल्डा: (अर्धवट मोठ्याने, रागारागाने) माकडचेष्टा! ती फक्त वडिलांना खूश करण्यासाठी हे करतेय.

वांगल: (पडवीवर एलिदाचा हात दाबतो) थँक यू, थँक यू एलिदा! थँक यू व्हेरी मच!

एलिदा: (फुलं व्यवस्थित मांडीत) ओह, ठीक-तुमच्यात सामील होऊन मी स्नेहसंबंध का ठेवू नये- आईच्या वाढदिवसासाठी?

अर्नहोल्म: हम्म! (तो वांगल आणि एलिदाकडे जातो. बोलेटा आणि हिल्डा उद्यानात थांबतात.)

अंक दुसरा

वरील देखाव्यात गावाच्या मागील बाजूस वृक्षाच्छादित टेकडीचा माथा दिसतो. मागील दिशेला सीमाचिन्ह आणि वातकुक्कुट आहे. पुढील भागात सीमाचिन्हाभोवती विशाल शिळा रचलेल्या आहेत. लांबवर खाली पार्श्वभूमीवर बाह्य खाडीचा देखावा दिसतो. त्याबरोबर बेटे आणि भूशिरे व पुढे आलेला फुगवटा दिसतो. अनावृत्त समुद्र दृग्गोचर नाही. उन्हाळ्यातील रात्र निरभ्र संधिप्रकाशासोबत. वरच्या हवेत आणि लांबवरील अंतरावरच्या डोंगरमाथ्यावर नारंगी छटा दिसतेय. उजव्या बाजूच्या उतारावर चार गायकांचे समूहगीत अस्पष्टपणे ऐकू येतेय.

गावातील तरूण जोडपे आणि स्त्रीपुरुष उजव्या बाजूने येतात. सीमाचिन्ह ओलांडून परिचित संभाषण करीत डाव्या बाजूने जातात. थोड्याच वेळात बाललिस्टेड परदेशी पर्यटकांच्या मार्गदर्शकाची बतावणी करीत प्रकट होतो. त्याच्यावर स्त्रियांच्या शाली आणि पिशव्यांचे ओझे लादलेले आहे.

बाललिस्टेड: (त्याच्या काठीने वर निर्देश करीत) Sehen sie meine, Herrschaften- over dort liegt eine andre height. Das wollen wir besteigen, too, und now herunter.

(नंतर तो इंग्लिशमधून बोलणे चालू ठेवतो आणि पथकाला बाहेर डावीकडे नेतो. हिल्डा घाईने उजव्या हाताच्या उतारावरून येते; ती थांबते आणि मागे बघते. काही क्षणांनंतर बोलेटा तशीच वर येते.)

बोलेटा: पण, माय डिअर आपण लिंगस्ट्रँडपासून का पळ काढावा?

हिल्डा: कारण टेकड्यावर हळूहळू चढणे मला सहन होत नाही. फक्त बघ त्याच्याकडे- फक्त रांगत चढत आहे.

बोलेटा: ओह, पण तुला ठाऊक आहे ना किती आजारी आहे तो?

हिल्डा: तुम्हाला वाटतं का की हे खूप चिंताजनक आहे?

बोलेटा: होय, मला खात्री आहे तसं आहे ते.

हिल्डा: ते वडिलांचा सल्ला घेण्यासाठी आज दुपारी गेले होते. माझी इच्छा आहे ह्याबाबतीत वडिलांनी त्यांना काय सल्ला दिला ते जाणून घेण्याची.

बोलेटा: वडिलांनी मला सांगितले की फुफ्फुसातील धमन्या कठीण होताहेत (ऊतीकाठिण्य), किंवा तसलंच काहीतरी. तो फार काळ जगणार नाही, वडील म्हणतात.

हिल्डा: ते खरंच का असं म्हणाले? बरं आता, नेमका असाच विचार मी करित आहे. देवाच्या कृपेने त्याला संशय येता कामा नये.... ओह, तू विचार तरी कसा करतेस की मी तसं करेन? (खालच्या आवाजात)... हॅन्सने त्याला वर खेचण्यात मदत केली बघ! हॅन्स—! तुला फक्ता त्याच्याकडे बघायचेय, नाही का? —त्याचं नाव हॅन्स का आहे हे कळण्यासाठी.

बोलेटा: (कुजबुजत) व्यवस्थित वाग! ताकीद देते मी तुला! (लिंगस्ट्रँड मोठी छत्री घेऊन उजव्या बाजूने प्रवेश करतो.)

लिंगस्ट्रँडः मला तुमची क्षमा मागायला हवी, तरूणींनो तुमच्या बरोबर मला राहता आले नाही त्याबद्दल क्षमस्व.

हिल्डाः ही मोठी छत्री कुठून मिळवलीत?

लिंगस्ट्रँडः ती तुमच्या आईची आहे. मी काठी आणली नाही ना म्हणून, मी तिचा काठीसारखा उपयोग करू शकतो.

बोलेटाः ते अजूनही तेथे खाली आहेत का? वडील आणि इतर?

लिंगस्ट्रँडः होय. तुमचे वडील थोड्या वेळासाठी रेस्टॉरंटमध्ये गेलेत, आणि इतर जण बाहेर बसून संगीताचा आस्वाद घेताहेत; पण ते हळूहळू वर येतील असं तुमची आई म्हणाली.

हिल्डाः (ती उभी राहून त्याच्याकडे बघतेय) तुम्ही खूपच थकला असाल.

लिंगस्ट्रँडः होय, मला वाटते मी थोडा थकलेलो आहे.
मला खरोखरच असं वाटतं की मी जरासं
खाली बसावं. (तो समोर उजवीकडच्या
दगडावर बसतो.)

हिल्डाः (त्याच्यासमोर उभी राहत) तुम्हाला ठाऊक
आहे, बँड व्यासपीठावर नृत्याचा कार्यक्रम
होणार आहे?

लिंगस्ट्रँडः होय, मी ऐकलंय काहीतरी त्याबाबतीत.

हिल्डाः मला वाटतं तुम्हाला नृत्याची खूप आवड
आहे.

बोलेटाः (ती हिरव्या झुडुपातून छोटीशी फुले गोळा
करीत असते) ओह हिल्डा, मिस्टर
लिंगस्ट्रँडना श्वास घेऊ द्या.

लिंगस्ट्रँडः (हिल्डाला) होय, मिस हिल्डा, मला नृत्य
करणं आवडेल... जर मी ते करू शकलो
असतो.

हिल्डा: ओह, कळलं, तुम्ही कधीच ते शिकला नाहीत.

लिंगस्ट्रँड: नाही, मी ते कधीच शिकलो नाही. पण मला तसं म्हणायचं नव्हतं. मला म्हणायचं होतं ते माझ्या छातीच्या कारणामुळे.

हिल्डा: 'दुखापतीच्या' कारणामुळे तुम्ही म्हणत होता ना?

लिंगस्ट्रँड: होय, तेच ते.

हिल्डा: ही 'दुखापत' तुम्हाला खूप दुःखी बनविते?

लिंगस्ट्रँड: ओह, नाही, मी असं म्हणू शकत नाही. (स्मित करीत) हे माझ्यासाठी प्रत्येकाला खूप दयाळू, स्नेहपूर्ण आणि मदतनीस बनवितो.

हिल्डा: आणि मग ते खचितच थोडेही चिंताजनक नसते.

लिंगस्ट्रँडः नाही, अल्प प्रमाणातही चिंताजनक नाही.
अशी कल्पना तुमच्या वडिलांनी मला
दिली.

हिल्डाः आणि तुम्ही जेव्हा देशाबाहेर जाल तेव्हा ते
नाहीसे होईल.

लिंगस्ट्रँडः होय, ते नाहीसं होईल.

बोलेटाः (तिच्या हातात फुलं आहेत) येथे बसा
मिस्टर लिंगस्ट्रँड- एक तुमच्या बटनाच्या
काजेसाठी.

लिंगस्ट्रँडः ओह, खूप खूप आभारी आहे, मिस वांगल!
तुम्ही खरोखरच स्नेहशील आहात.

हिल्डाः (टेकडीखाली उजव्या बाजूस बघते) येथे
आहेत ते, पाऊलवाटेने वर येताहेत.

बोलेटाः (तीसुद्धा खाली बघतेय) कोठे वळायचे
याची त्यांना कल्पना असावी अशी मला

आशा आहे. नाही- ते चुकीच्या मार्गाने जाताहेत.

लिंगस्ट्रँडः (उभा राहतो) मी वळणाकडे धावत जातो आणि त्यांना बोलावतो.

हिल्डाः तुम्हाला मोठ्याने ओरडायला हवे मग.

बोलेटाः नाही, तुम्ही ते न केलेलंच बरं. तुम्ही स्वतः पुन्हा थकाल.

लिंगस्ट्रँडः ओह, टेकडीवरून उतरणं अगदी सोपं आहे. (तो उजव्या बाजूने बाहेर जातो)

हिल्डाः होय, होय टेकडीवरून खाली उतरणं (त्याची काळजी घेत) आता तो उडीसुद्धा मारतोय! वर येणं आता त्याच्या बाबतीत पुन्हा कधीच घडून येणार नाही.

बोलेटाः गरीब बिचारा!

हिल्डा: जर लिंगस्ट्रँडने तुला लग्नाची मागणी घातली असती, तर तू त्याला होकार दिला असतास?

बोलेटा: वेडी झालीस का तू?

हिल्डा: मला असं खचितच म्हणायचं होतं की जर त्याला कमजोर छाती नसती आणि जर तो लवकर मरणार नसता, तर तू त्याचा स्वीकार केला असतास?

बोलेटा: मला वाटतं तूच त्याच्याशी लग्न केलेलं उत्तम झालं असतं.

हिल्डा: नाही, तसं केलं असतं तर ते माझ्यासाठी त्रासदायक झालं असतं. तो निष्कांचन आहे, त्याच्याजवळ उदरनिर्वाहापुरताही पैसा नाही.

बोलेटा: मग त्याच्या भोवती तू गोंडा का घोळतेस?

- हिल्डा: ओह, ते फक्त त्याच्या 'दुखापती'साठी.
- बोलेटा: तुला त्याच्याबद्दल दया आलेली मी कधीच बघितली नाही.
- हिल्डा: नाही, मला नाही आली. पण मला ते खूपच मोहक वाटले.
- बोलेटा: काय? ते?
- हिल्डा: त्याच्याकडे लक्षपूर्वक पाहणे— आणि त्याला असं सांगावं हे चिंताजनक नाही— आणि तो परदेशात जातोय, आणि एक कलाकार होणार. ह्या सर्वांची त्याला संपूर्णतया खात्री आहे, आणि तो त्या बाबतीत हास्यास्पदरित्या आनंदी आहे जे कधीच घडणार नाही- कदाचित कदापि नाही. कारण तो दीर्घकाळ जगणार नाही— हा अस्तित्वात असलेला विचार मला गवसलाय!

बोलेटा: अस्तित्वात असलेला? खळबळजनक!

हिल्डा: होय मला ती खळबळजनक गोष्ट वाटली,
खरोखर!

बोलेटा: इश्य! हिल्डा तू फार भयंकर पोर आहेस.

हिल्डा: हेच जे मला व्हायची इच्छा आहे!
द्वेषबुद्धीमुळे केवळ! (टेकडीखाली बघते)
सरतेशेवटी! अर्नहोल्मला वर चढण्यात
काहीही स्वारस्य वाटत नाही असे दिसते.
(गोल फिरते) अरे हो, तुला ठाऊक आहे-
जेवणाच्या वेळी अर्नहोल्मविषयी काय
अवलोकन केले ते!

बोलेटा: काय?

हिल्डा: मला फक्त वाटले की त्याला टक्कल
पडायला लागलेय- अगदी माथ्यावर.

बोलेटा: काही अर्थ नाही. मला खात्री आहे हे सत्य नाही.

हिल्डा: होय तो टकला होतोय. त्याला येथे, डोळ्यांभोवती सुरकुत्या पडल्या आहेत. देवा रे, बोलेटा जेव्हा ते तुझे ट्युटर होते तेव्हा तू त्यांच्याकडे कशी आकर्षित झाली होतीस, मला कळत नाही!

बोलेटा: (स्मित करते) होय, तू त्यावर विश्वास ठेवू शकशील. मला आठवते जेव्हा त्याने मला म्हटले की बोलेटा हे नाव अतिशय घाणेरडे आहे, तेव्हा मी खूप रडले होते.

हिल्डा: खरंच रडली होतीस तू? (पुन्हा खाली बघते) मी म्हणते तू फक्त तिकडे बघ (The Lady from the sea) सागर स्वामिनी त्यांच्या बरोबर चालत आहे- वडिलांबरोबर नव्हे-

त्याच्याशी बडबड करीत. मला आश्चर्य वाटतं की ते दोघं एकमेकांशी गोड नव्हेत.

बोलेटा: तुला खरोखर स्वतःची लाज वाटायला हवी. तिच्याबद्दल अशा गोष्टी बोलायचं धाडस कसं करतेस तू? तेही तिच्याशी सलोख्याच्या संबंधांची सुरूवात केल्यानंतर?

हिलडा: ओह, नक्कीच!— तुझा विश्वास बसत नाही का माझ्या पोरी? मी सांगते तुला, तिच्याशी आपले सलोख्याचे संबंध कधीच जुळणार नाहीत. ती आपल्याशी अनुकूल नाही, ना आपण तिच्याशी. तिला इथं आणणं वडिलांना कसं सुचलं देव जाणे. मला तिळमात्र शंका नाही की एक दिवस ती ठार वेडी होईल!

बोलेटा: वेडी? असं कसं म्हणू शकतेस तू?

हिल्डा: ओह, ह्याबाबत आश्चर्य करण्यासारखं काही नाही. तिची आई वेडी झाली नव्हती का? वेडी होऊनच ती मेली.

बोलेटा: एक त्या देवालाच ठाऊक तू का तुझं नाक येथे खुपसत नाहीस ते. आता तू ह्या बाबतीत वायफळ गप्पा मारणार नाहीस- वडिलांसाठी, आता चांगली मुलगी हो- ऐकशील का माझं, हिल्डा?

(वांगल, एलिदा, अर्नहोल्म आणि लिंगस्ट्रँड उजवीकडून वर येतात.)

एलिदा: (मागील बाजूस निर्देश करीत) ते तिथे पडले आहे!

अर्नहोल्म: ओह, होय, खचितच, तेच असावे ते.

एलिदा: तिकडे समुद्र पसरला आहे.

बोलेटा: (अर्नहोल्मला) तुम्हाला असं वाटत नाही
का तेथे वर रमणीय आहे?

अर्नहोल्म: मला वाटतं भव्य, उत्कृष्ट दृश्य आहे!

वांगल: होय, तुम्ही येथे कधी यापूर्वी आला
नव्हतात काय?

अर्नहोल्म: नाही, कधीच नाही. माझ्या काळात हे
सुसाध्य होते ह्याबद्दल मी साशंक आहे.
त्यावेळी पाऊलवाट सुद्धा नव्हती.

वांगल: ना कुठल्याही प्रकारची सुविधा होती. गेल्या
काही वर्षांतच आम्ही त्या केल्या.

बोलेटा: जहाजाच्या डोलकाठीवरील टेहळणी
करण्यासाठी असलेल्या माळ्याचे दृश्यही
छान आहे तेथे.

वांगल: आपण जायचं का तेथे, एलिदा?

एलिदा: (उजवीकडील दगडावर बसत) थँक यू, मी नाही येणार. पण तुम्ही दुसरे तिकडे जायलाच हवे. दरम्यानच्या काळात मी येथेच बसते.

वांगल: खूप छान, मग मी तुझ्या सोबत येथेच थांबतो—मुली मिस्टर अर्नहोल्मला नेतील.

बोलेटा: तुम्हाला आमच्या बरोबर यायला आवडेल का, मिस्टर अर्नहोल्म?

अर्नहोल्म: ओह येस, येईन मी. तेथे जायला पायवाट सुद्धा आहे?

बोलेटा: ओह होय, छानपैकी रुंद.

हिल्डा: पुरेशी रुंद आहे दोन माणसं पूर्णपणे आरामात हातात हात घालून जाऊ शकतात.

अर्नहोल्मः (चेष्टेने) खरोखर तसं आहे, मिस हिल्डा?
(बोलेटाला) जर ती बरोबर असेल तर
आपण प्रयत्न करायचा का?

बोलेटाः (दबल्या स्मितहास्यात) होय, चला करू या
प्रयत्न. (ते हातात हात घालून डावीकडून
बाहेर जातात.)

हिल्डाः (लिंगस्ट्रँडला) आपण सुद्धा जायचे का?

लिंगस्ट्रँडः हातात हात घालून?

हिल्डाः का नाही? माझी काहीच हरकत नाही.

लिंगस्ट्रँडः (ते हातात हात घालतात आणि आनंदाने
हसतात) ही मोठी मौज आहे, नाही?

हिल्डाः मोठी मौज—?

लिंगस्ट्रँडः का, असं दिसतं की जसा काही आपला
वाङ्निश्चय झालेला आहे खरोखर.

हिल्डा: असं वाटतं की ह्यापूर्वी तुम्ही तुमचा हात एखाद्या महिलेच्या हातात कधीच दिलेला नाही. (ते डावीकडून बाहेर जातात.)

वांगल: (मागे मार्गदर्शक खुणेजवळ उभे राहून) डिअर एलिदा, आता आपल्याजवळ फारच कमी वेळ आहे आपल्यासाठी—

एलिदा: होय, या आणि माझ्या बाजूला बसा.

वांगल: (तो बसतो) येथे सगळे खुले आणि नीरव आहे. आता आपण थोडंसं बोलू शकतो.

एलिदा: कशाबद्दल?

वांगल: तुझ्याबद्दल- आणि आपल्याबद्दल, एलिदा. मला अशी जाणीव झाली आहे की असं फार काळ चालू शकणार नाही.

एलिदा: आणखी काय सुचवणार आहात तुम्ही मग?

वांगलः संपूर्ण विश्वास, माय डिअर. जिवलग मैत्री

जी आपण पूर्वी निभावली.

एलिदाः ओह, जर आपण तसं केवळ करू शकलो

असतो! पण आता ते सर्वतोपरी अशक्यच

आहे.

वांगलः मला वाटतं मी तुझं मन ओळखलं. मला

वाटतं मी करतो—एकापासून दुसऱ्याकडे

त्या गोष्टी ज्या तू म्हटल्यात.

एलिदाः (आवेशाने) तुम्ही—नाही! असं कसं

म्हणता की तुम्ही ओळखलं!

वांगलः पण मी ओळखलंय. मला ठाऊक आहे तू

किती प्रामाणिक आहेस, एलिदा.... आणि

एकनिष्ठ....

एलिदाः एकनिष्ठ, होय.

वांगलः तुझ्यासाठी, आनंद आणि निर्भयता कुठल्याही तडजोडीच्या परिस्थितीत अशक्य आहेत.

एलिदाः (तणावपूर्ण दृष्टीने त्याच्याकडे बघते) ठीक, मग काय?

वांगलः तू एखाद्या माणसाची दुसरी बायको म्हणून योग्य नाहीस.

एलिदाः कशामुळे तुम्हाला तसं वाटतं आता?

वांगलः माझ्या मनात अनेकदा असा संशय आला होता; पण आज मी तो स्पष्टपणे पाहू शकलो. लहान मुलांचा उत्सव... तुला वाटलं तो तडीस नेण्याइतका मी दयाळू होतो. ठीक. माणसाच्या स्मृतींना तू पूर्णपणे पुसून टाकू शकणार नाहीस. माझ्या आठवणीही- कोणत्याही मार्गाने ते सारे प्रसंग. ते माझ्या स्वभावातच नाही.

एलिदा: मला ठाऊक आहे ते. मला ते खूप चांगलं
ठाऊक आहे.

वांगल: तू चुकीचा अर्थ लावतेस, असे असूनही
मला वाटतं तुझ्या साठी ते बहुधा असं आहे
की जणू काही मुलांची आई अजूनही जिवंत
आहे. आपल्यातलं तिचं अदृश्य अस्तित्व
तुला जाणवतंय. मला वाटतं माझं हृदय
तिच्यात आणि तुझ्यात बरोबरीने विभागलं
गेलं आहे. ही तीच कल्पना जिने तुला उद्वेग
आणला आहे. असं बघ आपल्यामध्ये जरी
अनैतिक शरीरसंबंध होते, काहीतरी; आणि
त्या कारणामुळे तू माझी बायको म्हणून राहू
शकणार नाहीस किंवा राहणार नाहीस.

एलिदा: (उठत) तुमच्या लक्षात आलं ते? तुम्ही ते
सर्व स्पष्टपणे बघितलंय?

वांगलः होय, आज शेवटी खरोखरच मला समजलं
पूर्णपणे एलिदा माय डिअर.

एलिदाः (अस्वस्थपणे) तुम्हाला माहित आहे अजून
काही आहे ते?

वांगलः होय, तेच हे, की येथे तुझी परिस्थितीच तू
सहन करू शकत नाहीस. पर्वत तुझ्यावर
दडपण आणताहेत. मनावर ओझे लादत
आहेत. तुझ्यासाठी येथे पुरेसा प्रकाश नाही-
क्षितीज पुरेसं विस्तीर्ण नाही- हवेत जोम
नाही आणि तुझ्यासाठी फारशी उत्तेजक
नाही.

एलिदाः तेथे तुम्ही एकदम बरोबर आहात... रात्र
आणि दिवस, उन्हाळा आणि हिवाळा...
समुद्रासाठीच्या अनिवार्य अभिलाषेने मी
झपाटले गेले आहे.

वांगलः मला ठाऊक आहे, एलिदा माय डिअर (तिच्या डोक्यावर हात ठेवतो) आणि ह्याच कारणाने माझ्या अस्वस्थ गरीब छकुलीने पुन्हा तिच्या स्वतःच्या घरी जावं.

एलिदाः काय तुमच्या म्हणण्याचा अर्थ?

वांगलः पूर्णपणे सरळ. आपण निघून जाऊ या.

एलिदाः निघून जाऊ!

वांगलः होय. कोठेतरी खुल्या समुद्राजवळ- एखाद्या ठिकाणी जेथे तुला खरंखुरं घर मिळेल, अगदी तुझ्या मनासारखं.

एलिदाः ओह, माय डिअर, तुम्ही असा विचार करायलाच नको. हे अगदी अशक्य आहे- जगात तुम्ही कोठेही गेलात तरी तुम्ही सुखी राहू शकत नाही पण येथे राहाल.

वांगलः काळजी करू नकोस त्याबद्दल. शिवाय,
तुला असं वाटतं का की मी येथे सुखात असू
शकेन- तुझ्याशिवाय?

एलिदाः पण मी येथे आहे, आणि येथेच राहीन. मी
तुमच्या शिवाय नाही.

वांगलः मी नाही का, एलिदा?

एलिदाः ओह, कृपा करून याबद्दल अधिक काही
बोलू नका. प्रत्येक गोष्ट जिच्यासाठी तुम्ही
जगताहात ती येथे आहे. तुमचं समस्त
जीवनकार्य येथे आहे.

वांगलः जसं मी म्हणालो त्या बाबतीत तू काही
चिंता करायला नको. आपण सोडत आहोत
हे- आपण बाहेर कोठेतरी जाऊ. हेच पूर्णपणे
स्थिर होणं आहे, डिअर एलिदा.

एलिदाः पण तुम्ही काय विचार करता त्यातून आपण
प्राप्त करू शकू?

वांगलः तुझं आरोग्य आणि तुझ्या मनाची शांतता तू परत मिळवणार.

एलिदाः मला शंका येतेय आणि तुमचं काय? तुमच्या स्वतःबद्दलही विचार करा. तुम्ही काय मिळवणार?

वांगलः मी तुला परत मिळवीन, माय डिअरेस्ट.

एलिदाः पण ते तुम्हाला शक्य नाही. नाही, नाही, तुम्हाला ते शक्य नाही वांगल! हे केवळ भयंकर आहे, हा केवळ भयप्रद विचार आहे.

वांगलः आपण हा धोका पत्करू. जर तू अशा पद्धतीने मनापासून घेतले, मग स्पष्टपणे तुझ्याजवळ दुसरा उपायच नाही... सुटकेव्यतिरिक्त. आणि शक्य होईल तेवढ्या लवकर. स्मरणाच्या पलीकडे मी

माझ्या मनाचा निर्धार केला आहे, मी सांगतो तुला.

एलिदा: नाही! त्यापेक्षाही अधिक, परमेश्वराला ठारूक—जसं आहे तसं अगदी तंतोतंतपणे, भिडस्तपणा न ठेवता प्रत्येक गोष्ट मी तुम्हाला सांगेन.

वांगल: होय, होय- सांग!

एलिदा: माझ्याखातर तू स्वतःला दुःखी बनवणार नाही- विशेषतः जेव्हा आपण आपल्यासाठी चांगलं करू.

वांगल: तू मला तुझा शब्द दिलेला आहेस की तू मला प्रत्येक गोष्ट सांगशील, अगदी जसं घडलं तसं.

एलिदा: जेवढं शक्य आहे त्यापेक्षा आणखी मी सांगू शकेन- आणि जोपर्यंत मला त्या गोष्टी

कळल्यात- या येथे आणि माझ्या बाजूला बसा. (ते एका दगडावर बसतात.)

वांगलः ठीक, एलिदा?

एलिदाः त्या दिवशी तेथे पलिकडे जेव्हा तुम्ही आलात आणि मला लग्नाचं विचारलंत, तेव्हा तुम्ही मला खरोखर मनमोकळेपणे आणि उघडपणे तुमच्या पहिल्या लग्नाविषयी सांगितले. तुम्ही म्हणालात की ते खरोखर सुखी समाधानी होतं.

वांगलः तसंच होतं ते.

एलिदाः येस माय डिअर, मला खात्री आहे ते तसं होतं. त्या कारणामुळे मी आता बोलत नाही. मला फक्त तुम्हाला अशी आठवण करून द्यायची आहे की माझ्या बाजूने मी तुमच्याशी प्रामाणिक होते. मी पूर्ण उघडपणे सांगितलं होतं की माझं दुसऱ्या एका

माणसावर प्रेम होतं- आणि आम्ही- अशा मार्गावर पोहचलो की आम्ही एकमेकांना विवाहाचे वचन दिले.

वांगलः ह्या मार्गाने!

एलिदाः होय, काहीशा त्या मार्गाने. पण ते फारच कमी वेळात संपुष्टात आलं. तो निघून गेला- आणि काही काळानंतर मीच ते संपवून टाकलं. ते सर्व काही मी तुम्हाला सांगितलंच आहे.

वांगलः पण माय डिअर एलिदा, विस्मृतीत गेलेल्या त्या साऱ्या गोष्टी तू पुन्हा का उकरून काढतेस? काही झाले तरी, त्याचा माझ्याशी खरोखर काही संबंध नाही. मी तुला कधीही हेसुद्धा विचारले नाही की तो कोण होता.

एलिदा: नाही, तुम्ही नाही विचारलंत. तुम्ही नेहमीच माझ्या भावनांची कदर करीत आलात.

वांगल: (स्मित करीत) ठीक, ह्याबाबत मला क्वचितच त्याचे नाव सांगायचा अंदाज करता येईल. हे कठीण आहे.

एलिदा: त्याचं नाव!

वांगल: बाहेर, शोल्डविक भोवती, निवडण्याइतके खूप नाहीत- मी म्हणू शकेन तेथे फक्त खरोखर एकच असणार-

एलिदा: मला वाटतं तुम्हाला- अर्नहोल्म असावा असं वाटतं?

वांगल: होय, तोच नव्हता का?

एलिदा: नाही.

वांगल: नाही? मग मला खरोखरच कल्पना करता येत नाही-

एलिदा: तुम्हाला आठवतंय का की एक भलं मोठं
अमेरिकन जहाज शरद ऋतूत दुरुस्तीसाठी
शोल्डविकमध्ये आलं होतं?

वांगल: मला निश्चितच आठवतं. तेच ते जहाज
ज्याच्या खोलीत सकाळी कॅप्टनचा खून
झाल्याचं आढळलं होतं. मला तेथे जाऊन
मरणोत्तर शवचिकित्सा करावी लागली
होती.

एलिदा: होय, तुम्ही केलंत ते.

वांगल: असं म्हटलं जातं की तो त्याच्या
जोडीदाराकडून मारला गेला.

एलिदा: कुणीच सांगू शकत नाही ते! ते कधीच सिद्ध
झालं नाही.

वांगल: नाही, पण मला वाटतं की ह्याबद्दल त्यात
काही संशय नाही. अन्यथा त्याने का जावे
आणि स्वतःच स्वतःला बुडवून घ्यावे?

एलिदा: त्याने स्वतःला बुडवून घेतलं नाही.
उत्तरेकडे जाणाऱ्या जहाजात तो सुटका
करून घेऊन पळून गेला.

वांगल: (दचकून) तुला कसं ठाऊक ते?

एलिदा: (प्रयासाने) ओह, वांगल.... हा तोच माणूस
होता ज्याच्याशी माझा वाङ्निश्चय झाला
होता.

वांगल: (उतावीळपणे) काय? पण ते अगदी अशक्य
आहे!

एलिदा: हे खरं आहे. तो तोच माणूस होता.

वांगल: पण कसं शक्य आहे, एलिदा? असं कसं
करू शकतेस तू हे? जातेस आणि स्वतः
अशा प्रकारच्या माणसाशी वाङ्निश्चय
करून घेतेस! असा माणूस ज्याच्याबद्दल
तुला काडीमात्र माहिती नव्हती! काय नाव
होतं त्याचं?

एलिदा: तो त्या काळी स्वतःला फ्रीमॅन म्हणवून घ्यायचा. नंतर त्याच्या पत्रात तो अल्फ्रेड जॉनस्टन म्हणून स्वतःची सही करायचा.

वांगल: आणि कोठून आला होता तो?

एलिदा: फिन्मार्कमधून, असं तो म्हणाला. पण त्याचा जन्म फिनलँडमध्ये झाला; लहान असतानाच त्याने सरहद्द ओलांडली- मला वाटतं, त्याच्या वडिलांसोबत.

वांगल: असे का? आप्रवासी- देशांतरित.

एलिदा: होय.

वांगल: आणखी काय ठाऊक आहे तुला त्याच्याबद्दल?

एलिदा: तो ऐन तारूण्यातच समुद्रावर गेला आणि त्याने खूप दूरवरची जलपर्यटने केली.

वांगल: अजून काही नाही?

एलिदा: नाही. आम्ही याबाबत कधीच बोललो नाही.

वांगल: मग कशाविषयी बोललात?

एलिदा: मुख्यत्वेकरून समुद्राबद्दल.

वांगल: ओह? समुद्राबद्दल?

एलिदा: झंझावात आणि प्रशांतता. समुद्रावरील अंधःकारमय रात्री. समुद्रावर सभोवार पसरलेला लखलखीत सूर्यप्रकाश सुद्धा. पण बहुधा आम्ही प्रचंड देवमासे, गाधामासे आणि खडकावर सूर्यप्रकाशाची उब घेत पडलेले सील, कुरव, गरूड आणि इतर सर्व सागरी पक्ष्यांबद्दलही आम्ही बोलत असू- आणि तुम्हाला ठाऊक आहे.... विलक्षण नाही का हे? ...जेव्हा आम्ही अशा गोष्टींबद्दल बोलत असू, तेव्हा काही

कारणाने मला असे वाटायचे की तो ह्या सर्वांचा मित्र किंवा नातेवाईक असावा.

वांगलः आणि तू...?

एलिदाः होय, मला सुद्धा बहुधा तसाच विश्वास वाटायचा की मीसुद्धा त्यातलीच आहे.

वांगलः असं का... आणि म्हणून मग तुमचा वाड्निश्चय झाला.

एलिदाः तो म्हणाला मी तसं करायला हवं.

वांगलः करायला हवं? तुझी स्वतःची तशी इच्छा नव्हती?

एलिदाः नाही, जेव्हा मी त्याच्यासोबत होते. ओह, नंतर ते मला अनाकलनीय दिसले.

वांगलः तू वारंवार त्यांना भेटायचीस?

एलिदाः नाही, खूप वेळा नव्हे. एके दिवशी तो दीपगृहावर गेला, अशा रितीने आमची

ओळख झाली आणि त्यानंतर आम्ही वारंवार भेटू लागलो. पण नंतर कॅप्टनचा मामला पुढे आला आणि त्याला निघून जाणं भाग पडलं.

वांगलः ओ, येस. मला त्याबद्दल आणखी काही जाणून घ्यायची इच्छा आहे!

एलिदाः नंतर एका पहाटे, उजाडण्याआधी, मला त्यांच्याकडून एक चिठ्ठी मिळाली. त्यात लिहिले होते की मला ब्रॅट हॅमर येथे यायलाच हवे- तुम्हाला ठाऊक आहेच ते दीपगृह आणि शोल्डविकच्या मध्ये असलेले भूशिर.

वांगलः होय, होय- मला चांगलंच ठाऊक आहे ते.

एलिदाः मला तेथे त्वरित यायलाच हवे, असे त्या चिठ्ठीत लिहिलेले होते कारण त्याला माझ्याशी बोलायचे होते.

वांगलः आणि तू गेलीस?

एलिदाः होय, मला राहवलं गेलं नाही... ठीक- नंतर त्याने मला सांगितलं की त्या रात्री दरम्यान त्याने त्या कॅप्टनला भोसकले होते.

वांगलः त्याने तुला स्वतःहून सांगितलं? प्रांजळपणे सांगितलं!

एलिदाः होय, पण त्याने जे केलं ते उचित आणि योग्य होतं असं तो म्हणाला.

वांगलः उचित आणि योग्य? काय कारण दिले त्याने मग, त्याला भोसकण्याचे?

एलिदाः त्याने मला सांगितलं नाही. तो म्हणाला, तुझ्या कानावर घालण्यासारखे काही नाही.

वांगलः आणि तू हे सहजपणे घेतले?

एलिदाः होय, संशयाचा विचारच माझ्या मनात कधी आला नाही. ठीक, काहीही झाले तरी

त्याला निघून जायलाच हवे होते. पण जेव्हा तो मला गुडबाय म्हणत होता- नाही तुम्ही कल्पनाच करू शकणार नाही त्याने काय केले त्याची.

वांगल: बरं, सांग मग मला.

एलिदा: त्याने किल्ल्या अडकवण्याचे गोल कडे खिशातून काढले, नंतर त्याच्या बोट्यातली अंगठी त्याने बाहेर काढली जी तो नेहमी घालत असे. नंतर माझ्याजवळ असलेली अंगठी त्याने घेतली आणि त्या कडूयामध्ये त्याने दोन्ही अंगठ्या अडकवल्या. नंतर तो म्हणाला, आपण दोघे आता समुद्राकडे विवाहबद्ध झालोत.

वांगल: विवाहबद्ध-?

एलिदा: होय, असं तो म्हणाला. नंतर सर्व सामर्थ्यानिशी त्याने त्या दूरवर फेकून दिल्या.

वांगल: आणि तू, एलिदा? तू त्याला हे करू दिलंस?

एलिदा: होय... तुम्ही बघा- त्यावेळी तो अगदी बरोबर दिसला. पण तो निघून गेला. देवाची कृपा.

वांगल: आणि एकदा तो निघून गेला तेव्हा?

एलिदा: ठीक, जशी तुम्ही कल्पना करू शकाल, मी लवकरच पुन्हा शुद्धीवर आले. मी बघितले घडलेल्या सर्व गोष्टी किती निखालस आणि अर्थहीन होत्या.

वांगल: पण तू त्या पत्रांबाबत काहीतरी सांगितले होतेस. तदंतर त्याच्याबद्दल तुला काही कळलं का?

एलिदा: होय, मी ऐकलेय त्याच्याकडून. प्रथमतः एकदोन ओळी आरेचांजेल हून मिळाल्यात. त्यात त्याने अगदी साधेपणाने लिहिले होते की तो पलिकडे अमेरिकेस जात आहे आणि त्याने मला तेथील पत्ता दिला जेणेकरून त्याला मी काही लिहू शकेन.

वांगल: तू लिहिलेस?

एलिदा: ताबडतोब. मी अर्थातच म्हणाले की आपल्यामधील प्रत्येक गोष्ट संपली, जेणेकरून त्याने माझा पुन्हा विचार करायला नको. जसे मी त्याच्याविषयी कधीही विचार करायला नको.

वांगल: पण त्याने लिहिले तरीदेखील?

एलिदा: होय, लिहिले त्याने तरीदेखील पुन्हा.

वांगल: आणि तुझ्या म्हणण्याला त्याचे काय उत्तर होते?

एलिदा: एक शब्दही नाही. आमचे संबंध संपुष्टात येण्याबाबत त्याने काहीच लिहिले नाही. त्याने पूर्णपणे शांतपणे सांगितले की मला त्याची वाट पाहणे भाग आहे. जेव्हा तो माझ्यासाठी तयार असेल तेव्हा तो मला कळवेल असे मला त्याने सांगितले आणि मग मला तात्काळ त्याच्याबरोबर जावे लागेल.

वांगल: त्याने तुला सोडलं नाही?

एलिदा: नाही. म्हणून मी पूर्वीप्रमाणे बहुधा त्याच शब्दांत लिहिले- फक्त अधिक कडक शब्दांत.

वांगल: त्याने हार खाल्ली मग?

एलिदा: ओह, नो, त्यापेक्षा उलट पूर्वीप्रमाणेच त्याने निर्विकारपणे लिहिले, आमच्या संपुष्टात आलेल्या संबंधाबद्दल एक चकार शब्द

मुळीच न उच्चारता. नंतर माझ्या लक्षात आलं की ते परिणामशून्य होते, म्हणून मी त्याला कधीही पुन्हा लिहिले नाही.

वांगलः आणि त्याच्याकडून तुला अधिक काहीच ऐकू आले नाही?

एलिदाः होय, तेव्हापासून त्याच्याकडून मला तीन पत्रे आलेली आहेत. एक त्याने कॅलिफोर्नियाहून लिहिलेले आहे आणि एक चीनवरून. शेवटचं मला त्याच्याकडून मिळालेलं पत्र ऑस्ट्रेलियाहून त्याने पाठवलेलं आहे. त्याने सांगितले की तो सोन्याच्या खाणींकडे जातोय आणि त्यानंतर मी त्याच्याबद्दल काहीच ऐकले नाही.

वांगलः त्या माणसाच्या अलौकिक सामर्थ्याचा तुझ्यावर प्रभाव पडला असला पाहिजे, एलिदा.

एलिदाः ओह, होय, होय. तो भयंकर माणूस!

वांगलः पण तू आता ह्याबाबत अधिक काही विचार करायला नकोस! तसं मला आश्वासन दे, माझ्या प्रिय एलिदे! कधीच नाही. आता तुझ्यासाठी ह्यावर आपण वेगळा उपाय शोधून काढायचा प्रयत्न करू. येथील खाडीपेक्षा जोमदार हवा, स्वारस्य निर्माण करणारी समुद्री हवा. काय म्हणतेस तू?

एलिदाः ओह, बोलू नका त्याबद्दल! अशा गोष्टींबद्दल विचारही करू नका. माझ्यावर त्याचा काहीही इलाज चालणार नाही! मला त्याची पूर्णपणे खात्री आहे, नाही करू

शकत मी तसं. त्यापासून मी मुक्तच होऊ
शकत नाही.

वांगलः काय? माय डिअर, काय म्हणायचेय तुला?

एलिदाः मला म्हणायचंय त्याची दहशत. माझ्या
आत्म्यावर असलेले त्याच्या अगाध
शक्तीचे सामर्थ्य.

वांगलः पण तू ते झटकून टाकलेस? खूप पूर्वी जेव्हा
तू त्याच्याशी असलेले संबंध तोडलेस.

एलिदाः (उसळी मारते) नाही, तसंच आहे ते. ते
संपलेलं नाही.

वांगलः संपलेलं नाही?

एलिदाः नो, वांगल, ते संपलेलं नाही, आणि मला
भीती वाटते ते कधीच संपणार नाही-
जोपर्यंत मी जिवंत आहे.

वांगलः (गळा दाटून आल्याच्या आवाजात) तू असे सांगायचा प्रयत्न करते आहेस का की ह्या विचित्र माणसाला हृदयात असे खोल ठेवले आहेस की तू त्याला कधीच विसरणार नाहीस?

एलिदाः मी त्याला विसरून गेले होते, पण मग- मला असं जाणवलं की तो परत आलाय.

वांगलः किती काळापूर्वी?

एलिदाः आता जवळजवळ तीन वर्षे झालीत त्याला- कदाचित थोडी जास्तच. तेव्हा मी गरोदर होते.

वांगलः ओह! असं होतं तर ते, नाही का? ह्या बाबतीत एलिदा- मला अधिक स्पष्टपणे कळू लागले आहे.

एलिदा: तुम्ही चुकताहात डिअर! जे काही माझ्या बाबतीत घडलं... मला नाही वाटत कुणाला समजू शकेल ते.

वांगल: (तिच्याकड दुःखाने बघत) विचार केल्यास ह्या तीन वर्षांत तू तुझं हृदय दुसऱ्याच माणसाला दिलं होतंस! मला नाही- पण दुसऱ्याला!

एलिदा: तुम्ही पूर्णपणे चुकताहात. मी तुमच्याशिवाय कुणावरही प्रेम करीत नाही.

वांगल: (खालच्या आवाजात) मग का तू मला सदासर्वदा नाकारत गेलीस माझी पत्नी म्हणून एकत्र नांदायला?

एलिदा: कारण की- त्या परक्या माणसाची मला असलेली भीती.

वांगल: भीती?

एलिदा: होय, भीती. घोर भयानक अशा प्रकारची दहशत, अशी जी फक्त समुद्रातूनच येऊ शकते. त्यामुळे आता मला तुम्हाला सांगायलाच पाहिजे वांगल—

(गावातील तरूण मागील डाव्या बाजूने येतात, अभिवादन करतात आणि उजवीकडून बाहेर जातात. त्यांच्या बरोबर अर्नहोल्म, बोलेटा, हिल्डा आणि लिंगस्ट्रँड)

बोलेटा: (जसे ते शेजारून जातात) काय! अजूनही येथे वर?

एलिदा: होय, येथे उंचावर खूपच गार व आनंददायक आहे.

अर्नहोल्म: आमच्याविषयी म्हणाल तर, आम्ही खाली नृत्यासाठी जातोय.

वांगल: खूप छान. थोड्या वेळात आम्ही पण येऊ तेथे.

- हिल्डा: येतो, तूर्तास नमस्कार.
- एलिदा: मिस्टर लिंगस्ट्रँड—थोडं थांबाल का?
(लिंगस्ट्रँड थांबतो. अर्नहोल्म, बोलेटा आणि हिल्डा उजवीकडून बाहेर पडतात.)
- एलिदा: (लिंगस्ट्रँडला) तुम्हीसुद्धा नृत्य करणार आहात का?
- लिंगस्ट्रँड: नाही, सौ. वांगल, मला भीती वाटते, मला नकोच नृत्य करायला.
- एलिदा: नाही, तुम्ही काळजी घ्यायलाच हवी. ती तुमच्या छातीतील कमजोरी, अजून बरी झाली नाही.
- लिंगस्ट्रँड: नाही, पूर्णपणे नाही.
- एलिदा: (काहीसे अडखळत) समुद्रपर्यटनाला गेल्यापासून किती वेळ?
- लिंगस्ट्रँड: केव्हा मला ही दुखापत झाली?

एलिदा: होय, ते समुद्रपर्यटन का ज्याबदल तुम्ही आज सकाळी सांगत होतात?

लिंगस्ट्रँड: ओह, ते ह्याविषयीच असले पाहिजे—पाहू द्या मला—होय, त्याला आता तीन वर्षे होत येतील.

एलिदा: तीन वर्षे...आम्ही फेब्रुवारीत अमेरिका सोडली, मार्चमध्ये आमचे जहाज फुटले. आम्ही विषुववृत्तावरील वादळात सापडलो.

एलिदा: (वांगलकडे बघून) आणि हीच वेळ होती जेव्हा...

वांगल: पण एलिदा डिअर—

एलिदा: बरं आम्ही तुमचा खोळंबा होऊ देणार नाही मिस्टर लिंगस्ट्रँड. तुम्ही जा, पण नृत्य करू नका.

लिंगस्ट्रँडः नाही, मी फक्त बघेन (तो उजवीकडून बाहेर जातो.)

वांगलः डिअर एलिदा समुद्रपर्यटनाबद्दल प्रश्न विचारून तू त्याची उलटतपासणी का घेत होतीस?

एलिदाः जॉन्स्टन त्याच जहाजात होता—मला त्याबद्दल खात्री आहे.

वांगलः तू तसा विचार का केलास?

एलिदाः (त्याला उत्तर देत) त्याच्या जलपर्यटनादरम्यान मी दुसऱ्या कुणाशी तरी लग्न केले, तो जेव्हा दूर गेलेला होता तेव्हा त्याला ते कळले आणि मग त्याच क्षणापासून त्या भावनांनी माझा ताबा घेतला.

वांगलः ही भीती?

एलिदा: मी अवचितपणे त्याला पाहते- प्रत्यक्ष तेथे उभा असलेला, बरोबर माझ्या समोर... किंवा काहीसा, थोडासा एका बाजूने. त्याने माझ्याकडे कधीच पाहिले नाही- तो फक्त तेथे असतो.

वांगल: कसा दिसतो तो तुला?

एलिदा: अखेरीस मी त्याला पाहिलं होतं अगदी तसाच.

वांगल: दहा वर्षांपूर्वी?

एलिदा: होय- ब्रॅटहॅमरच्या बाजूस. मी त्याच्या टायपिनकडे स्पष्टपणे बघितले, त्यासोबत एक मोठा दुधाळ मोती होता तो डोळा माझ्याकडे जळजळीत दृष्टीने बघत होता जणू काही तो मृतमाश्याचा डोळा होता.

वांगलः मी विचार केला होता त्यापेक्षा तू अधिक
आजारी आहेस. तुझं तुलाच ठाऊक नाही
इतकी, एलिदा.

एलिदाः होय, होय- तुम्हाला शक्य असेल तर मला
सहाय्य करा! मला अशी जाणीव होतेय की
ही वस्तू माझ्यात अधिकाधिक जवळीक
साधतेय.

वांगलः आणि ह्याच अवस्थेत तू संपूर्ण तीन वर्षे
काढलीस. मला विश्वासात न घेता ही गुप्त
वेदना तू सोसलीस!

एलिदाः पण मी तसं करू शकले नाही! अजूनपर्यंत
नाही. तुमच्याखातर मी जेव्हा... जर मी हे
तुम्हाला सांगितले असते- अनिर्वचनीय
शब्दातीत गोष्ट...

वांगलः अनिर्वचनीय गोष्ट?

एलिदा: (दचकून मागे होत) नाही, नाही, नाही!
विचारू नका मला! फक्त एक दुसरी गोष्ट,
आणि एवढंच. वांगल... कसं स्पष्ट करता
येईल त्या बाळाच्या डोळ्यांचे गूढ?

वांगल: माय डिअर एलिदा मी तुला खात्रीपूर्वक
सांगतो हे फक्त तुझ्या मनाचे खेळ. त्या
बाळाचे डोळे तंतोतंत नेहमीप्रमाणे
असलेल्या बालकांप्रमाणेच होते.

एलिदा: नाही, नव्हते त्याचे तसे. कसं तुम्ही बघू
शकत नाही? त्या बाळाच्या डोळ्यांचे
समुद्राबरोबरच बदलतात. जेव्हा खाडी शांत
आणि सूर्यप्रकाश असलेली असते, तेव्हा
त्याचे डोळे अगदी त्यासारखेच दिसतात.
झंझावाती असल्यावर तसेच- जरी तुम्ही
पाहू शकत नसलात तर मी ते अगदी
चांगल्या प्रकारे पाहू शकते.

वांगलः (तिची गंमत करीत) हं—कदाचित तसं
असेलही! पण मग त्याचे काय?

एलिदाः (हळुवारपणे आणि त्याच्या जवळ येत)
पूर्वी मी असेच डोळे पाहिलेले आहेत.

वांगलः केव्हा? आणि कोठे?

एलिदाः ब्रॅटहॅमरच्या बाहेरील बाजूस. दहा वर्षांपूर्वी.

वांगलः (मागे सरत) काय तू...?

एलिदाः (थरथरत कुजबुजते) त्या बाळाला त्या
नवख्या व्यक्तीचे डोळे होते.

वांगलः (अनिच्छेने ओरडत) एलिदा!

एलिदाः (निराशेने तिच्या हाताने डोके घट्ट पकडीत)
आता तुम्हाला खात्रीने समजले असेल की
तुमची बायको म्हणून तुमच्या सोबत
राहण्याचे धाडस मी का करू शकले नाही!

(ती घाईने वळते आणि उजवीकडून
टेडीकडे वेगाने धावत जाते.)

वांगल: (तिच्या मागोमाग घाईने जात हाक मारतो)
एलिदा! एलिदा, माझी गरीब बिचारी दुःखी
एलिदा!

अंक तिसरा

डॉ. वांगलच्या उद्यानाचा निवांत आडोसा. मोठ्या जुनाट वृक्षांमुळे जागा ओलसर, दलदलीची आणि सावल्यांनी झाकोळलेली आहे. उजवीकडे साठलेल्या पाण्याच्या डबक्याचा किनारा दिसत आहे. खालच्या बाजूकडील कुंपणाने पार्श्वभूमीतील उद्यानाची पाऊलवाट आणि खाडीला दुभागले आहे. दूरवरच्या अंतरावर खाडीच्या पलिकडे कडा आणि शिखरे आहेत. दुपारची वेळ संपून जवळजवळ सायंकाळ झाली आहे. बोलेटा डावीकडे दगडी बाकावर बसून शिवणकाम करते आहे. काही पुस्तके व शिवणकामाचे साहित्य असलेली टोपली बाकावर पडली आहे. हिल्डा व लिंगस्ट्रँड ह्या दोघांजवळ मासे पकडण्याचे साहित्य- गळ, आमिष इत्यादी असून ते डबक्याच्या कडेने चालत येत आहेत.

हिल्डा: (लिंगस्ट्रँडला खुणावीत) स्तब्ध रहा! मी मोठं सावज बघतेय.

लिंगस्ट्रँड: (बघत) कोठे आहे?

हिल्डा: (निर्देश करीत) बघू शकत नाही तुम्ही? ते तेथे खाली आहे. अरे देवा, बघा! अजून एक आहे! (अखंडपणे झाडातून बघत) ओह, बघा कोण येतंय! तो त्यांना भिववील!

बोलेटा: (वर बघते) कोण येतंय?

हिल्डा: तुझे अध्यापक, मिस!

बोलेटा: माझे?

हिल्डा: होय, देवकृपेने ते माझे कधीच नव्हते!

अर्नहोल्म: (उजवीकडून झाडांमधून पुढ्यात येतात) ह्या डबक्यात आता मासे आहेत?

हिल्डा: होय, तेथे काही जुने मासे आहेत.

अर्नहोल्मः आणि हे जुने मासे अजूनही जिवंत आहेत?

हिल्डाः होय, ते मजबूत चिवट आहेत, मी सांगू शकते तुम्हाला. पण आता आम्ही त्यापैकी काहींचा शेवट करणार आहोत.

अर्नहोल्मः त्यापेक्षा तू खाडीकडे जाऊन प्रयत्न करायला हवा.

लिंगस्ट्रँडः नाही, डबके... एक प्रकारे अधिक रहस्यमय, गूढ असते.

हिल्डाः होय, येथे अधिक सनसनाटी आहे. तुम्ही कधी समुद्रात गेला होतात?

अर्नहोल्मः होय, मी आत्ताच स्नानगृहातून आलोय.

हिल्डाः मला वाटलं तुम्ही त्या डबक्यातच राहिलात.

अर्नहोल्मः होय, मी काही जलतरणपटू नाही.

हिल्डा: तुम्ही पाठीवर पोहू शकता का?

अर्नहोल्म: नाही.

हिल्डा: मी पोहू शकते. (लिंगस्ट्रँडला) चला आपण दुसऱ्या बाजूस त्या तिथे प्रयत्न करू या. (ते डबक्याच्या किनाऱ्याने जाऊन उजवीकडे बाहेर जातात.)

अर्नहोल्म: (ओलांडून बोलेटाकडे जात) म्हणजे तू एकटीच येथे बसणार बोलेटा?

बोलेटा: ओह, होय. बहुधा मी असंच करते.

अर्नहोल्म: त्या उद्यानात बसलेली ती तुझी आई आहे का?

बोलेटा: नाही, मला वाटतं ती वडिलांबरोबर बाहेर फिरायला येते.

अर्नहोल्म: कशी आहे ती ह्या दुपारी?

बोलेटा: मला तसं फारसं ठाऊक नाही. मी तिला विचारायला विसरले.

अर्नहोल्म: तुमची ही कोणती पुस्तके आहेत तेथे?

बोलेटा: ओह, एक वनस्पतीशास्त्राचे आणि दुसरे भूगोलाचे.

अर्नहोल्म: अशा प्रकारच्या गोष्टी तुला वाचायला आवडतात?

बोलेटा: जेव्हा मी त्यासाठी वेळ काढू शकते. पण घराची देखभाल आधी.

अर्नहोल्म: पण तुझी आई, तुझी सावत्र आई- यात तुला मदत करतात?

बोलेटा: नाही, हे माझं काम आहे. काही झालं तरी, जेव्हा दोन वर्षे वडील एकटे होते तेव्हा मला ते करावंच लागलं आणि तेव्हापासून आजतागायत ते चालूच आहे.

अर्नहोल्मः पण तुम्हाला नेहमीच पुस्तके वाचण्याची आवड आहे ना?

बोलेटाः होय, हाताशी लागतील ती सारी विचारप्रवर्तक पुस्तके मी वाचते. जगात काय चालले आहे हे एखाद्याला जाणून घ्यायची आवड असते—आपण पूर्णपणे यापासून वेगळे पडतो... चांगलंच बहुधा पूर्णपणे.

अर्नहोल्मः पण माय डिअर बोलेटा, असं बोलू नकोस.

बोलेटाः पण हे खरं आहे. मला त्या डबक्यातल्या माशाच्या जीवनात आणि आपल्या जीवनात काही तफावत असेल असं वाटत नाही. त्याच्या अगदी जवळ खाडी आहे जेथे ते माशांचे मोठे घोळके खालीवर उसळी घेत असतात; पण

आपले गरीब, पाळीव, स्थानिक मासे
यांना काहीही ठाऊक नसते आणि ते
कधीच त्यांच्यात सामील होत नाहीत.

अर्नहोल्मः मला नाही वाटत, तेथे जाऊन ते तेथे काही
चांगलं करतील असं.

बोलेटाः ओ, मला असं नाही वाटत की त्यांची
स्थिती अधिक वाईट होईल.

अर्नहोल्मः शिवाय तू असं म्हणू शकत नाहीस की
खरोखर तू या जगापासून वेगळी पडली
आहेस- उन्हाळ्यादरम्यान सुद्धा नाही,
काय वाटेल ते झालं तरी. ह्या दिवसात ये-
जा करणाऱ्या समस्त दुनियेचे हे वर्दळीचे
जंक्शन झाले आहे जवळजवळ...

बोलेटाः (स्मित करते) ओह, तुम्ही स्वतः वाहत्या
प्रवाहात आहात; आमची चेष्टा करायला
तुम्हाला ते फार सोपं आहे.

अर्नहोल्मः मी चेष्टा करतोय? कशाने तुम्ही असा विचार करायला प्रवृत्त झालात?

बोलेटाः हे सर्व एकत्र येण्याच्या ठिकाणाबद्दल आणि फॅशनेबल जगाबद्दल आहे. लोक काय म्हणतात ते येथे आहे. ते नेहमी असंच बोलत असतात.

अर्नहोल्मः होय, मला मान्य करावे लागेल मी लक्ष दिले आहे त्यात.

बोलेटाः हे निःसंशयपणे खरे नव्हे, ठाऊक आहे. आपल्यासाठी नाही ते नेहमीच येथे राहतात. मध्यरात्रीच्या सूर्याकडे येथून जाणाऱ्या लोकांना पाहून काय चांगले होणार आपले? आपण त्यांच्यात सामील होऊ शकत नाही आणि आपल्यासाठी तेथे मध्यरात्रीचा सूर्य नाही. ओह, नाही,

आपण येथेच आपल्या जीवनाला रेंगाळत ठेवायलाच हवे, येथे या डबक्यात.

अर्नहोल्मः (तिच्या बाजूला बसतो) सांग मला डिअर बोलेटा- काही आहे का? काहीतरी विशेष, मला म्हणायचंय की ज्याची तुला सर्वकाळ आसुकी असते, येथे घरी?

बोलेटाः ठीक, कदाचित तसं असेलही.

अर्नहोल्मः मग काय आहे ते? कशाची आसुकी आहे तुला?

बोलेटाः मुख्यतः निघून जाण्याची.

अर्नहोल्मः त्यापेक्षा अधिक काही?

बोलेटाः होय, आणि त्यानंतर... काहीतरी थोडं जास्त शिकायचंय—खरेतर प्रत्येक गोष्टीची माहिती.

अर्नहोल्मः मी तुझा अध्यापक असताना तुझे वडील मला नेहमी म्हणायचे की तिला कॉलेजात पाठवायचे आहे.

बोलेटाः ओ, येस, गरीब बिचारे वडील, ते अनेक गोष्टी बोलतात. पण जेव्हा मुद्द्यावर येतात... वडिलांकडे खरे सामर्थ्य नसायचे.

अर्नहोल्मः नाही, दुदैवाने, मला वाटतं नसेल. पण तू ह्याबाबत त्यांच्याशी कधी बोललीस? तू गंभीरपणे तसा दबाव टाकलास का त्यांच्यावर, मला म्हणायचंय?

बोलेटाः नाही, निःसंशयपणे नाही.

अर्नहोल्मः पण तू तसं करायला हवं होतंस, ठाऊक आहे? खूप उशीर होण्यापूर्वी. का नाही केलंस तू?

बोलेटा: वाटलं तसं, पण माझ्यात चैतन्यच नाही तसं. बहुधा वडिलांनंतर आले असावे.

अर्नहोल्म: हं! मला वाटतं कदाचित तू स्वतःवरच अन्याय केलास.

बोलेटा: ओ, नो, मला ते सांगण्यात दुःख होतंय. शिवाय, वडिलांकडे माझ्याविषयी किंवा माझ्या भविष्याविषयी विचार करायला वेळच नव्हता आणि तशी त्यांना गरजही वाटत नव्हती. कुठल्याही गोष्टीसारखं त्यांना ते टाळणं शक्य होतं. एलिदामध्ये ते खूप अडकले होते...

अर्नहोल्म: कुणाबरोबर? कसं?

बोलेटा: मला म्हणायचं होतं की ते आणि माझी सावत्र आई... (थांबून) ठीक, तुम्ही पाहू शकता की आई आणि वडील त्यांच्या स्वतःच्याच जगात होते.

अर्नहोल्मःठीक, मग त्यांच्यापासून दूर जायला तुझ्याकडे
चांगलंच कारण होतं तर.

बोलेटाः होय, पण मला तो अधिकार आहे असं
वाटलं नाही—वडिलांचा त्यागही मी करू
शकत नव्हते.

अर्नहोल्मः पण माय डिअर बोलेटा, कधीतरी त्यांना
तुला सोडावंच लागणार म्हणून मला
वाटलं शक्य होईल तेवढ्या लवकर ते
चांगलं.

बोलेटाः होय, मला वाटतं त्यात काही फार नाही.
मला स्वतःला नीट विचार करायला हवा.
कोठेतरी माझ्यासाठी जागा शोधायला
हवी. जेव्हा वडील वारले तेव्हा कुणीच
असे नव्हते की ज्यांच्यावर मी अवलंबून
राहू शकेन. पण गरीब बिचारे वडील!
त्यांना सोडून जायची मला भीती वाटली.

अर्नहोल्मः भीती--?

बोलेटाः होय, त्याच्या प्रीत्यर्थ.

अर्नहोल्मः पण हे देवा, तुझ्या सावत्र आईचे काय? ती त्यांच्या बरोबर राहिल.

बोलेटाः होय ते खरे आहे. पण सगळ्याच गोष्टीत मी तरबेज नाही जशी माझी आई होती. अशा अनेक गोष्टी होत्या की ज्यात ती लक्षच देत नव्हती किंवा तसला काही त्रास ती घेत नसावी. मला समजत नाही नक्की काय ते.

अर्नहोल्मः हं—मला वाटतं तुला काय म्हणायचं ते मी समजतो.

बोलेटाः गरीब बिचारे वडील—काही निश्चित अशा बाबतीत ते कमकुवत होते. कदाचित तुमच्या ते लक्षात आलं असावं. आणि त्यांचं काम त्यांना संपूर्ण वेळ

गुंतवून ठेवीत नसे. आणि ती त्यांना मदत करण्याइतकी पूर्णपणे सक्षम नव्हती. जरी मला खात्री होती की काही अंशी हा त्यांचा स्वतःचाच दोष होता.

अर्नहोल्मः असा विचार तू का केलास?

बोलेटाः ओह, वडील नेहमीच त्यांच्याभोवती आनंदी चेहरे पाहण्यात आनंद मानीत; ते म्हणतात घरात नेहमी सूर्यप्रकाश व आनंद असायला हवा. ते जेव्हा तिला काही औषधे द्यायचे, तेव्हा तेव्हा तिला ते फार काळ टोकत नसत ह्याची मला भीती वाटायची.

अर्नहोल्मः तू खरंच का तसा विचार करतेस?

बोलेटाः होय, त्या कल्पनेपासून मी माझी सुटकाच करू शकत नाही. ती खूप विचित्र असते त्यावेळी. (आवेशाने) पण हे खूप कठीण

दिसते की मी जावं आणि घरी रहावं.
प्रत्यक्षपणे ह्यामुळे वडिलांना मुळीच मदत
होणार नाही. काही झालं तरी, आणि मला
असं वाटतं की त्याचप्रमाणे माझी
स्वतःची काही कर्तव्ये आहेत, नाही का?

अर्नहोल्मः तुला ठाऊक आहे, बोलेटा माय डिअर...
आपण दोघांनी ह्याचा खूप विचार
करायला हवा- अधिक काळजीपूर्वक.

बोलेटाः ओह, काय उपयोग त्याचा? माझी निर्मिती
या डबक्यात राहण्यासाठीच केली गेली
आहे असे मला वाटते.

अर्नहोल्मः मुळीच नाही. हे सारे तुझ्या स्वतःवर
अवलंबून आहे.

बोलेटाः (उत्सुकतेने) तुम्हाला तसं वाटतं?

अर्नहोल्मः होय. माझा शब्द घ्या ह्यासाठी, समस्त
गोष्ट ही तुमच्या स्वतःच्या हातात आहे.

बोलेटा: ओह, जर केवळ तसंच असतं! असं चांगल्या शब्दात तुम्ही माझ्या वडिलांपुढे मांडू शकता?

अर्नहोल्म: निश्चितच, पण ह्या सर्वांआधी मला तुझ्याशी उघडपणे आणि मोकळेपणाने बोलायलाच हवं, माय डिअर बोलेटा. (बाहेर डावीकडे बघतो) हुश्य! त्यांच्या लक्षात काहीच येऊ देऊ नकोस. ह्याबाबतीत आपण नंतर बोलू. (एलिदा डावीकडून प्रवेश करते. तिने हॅट घातलेली नाही, आणि मोठी शाल डोक्यावरून आणि खांद्यावरून घेतली आहे.)

एलिदा: (अस्वस्थ उत्साहाने) किती छान व आनंदी वातावरण आहे येथे.

बपबअर्नहोल्म: तुम्ही बाहेर फिरायला गेला होता का?

एलिदा: खूप लांब, आल्हाददायक चाललो
वांगलबरोबर. आता आम्ही बाहेर
जलपर्यटनास जात आहोत.

बोलेटा: तू बसणार नाहीस का?

एलिदा: नाही, थँक यू; मी बसू शकत नाही.

बोलेटा: (बाकाभोवती फिरत) येथे खूप जागा
आहे.

एलिदा: (पाऊले टाकायच्या बेतात) नो नो नो, मी
बसू शकत नाही मी बसू शकत नाही.

अर्नहोल्म: तुझ्या चालण्याने तुला निश्चितच
ताजेतवाने बनविले आहे, असं वाटतं
त्याने तुला उल्हसित केले आहे.

एलिदा: ओह, मला पूर्णपणे आनंद वाटतो. मला
अनिर्वचनीय उल्हास वाटतो! खूप

सुखरूप वाटतं! सुरक्षित- (डावीकडे बाहेर बघते) किती मोठं जहाज येतंय आज.

बोलेटा: (उभी राहते आणि बाहेर बघते) ती मोठी इंग्लिश बोट असावी.

अर्नहोल्म: ते बोयच्याला जहाज दोरखंडांनी बांधून ठेवताहेत. ती बहुधा येथे थांबते का?

बोलटा: फक्त अर्ध्या तासापुरते; ती पुढे खाडीकडे जाते.

एलिदा: आणि नंतर बाहेर जाते—दुसऱ्या दिवशी, सरळ समुद्रावर. तिच्या बरोबर जायची कल्पना करा तर फक्त एखादा जाऊ शकला असता, एखादा जाऊ शकला असता.

अर्नहोम: तुम्ही दूरवर समुद्रपर्यटन कधीच केले नाही का, सौ. वांगल?

एलिदा: नाही... कधीच नाही. फक्त ह्या खाडीत छोटीशी सहल.

बोलेटा: (सुस्कारा सोडत) नाही, आम्हाला शुष्क जमिनीवर साथ द्यायचीय.

अर्नहोल्म: ठीक, ज्याच्या अधिपत्याखाली आपण आहोत.

एलिदा: नाही, मी ह्यावर मुळीच विश्वास ठेवत नाही.

अर्नहोल्म: कोरड्या भूमीवरही नाही?

एलिदा: नाही, मी विश्वास ठेवत नाही त्यावर. मला वाटतं एखादा माणूस अगदी सुरुवातीपासून समुद्रावर रहायला शिकलेला असेल... कदाचित समुद्रात सुद्धा. आपण वर्तमान स्थितीपेक्षा वेगळ्या परिपूर्णतेला पोहचायला हवं- दोन्ही उत्तम आणि आनंदी गोष्टी होतील.

अर्नहोल्मः तुम्ही ह्यावर खरोखर विश्वास ठेवता?

एलिदाः काही झाले तरीही हा माझा सिद्धांत आहे.
मी वांगलबरोबर अनेकदा ह्याविषयी
बोललेले आहे.

अर्नहोल्मः ठीक, काय म्हणाले ते?

एलिदाः त्यांना वाटत मी बरोबर असावी.

अर्नहोल्मः (विनोदाने) कुणास ठाऊक? पण काय
झालं ते झालं. आपण चुकीचा मार्ग
अवलंबलेला असतो अखेरीस आणि
समुद्रप्राण्यांऐवजी जमिनीवरची जनावरे.
सर्व गोष्टी विचारपूर्वक होत्या. मला शंका
वाटते आता चूक दुरूस्त करण्यात फार
उशीर झालाय.

एलिदाः होय, ते दुःखकारक सत्य आहे- आणि
माझा विश्वास आहे की मानवजातीला
सुद्धा ते ठाऊक आहे. आणि ते एखाद्या

गुप्त दुःखाप्रमाणे आपल्याला पछाडतेय.
ह्यासाठी माझा शब्द ठेवा, हे सर्व
मानवजातीचे दुःख आहे. माझी खात्री
आहे.

अर्नहोल्मः पण माय डिअर सौ. वांगल, मी कधीच
अवलोकन केले नाही की मानवजात
इतकी दुःखी असेल; उलटपक्षी मी असे
म्हणेन की बहुतेक लोक आनंदी आणि
सुखी, पूर्ण उत्स्फूर्त आनंदात बुडालेले
आहेत.

एलिदाः ओह, नो- हे काही खरं नाही. आपला
आनंद म्हणजे तो आनंद की जेव्हा
आपल्याला उन्हाळ्यातील संपूर्ण
प्रकाशमान दिवस लाभेल. त्यात येणाऱ्या
दीर्घ काळोख्या दिवसाची भीती समाविष्ट
असते आणि ही भीती मानवजातीच्या

आनंदावर सावट धरते... बाजूने जाणाऱ्या
ढगासारखं जो खाडीवर सावट धरतो. तेथे
तो निळ्या प्रकाशात चमकत राहतो. नंतर
मग अकस्मात...

बोलेटा: दुःखपूर्ण दुःखांना तुम्ही फाटा देऊ शकत
नाही. आताच तुम्ही आनंदी चैतन्यमय
होता...

एलिदा: होय, होय होते मी, नाही का? ओह, काय
मूर्ख आहे मी. (अस्वस्थपणे सभोवार
बघत) जर फक्त वांगल आले असते तर!
त्यांनी मला प्रामाणिकपणे आश्वासन
दिलेय. आणि आता ते येत नाहीत. ते
विसरलेच असणार. ओह डिअर मिस्टर
अर्नहोल्म, तुम्ही जाऊन त्यांना शोधणार
नाही का?

अर्नहोल्म: निश्चितच. आनंदाने.

एलिदा: त्यांना सांगा की त्यांनी ताबडतोब
यायलाच हवे. कारण मला ते आता दिसू
शकत नाहीत.

अर्नहोल्म: पाहू शकत नाही त्यांना?

एलिदा: ओह, तुम्हाला माझं म्हणणं कळलं नाही.
जेव्हा ते येथे उपस्थित नसतात मला
नेहमीच आठवता येत नाही की ते कसे
दिसतात; आणि नंतर मला असे वाटते की
आपण त्यांना निखालसपणे हरवून
बसलो- हे भयंकर दुःखदायक आहे.
प्लीज गो! (ती डबक्याजवळ येरझाच्या
घालते)

बोलेटा: (अर्नहोल्मला) मी जाईन तुमच्याबरोबर,
तुम्हाला ठाऊक नाही-

अर्नहोल्म: काळजी करू नकोस, मी करतो व्यवस्था.

बोलेटा: (खालच्या आवाजात) नाही, नाही मला
चिंता वाटते. कदाचित ते बोटीवर
चढतील.

अर्नहोल्म: चिंता वाटते?

बोलेटा: ते सर्वसामान्यपणे तेथे जातात आणि
बोर्डवर कुणी ओळखीचं भेटतात का
बघतात- प्रवाशांपैकी. तेथे मद्यपान गृह
सुद्धा आहे...

अर्नहोल्म: ओह, चल मग. (तो आणि बोलेटा
डावीकडनं बाहेर जातात. एलिदा काही
काळ डबक्याकडे टक लावून पाहत उभी
असते, मधून मधून तुटक शब्दांत
स्वतःशीच बोलते. बाहेरच्या बाजूस
उद्यानाच्या कुंपणाबाहेर पाऊलवाटेवर
एक परकी व्यक्ती प्रवाशाच्या पोषाखात
डावीकडून येते. त्याचे केस व दाढी राठ

लालसर केसांची आहे. त्याच्या डोक्यावर स्कॉटिश टोपी असून खांद्यावर पट्टा असलेली पिशवी आहे.)

परका: (हळुवारपणे कुंपणाच्या बाजूने जाऊन उद्यानात बघतो. जेव्हा तो एलिदाकडे बघतो तेव्हा तो थांबतो, तिच्याकडे रोखून बघतो, हळू आवाजात म्हणतो) गुड इव्हनिंग एलिदा.

एलिदा: (ती वळते आणि हाक मारते) ओह, माय डिअर अखेर तुम्ही येथे आलातच.

परका: होय, अखेरीस.

एलिदा: (त्याच्याकडे आश्चर्याने आणि भीतीने बघत) कोण आहात तुम्ही? तुम्ही कुणाला तरी शोधत आहात काय?

परका: तुम्हाला ठाऊक आहे मी, माय डिअर.

एलिदा: (मागे सरते) क्षमा करा मला! अशा प्रमाणे
माझ्याशी तुम्हाला बोलायचं धाडसच
कसं झालं? कुणाला शोधताय तुम्ही?

परका: तुम्हाला ठाऊक आहे, मी तुम्हालाच
शोधतोय.

एलिदा: (दचकते) ओह! (त्याच्याकडे क्षणभर टक
लावून बघत. झोकांड्या खात मागे सरते,
टाळाटाळ दाबून) डोळे!- ते डोळे!

परका: ठीक, -शेवटी तू मला ओळखायला
सुरूवात केलीस. मी तुला ताबडतोब
ओळखलं, एलिदा.

एलिदा: ते डोळे. असं माझ्याकडे बघू नका. मी
कुणाला तरी मदतीसाठी बोलावीन.

परका: हुश, हुश! घाबरू नकोस. मी तुला काही
इजा करणार नाही.

एलिदा: (डोळ्यांवर हात धरते) तसं पाहू नका
माझ्याकडे, मी म्हणते!

परका: (त्याचे हात कुंपणावर झुकवतो) मी
इंग्लिश बोटीने आलो.

एलिदा: (भीतीने त्याच्यावर दृष्टिक्षेप टाकीत) काय
हवंय तुम्हाला माझ्याकडून?

परका: मी वचन दिलं होतं की मी पुन्हा येईन,
शक्य तितक्या लवकर.

एलिदा: जा! जा पुन्हा दूर! कदापि, कदापि येऊ
नका येथे मुळीच. मी लिहिलं होतं
तुम्हाला आपल्यात जे काही होतं ते सारं
काही संपुष्टात आलं! प्रत्येक गोष्ट! ठाऊक
आहे तुम्हाला मी तसं केलं होतं ते?

परका: (अविचल, उत्तर न देता) मला लवकरच
तुमच्याकडे येण्याची इच्छा होती, पण

येऊ शकलो नाही. शेवटी मी मार्ग काढला, आणि मी येथे आलो, एलिदा.

एलिदा: काय हवंय तुम्हाला माझ्याकडून? काय विचार आहे तुमचा? कशासाठी तुम्ही येथे आलात?

परका: मला पूर्णपणे चांगलंच ठाऊक आहे की मी तुला घेऊन जाण्यासाठीच आलोय.

एलिदा: (भीतीपोटी मागे सरून) मला घेऊन जाण्यासाठी! असा तुमचा बेत आहे का?

परका: होय, अर्थातच.

एलिदा: पण तुम्हाला ठामपणे हे ठाऊक आहे ना की मी विवाहित आहे हे?

परका: होय, ठाऊक आहे मला.

एलिदा: आणि तरीही--?! असे असूनही, तुम्ही
येथे आलात ते- ते- मला घेऊन
जाण्यासाठी!

परका: होय, नक्कीच.

एलिदा: (दोन्ही हातांनी स्वतःचे डोके दाबते)
ओह, हे भयंकर आहे-! ओह, हे भयानक
आहे, हे भयानक-!

परका: कदाचित तुमची येण्याची इच्छा नाही.

एलिदा: (बाजूला स्वतःशीच) माझ्याकडे असं बघू
नका.

परका: तुला यायची इच्छा नाही का? मी
विचारतोय.

एलिदा: नाही, नाही, नाही! मी येणार नाही! कदापि
येणार नाही, कधीच येणार नाही. मी येणार
नाही, मी सांगते. मी येऊ शकत नाही.

मुळीच येणार नाही. (खालच्या
आवाजात) मी यायला धजणार नाही.

परका: (कुंपण ओलांडतो आणि उद्यानात येतो)
ठीक आहे मग, एलिदा, जाण्यापूर्वी मला
एकच एकमेव गोष्ट तुला सांगायचीय.

एलिदा: (निसटण्याचा प्रयत्न करते, पण निसटू
शकत नाही. अर्धांगवायू झाल्यागत
भीतीने डबक्याजवळ असलेल्या
झाडाच्या खोडाचा स्वतः आधार घेते.)
हात लावू नका मला! माझ्या जवळ येऊ
नका! जिथे आहात तिथेच थांबा, मला
स्पर्श करू नका, मी म्हणते!

परका: (सावधपणे, एकदोन पावले तिच्याकडे
टाकतो) तुला माझी भीती वाटायलाच
नको, एलिदा.

एलिदा: (स्वतःच्या हाताने तिचे डोळे झाकते)

माझ्याकडे तशा प्रकारे पाहू नका!

परका: घाबरू नकोस, घाबरू नकोस.

वांगल: (डॉक्टर वांगल उद्यानातून डावीकडून येतो. अजूनही झाडात आहे) आय ऍम सॉरी, मी तुला तिष्ठत ठेवलं.

एलिदा: (त्याच्याकडे पळत जाते, ती त्याच्या बाहूंना घट्टपणे बिलगते आणि ओरडते) ओ, वांगल वाचवा मला! वाचवा मला- जर तुम्हाला शक्य असेल!

वांगल: एलिदा, -अरे देवा काय झालं-!

एलिदा: वाचवा मला, वांगल! तुम्हाला दिसत नाही का तो? तेथे तो उभा आहे!

वांगल: (परक्या माणसाकडे बघत) तो माणूस तेथे उभा आहे तो? (त्याच्याकडे जातो) कोण

आहात तुम्ही, मी विचारू शकतो का?
आणि तुम्ही ह्या उद्यानात का आलात?

परका: (मानेनेच एलिदाकडे निर्देश करतो) मला
तिच्याशी बोलायचंय.

वांगल: ओह, खरंच? ते तुम्हीच आहात तर.
(एलिदाला) त्यांनी मला घरी सांगितलं की
एक परका माणूस तुम्हाला शोधित होता.

परका: होय, तोच मी होतो.

वांगल: आणि माझ्या बायकोकडून तुम्हाला काय
हवंय? (वळतो) तू ह्यांना ओळखतेस
एलिदा?

एलिदा: (खालच्या आवाजात, स्वतःचे हात
पिळून) मी त्यांना ओळखते? होय, होय,
होय!

वांगल: (त्वरेने) असं?

एलिदा: ओह, तोच आहे तो, वांगल! स्वतः तो, तोच आहे. तो- तुम्हाला ठाऊक आहे!

वांगल: काय म्हणालीस तू? काय? (वळतो) तुम्ही तोच माणूस जॉन्स्टन, जे—?

परका: तुम्ही मला म्हणू शकता जॉन्स्टन, तुम्हाला तसं वाटत असेल तर- ते माझं नाव नसलं तरी.

वांगल: ते नाही?

परका: आता नाही ते तसं.

वांगल: आणि माझ्या बायकोकडून काय हवंय तुम्हाला? कारण की तुम्हाला खचितच ठाऊक असेल की दीपगृहावर काम करणाऱ्याच्या मुलीशी खूप खूप पूर्वी माझं लग्न झालेलं आहे आणि तिचा नवरा कोण हे तुम्हाला ठाऊक असायला हवं.

- परका: मला ठाऊक आहे तीन वर्षांपेक्षा जास्त.
- एलिदा: (उत्सुकतेने) कसं काय तुम्हाला ठाऊक हे?
- परका: जेव्हा मी घरी तुझ्याकडे येत होतो तेव्हा मला एक जुनं वर्तमानपत्र दिसलं, ते ह्या भागातीलच होतं आणि त्यात लग्नाबद्दल छापलेलं होतं.
- एलिदा: (समोर सरळ बघत) माझं लग्न... म्हणूनच ते तसं—
- परका: मला विश्वासच बसत नव्हता. पण त्या अंगठ्या, तुला आठवतं... तो सुद्धा विवाहच होता, एलिदा.
- एलिदा: (स्वतःच्या हातांनी तिचा चेहरा झाकून घेते) ओह! कशी हिम्मत झाली तुम्हाला?
- परका: तू विसरलीस का?

एलिदा: (ओरडते, त्याच्या अनिमिष दृष्टीची तिला जाणीव होते) असे उभे राहून माझ्याकडे बघू नका!

वांगल: (दोघांमध्ये उभे राहत) तुम्ही माझ्याशी बोला तिच्याशी नाही. ठीक, कसलाही मुलाहिजा न बाळगता जरी वस्तुस्थितीची जाणीव तुम्हाला झालेली असली तरीही आता येथे तुमचे काय काम? माझ्या बायकोचा शोध घेत तुम्ही येथे का आलात?

परका: मी एलिदाला वचन दिले होते की जितक्या लवकर मला शक्य होईल तितक्या लवकर मी तुझ्याकडे येईन.

वांगल: एलिदा—! पुन्हा!

परका: आणि एलिदाने मला प्रामाणिकपणे वचन दिले होते की मी येईपर्यंत ती वाट पाहील.

वांगलः मी निरीक्षण करतोय माझ्या बायकोला तुम्ही पहिल्या नावाने हाक मारताय. अशा प्रकारची फाजील सलगी येथील चालीरितीला धरून नाही.

परकाः मला ठाऊक आहे ते. पण ज्या अर्थी माझा पहिला हक्क तिच्यावर आहे...

वांगलः तुमचा! तरीही—!

एलिदाः (वांगलच्या मागे लपते) ओह...! ते मला कधीच जाऊ देणार नाहीत.

वांगलः तुम्ही म्हणताहात की ती तुमच्या मालकीची आहे.

परकाः तुम्हाला तिने कधीच दोन अंगठ्यांबद्दल सांगितलं नाही? एक एलिदाची आणि एक माझी?

वांगलः तिने सांगितले, पण त्याचं काय? तिने फार पूर्वी ह्या गोष्टीचा शेवट केलाय. तुम्हाला तिची पत्रे मिळालीत, म्हणून तुम्हाला चांगलंच ठाऊक आहे.

परकाः एलिदा आणि मी आम्ही दोघेही ह्या बाबतीत सहमत होतो की ह्या अंगठ्यांनी आपण चर्चमधल्या विवाहासारखेच विधिपूर्वक वचनबद्ध झालोत.

एलिदाः पण मला नकोय ते, मी सांगते तुम्हाला! मला तुम्हाला ह्यापुढे कधीही बघायची इच्छा नाही! माझ्याकडे असं बघू नका! मला नकोय, मी सांगते तुम्हाला!

वांगलः तुम्ही जर असा विचार करीत असाल की येथे येऊन तिच्यावर मालकी हक्क सांगाल तर हा तुमचा पोरखेळ असून निव्वळ वेडगळपणा आहे.

परका: हे खरं आहे. माझा तिच्यावर हक्क नाही...
तुमच्या लेखी.

वांगल: मग आता काय करणार तुम्ही? तुम्ही असं
समजू नका की तुम्ही तिला बळजबरीने
माझ्याकडून न्याल- तिच्या इच्छेविरुद्ध!

परका: नाही. त्याचा काय उपयोग? जर एलिदा
माझी असेल तर ती स्वेच्छेने येईलच.

एलिदा: (दचकते आणि तिला रडू फुटते) माझ्या
स्वेच्छेने!

वांगल: आणि तुम्ही तशी कल्पना करता-!

एलिदा: माझ्या स्वेच्छेने—!

वांगल: तुम्हाला नक्की वेड लागलं आहे. निघून
जा तुम्ही येथून! आता सांगण्यासारखं
अधिक काही उरलं नाही.

परका: (त्याच्या घड्याळाकडे बघतो) आता बहुतेक जहाजात चढण्याची वेळ झालीय पुन्हा. (एलिदाकडे एक पाऊल उचलीत) ठीक एलिदा... मी केलेलं आहे... मला जे काही करायचं होतं ते. (अजून जवळ जात) तुला दिलेलं वचन मी पाळलं.

एलिदा: (दचकून मागे सरत काकुळतीला येऊन) ओह, स्पर्श करू नका मला.

परका: उद्या रात्रीपर्यंत ह्यावर विचार करायला तुला मी वेळ देतो—

वांगल: विचार करण्यासारखी कोणती गोष्ट आता राहिली नाही. आत्ताच्या आत्ता तुम्ही येथून निघून जा!

परका: (तरीही एलिदास) मी खाडीवर असलेल्या बोटीत जात आहे. उद्या रात्री मी परतेन आणि मग तुला पुन्हा भेटेन. तुला ह्या

उद्यानात माझी वाट बघावीच लागेल,
तुझ्या एकटीबरोबर ह्या गोष्टीचा निकाल
लावणे मला आवडेल, समजलं तुला.

एलिदा: (खालच्या आवाजात, थरकाप होत)
ओह, तुम्ही ऐकलंत का ते, वांगल!

वांगल: भिऊ नकोस, ही भेट होऊ नये म्हणून
आपण काहीतरी मार्ग काढू.

परका: तूर्तास गुडबाय, एलिदा. उद्या रात्री मग.

एलिदा: (खालच्या आवाजात विनवणी करीत)
ओह, नाही, नाही—उद्या रात्री येऊ नका!
पुन्हा कधीच येऊ नका!

परका: आणि जर त्यावेळी माझ्याबरोबर
समुद्रावर येण्याची तुझी तयारी झाली
तर...

एलिदा: ओह, अशा प्रकारे बघू नका माझ्याकडे!

परका: मला फक्त एवढंच म्हणायचं आहे, की जर तुला यायचं असेल तर तू निघायची तयारी करायलाच हवीस.

वांगल: घरामध्ये जा, एलिदा.

एलिदा: मी नाही जाऊ शकत, ओह हेल्प मी, सेव्ह मी, वांगल!

परका: त्या कारणाने तुझ्या लक्षात असायलाच हवे, की जर तू उद्या माझ्याबरोबर आली नाहीस तर सारं काही संपेल.

एलिदा: (थरथरत त्याच्याकडे बघते) ते सारं काही संपेल? कायमचं—?

परका: (मान हलवून) त्यात काहीच बदल होणार नाही मग, एलिदा. मी ह्या देशात कधीच येणार नाही. तू मला कधीच पाहू शकणार नाहीस, आणि माझ्याकडून तुला काहीच ऐकायला येणार नाही. जणू काही मी

मेलेलो होतो आणि तुला कायमचं गमावून बसलो.

एलिदा: (अस्वस्थपणे श्वासोच्छ्वास घेत) ओह...!

परका: म्हणून निर्णय घेण्यापूर्वी काळजीपूर्वक विचार कर. गुडबाय. (तो कुंपणावर चढतो, थांबतो आणि म्हणतो) होय, एलिदा, उद्या रात्री निघण्यासाठी तयार रहा, कारण मी तुला घेऊन जाण्यासाठी येईन. (तो हळूच आणि शांतपणे पाऊलवाटेवर जाऊन उजवीकडून बाहेर निघून जातो.)

एलिदा: (तो गेला त्या दिशेने थोडा वेळ बघते.) माझ्या स्वेच्छेने, तो म्हणाला. तुमच्या लक्षात आलं? तो म्हणाला माझ्या स्वतःच्या इच्छेने मी त्याच्या सोबत जाते.

वांगलः शांत हो, शांत हो. तो गेला आता, आणि तू त्याला पुन्हा कधीही पाहू शकणार नाही.

एलिदाः ओह, कसं म्हणताय तुम्ही असं? तो उद्या रात्री पुन्हा येतोय.

वांगलः येऊ दे त्याला, काहीही झालं तरी तुला त्याला भेटायची गरज नाही.

एलिजाः (डोके हलविते) ओह, वांगल तुम्ही त्याला प्रतिबंध घालू शकाल असा विचार करू नका.

वांगलः होय मी करू शकतो, डिअरेस्ट- विश्वास ठेव माझ्यावर.

एलिदाः (भावनाविवश, त्याचं बोलणं न ऐकता) जेव्हा तो इथे असेल उद्या रात्री-? आणि जेव्हा तो बोटीने समुद्रावर जात असेल.

वांगलः ठीक, मग काय?

एलिदाः खरंच का तो कधीही- कधीही परतायचा नाही?

वांगलः नाही, एलिदा, त्याची तू पूर्णपणे खात्री बाळगू शकतेस. ह्यानंतर येथे तो काय करणार आहे—आता त्याने तुझ्या तोंडून ऐकलंय की त्याच्याशी तुला काहीही कर्तव्य नाही. आता सारं काही संपलंय.

एलिदाः (स्वतःशी) उद्या मग- किंवा कधीच नाही.

वांगलः आणि त्याने पुन्हा केव्हातरी येथे यायचं ठरवलं-

एलिदाः (उत्सुकतेने) मग काय?

वांगलः का, आपल्याला ठाऊक आहे त्याला निर्धोक कसं बनवायचं ते.

एलिदाः ओह, तसला विचार करू नका.

वांगलः आपल्याला ठाऊक आहे काय करायचे ते, मी म्हणतो! त्याच्यापासून सुटका करून घेण्याचा दुसरा मार्गच नसला, तर मग त्याला कॅप्टनच्या खुनाबद्दल जाब द्यावा लागणारच.

एलिदाः (आवेशाने) नाही, नाही, तुम्ही असं करू शकणार नाहीत. कॅप्टनच्या खुनाबद्दल आपल्याला काहीच ठाऊक नाही- मुळीच नाही.

वांगलः काहीच नाही? त्याने प्रत्यक्ष तुझ्यापुढे गुन्ह्याची कबुली दिली.

एलिदाः नाही, आपल्याला त्याबद्दल काहीच ठाऊक नाही. जर तुम्ही काही बोललात, तर मी ते अमान्य करीन. त्याला कैद व्हायला नको- तो अमर्याद समुद्राचा आहे. ते त्याचं घर आहे.

वांगलः (तिच्याकडे बघतो आणि हळूच म्हणतो)
ओह, एलिदा- एलिदा!

एलिदाः (उत्कटतेने त्याला बिलगते) ओह, माय
डिअरेस्ट हजबंड... त्या माणसापासून
वाचवा मला!

वांगलः (हळुवारपणे स्वतःची सुटका करून घेतो)
चल! चल माझ्यासोबत!

(लिंगस्ट्रँड आणि हिल्डा दोघेही मासे
पकडायच्या साहित्यानिशी डबक्याच्या
बाजूने उजवीकडून दृग्गोचर होतात.)

लिंगस्ट्रँडः (एलिदाकडे वेगाने जात) ओह, सौ.
वांगल मला तुम्हाला काहीतरी एक
विलक्षण गोष्ट सांगायचीय.

एलिदाः काय ते?

लिंगस्ट्रँडः फक्त कल्पना करा- आम्ही एका अमेरिकनला बघितलं.

हिल्डाः होय, मीसुद्धा त्याला बघितले.

लिंगस्ट्रँडः तो उद्यानाभोवती फिरून मागे गेला आणि आता तो इंग्लिश बोटीत चढला.

वांगलः पण तुम्ही त्याला कसं ओळखलंत?

लिंगस्ट्रँडः मी एकदा त्याच्याबरोबर जलपर्यटन केले होते. तो बुडून मेला ह्याबद्दल मला पूर्ण खात्री होती, आणि आता तो साक्षात येथे आहे!

वांगलः तुम्हाला त्याच्याबद्दल अधिक काही माहिती आहे का?

लिंगस्ट्रँडः नाही, पण मला खात्री आहे की तो त्याच्या विश्वासघातकी बायकोवर सूड उगविण्यासाठी परत आलाय.

वांगलः काय म्हणायचंय तुम्हाला?

हिल्लडाः मिस्टर लिंगस्ट्रँड त्याचा पुतळा बनविणार आहेत.

वांगलः मला एक शब्दही समजला नाही—

एलिदाः त्याविषयी तुम्हाला हळूहळू सर्व काही ऐकण्यात येईल.

(अर्नहोल्म आणि बोलेटा उद्यानाच्या कुंपणाबाहेरील पाऊलवाटेच्या बाजूने डावीकडून आत येतात.)

बोलेटाः (उद्यानातील लोकांना) या आणि बघा! इंग्लिश बोट खाडीत चढत आहे (दूरवर एक मोठी बोट संधपणे सरकतेय.)

लिंगस्ट्रँडः (हिल्लडाला, उद्यानातील कुंपणाजवळ) तो रात्री तिला आश्चर्यचकित करील.

हिल्डा: (मान डोलावीत) त्याची बेईमान बायको.
होय.

लिंगस्ट्रँड: कल्पना करा- अगदी मध्यरात्री!

हिल्डा: ओह, मला वाटतं हे चित्तथरारक आहे.

एलिदा: (बोटीचे निरीक्षण करीत) उद्या-मग-होय.

वांगल: आणि त्यानंतर पुन्हा कधीच नाही.

एलिदा: (हळू आवाजात थरथरत) ओह, वांगल
वाचवा मला माझ्या स्वतःपासून

वांगल: (तिचं निरीक्षण करीत) एलिदा... मला
वाटतं- ह्या सर्वांच्या पाठीमागे काहीतरी
आहे.

एलिदा: सगळी ती भुरळ पाडणारी त्याच्या मागे.

वांगल: सगळी ती भुरळ पाडणारी—?

एलिदा: तो माणूस समुद्रासारखा आहे.

(ती हळूहळू विचारपूर्वक उद्यान ओलांडून
डावीकडून जाते. वांगल एकाग्रतेने तिचे
निरीक्षण करित अवघडल्यासारखे तिच्या
बाजूने चालतो.)

अंक चौथा

(डॉ. वांगलचे उद्यानगृह. डाव्या आणि उजव्या बाजूस दरवाजे. पार्श्वभूमीवर दोन खिडक्यांच्या मध्ये पडवीकडे जाणारा उघडा काचेचा दरवाजा. त्या पलिकडे उद्यानाचा काही भाग दिसतो. समोर डावीकडे एक सोफा आणि टेबल. उजवीकडे पियानो आणि पलिकडे लांब एक मोठी फुलांची कुंडी. हॉलच्या मध्यभागी सभोवती खुर्च्या असलेले गोल टेबल. टेबलावर गुलाबाचे ताटवे असलेली कुंडी. ही सकाळ आहे.

हॉलमध्ये बोलेटा टेबलाजवळ सोफ्यावर डावीकडे बसलेली असून भरतकामात मग्न आहे. लिंगस्ट्रँड टेबलाच्या अखेरीस उंच जागेवरच्या खुर्चीत

बसला आहे. उद्यानात खाली बाललिस्टेड बसून रंगचित्रे काढीत आहे. हिल्डा त्याच्या बाजूला उभी राहून निरीक्षण करीत आहे.)

लिंगस्ट्रँड: (त्याचे बाहू टेबलावर असून काम करीत असलेल्या बोलेटाकडे लक्ष देत तो शांतपणे बसलाय.) झालरीवर भरतकाम करणे खूपच अवघड असावे, मिस वांगल.

बोलेटा: ओह, नाही! फारसं अवघड नाही ते जोपर्यंत तुम्ही बिनचूक मोजणी आठवणीने करीत नाहीत.

लिंगस्ट्रँड: मोजणी? तुम्हाला मोजणी करावी लागते?

बोलेटा: होय, टाके बघा.

लिंगस्ट्रँड: का म्हणून तुम्हाला मोजावे लागतात! कल्पना करा! ही जवळजवळ एक प्रकारची कला आहे. तुम्हाला त्याची रचनासुद्धा करावी लागते?

बोलेटा: होय, तुमच्या जवळ आदर्श नमुना असल्यास.

लिंगस्ट्रँड: नसेल तर?

बोलेटा: नाही, नसल्यास नाही.

लिंगस्ट्रँड: मग ही निःसंशयपणे कला नाही, काहीही झाले तरी.

बोलेटा: नाही, हे अधिक आहे कौशल्यापेक्षाही.

लिंगस्ट्रँड: पण तरीही मला वाटतं बहुत करून, की तुम्ही कला शिकायला हवी.

बोलेटा: पण माझ्याजवळ उपजत बुद्धी नसताना-

लिंगस्ट्रँड: होय, असे असूनही- जर तुम्ही दोन्ही गोष्टी जोपासल्या तर तुम्ही सर्वदा जन्मतः खरोखर कलाकार असणार.

बोलेटा: तुम्हाला असे वाटते, मी त्याच्याकडून शिकायला समर्थ असेन?

लिंगस्ट्रँडः सर्वसाधारण अर्थाने 'शिकणे' असं म्हणायचं नव्हतं मला, पण मला असं वाटतं ते पायरी पायरीने तुमच्याकडे येईल- एक प्रकारच्या अद्भुत गोष्टीसारखे, मिस्र वांगल.

बोलेटाः ही विचित्र कल्पना आहे.

लिंगस्ट्रँडः (थोड्या विरामानंतर) तुम्ही खूप विचार केला का- मला म्हणायचंय की तुम्ही सखोल आणि गंभीरपणे लग्नाबद्दलचा विचार केला का? मिस्र वांगल?

बोलेटाः (त्याच्याकडे कटाक्ष टाकीत) बदल-? नाही.

लिंगस्ट्रँडः मी केलाय.

बोलेटाः खरंच तुम्ही विचार केलात?

लिंगस्ट्रँडः होय, मी अनेकदा अशा प्रकारच्या गोष्टींचा विचार केलाय आणि विशेषतः लग्नाबद्दल, आणि मग मी या विषयावर खूप वाचन

केले. मला वाटतं लग्नाला एक प्रकारच्या
अद्भुत गोष्टीत गणले पाहिजे... नवऱ्यासदृश
होईपर्यंत तिचा क्रमाक्रमाने कायापालट
होतो.

बोलेटा: त्याची आपुलकी संपादन करणे, असं
तुम्हाला म्हणायचंय का?

लिंगस्ट्रँड: अगदी बरोबर.

बोलेटा: ठीक, पण त्याचे कर्तृत्व, कौशल्य आणि
नैपुण्य ह्याबद्दल काय?

लिंगस्ट्रँड: ठीक... मला काही वेळा आश्चर्य वाटतं
तेसुद्धा कसेही असले तरी.

बोलेटा: मग तुम्हाला असं वाटतं की जे काही
माणसाने वाचनातून संपादन केले असते-
किंवा त्याचे स्वतःचे विचार अशा रितीने
त्याच्या बायकोकडे संक्रमित होतात?

लिंगस्ट्रँडः होय, तेसुद्धा हळूहळू. जणूकाही चमत्काराने. पण अर्थातच मला ठाऊक आहे ही गोष्ट फक्त विवाहातच घडू शकते जे विवाह विश्वसनीय, स्नेहपूर्ण आणि खरोखर आनंदी असतात.

बोलेटाः तुमच्या बाबतीत असं घडलं नाही का की या ना त्या प्रकारे माणूसच त्याच्या बायकोसमीप ओढला जावा? माणसासारखे तिने वृद्धिंगत व्हावे?

लिंगस्ट्रँडः माणूस? नाही, मी ह्याचा कधी विचारच केला नाही.

बोलेटाः पण माणूस का नाही, जशी स्त्री असते?

लिंगस्ट्रँडः नाही, माणूस एखाद्या जीवितकार्यासाठी, ध्येयासाठी जगत असतो, ठाऊक असेल तुम्हाला. आणि ह्यामुळेच तो करारी आणि

सामर्थ्यवान बनतो, मिसू वॉंगल. त्याला त्याचे जीवनकार्य असते.

बोलेटा: प्रत्येक माणसाला?

लिंगस्ट्रँड: ओ नो, मी मुख्यतः कलाकारांचा विचार करतोय.

बोलेटा: कलाकाराने लग्न करावं हे तुम्हाला योग्य वाटतं का?

लिंगस्ट्रँड: पूर्णपणे खात्रीने, निखालसपणे; जर त्याला खरोखर प्रेम करणारी मिळाली तर.

बोलेटा: असं असलं तरीही त्याने खरे म्हणजे कलेसाठीच जगले पाहिजे.

लिंगस्ट्रँड: खचितच त्याने तसे जगलेच पाहिजे; जरी त्याने लग्न केले तरीही संपूर्णपणे तो चांगलंच करू शकेल.

बोलेटा: पण तिच्याबद्दल काय? मग?

लिंगस्ट्रँडः तिच्याबद्दल? कोण?

बोलेटाः ती स्त्री जिच्याशी त्याने लग्न केलंय. तिने कशासाठी जगायचंय?

लिंगस्ट्रँडः तिलासुद्धा त्याच्या कलेसाठीच जगायला हवे. मला असं वाटतं स्त्रीला ह्यात सर्वश्रेष्ठ आनंद गवसेल.

बोलेटाः हं! मला नाही तशी खात्री वाटत.

लिंगस्ट्रँडः ओह, येस मिस वांगल, विश्वास ठेवा माझ्यावर. त्यातून तिला केवळ सन्मान आणि प्रतिष्ठा मिळाल्याचा आनंद नाही... त्याची मला वाटते बहुधा कमीत कमी गणना होईल. ती त्याला नवनिर्मितीत सहाय्य करू शकते; त्याचं काम ती सोपं करू शकेल- त्याच्या सोबत राहून, त्याची काळजी घेऊन त्याचं जीवन खरोखर

सुखकारक करू शकेल. मला वाटतं हे सर्व
तिला प्रचंड आनंद देईल.

बोलेटा ओह, तुम्हाला जाणीव नाही की तुम्ही
किती स्वार्थी आहात!

लिंगस्ट्रँडः मी, स्वार्थी? अरे देवा, जर तू मला थोडंसं
चांगलं जाणलं असतं (तिच्याकडे वाकत)
मिस् वांगल जेव्हा मी गेलेलो असेन- काही
वेळात आता.

बोलेटाः (त्याच्याकडे सहानुभूतीपूर्वक बघते) ओह
असे विषण्ण विचार तुमच्या डोक्यात येऊ
देऊ नका.

लिंगस्ट्रँडः हे खूपच विषण्ण असावे असे मला तरी
वाटत नाही.

बोलेटाः काय म्हणायचंय तुम्हाला?

लिंगस्ट्रँडः मी अदमासे महिन्याभरात निघेन, पहिल्यांदा घरासाठी आणि त्यानंतर लवकरच दक्षिणेकडे.

बोलेटाः ओह, असं का. होय, होय.

लिंगस्ट्रँडः मधून मधून तुम्ही माझा विचार कराल का, मिस्र वांगल?

बोलेटाः होय, खुशीने.

लिंगस्ट्रँडः (हर्षभराने) ओह, तुम्ही मला तसं वचन द्याल?

बोलेटाः होय, मी देते तसं वचन.

लिंगस्ट्रँडः गांभीर्याने, मिस्र बोलेटा?

बोलेटाः गांभीर्याने. (आवाज बदलीत) ओह, पण ह्या सर्वांचा उपयोग काय? त्याने काही फारसं चांगलं होईल असं नाही वाटत मला.

लिंगस्ट्रँडः असं कसं म्हणता तुम्ही? तुम्ही येथे घरी माझ्याबद्दल विचार करताहात हे जाणल्यावर माझ्यासाठी ती किती आनंदाची गोष्ट असेल.

बोलेटाः एवढंच ना?

लिंगस्ट्रँडः ठीक, ह्यापेक्षा अधिकची मला पूर्णपणे निश्चिती नाही—

बोलेटाः ना मला आहे. ह्या विरोधात खूप असते-वस्तुस्थिती अशी आहे की ह्या विरोधात प्रत्येक गोष्ट आहे.

लिंगस्ट्रँडः ओह, काही चमत्कार किंवा दुसरं काही घडेल- अकस्मात घडलेली दैवी- किंवा काहीतरी. कारण माझी खात्री आहे की मी नशीबवान आहे.

बोलेटा: (उत्सुकतेने) ओ होय, आहात आपण, नाही का! त्यावर विश्वास असू द्या तुमचा, नाही का!

लिंगस्ट्रँड: होय, निर्विवादपणे त्यावर विश्वास आहे. आणि मग... वर्ष-दोन वर्षांनंतर एक सुविख्यात शिल्पकार, समृद्ध आणि उत्तम आरोग्यसंपन्न म्हणून घरी परत येतो तेव्हा.

बोलेटा: होय, खचितच. तुमच्याबाबत तसं होवो ही आशा करू या.

लिंगस्ट्रँड: तुम्ही त्याबद्दल खात्री बाळगा- जर तुम्ही प्रामाणिकपणे माझ्याशी वागलात जेव्हा मी दूर दक्षिणेकडे असेन. आणि ह्यासाठी मला तुमचा शब्द हवाय.

बोलेटा: होय, आहे तुमच्याजवळ. (मान हलविते) पण असं असलं तरी त्यातून काय निघणार आहे?

लिंगस्ट्रँडः होय, मिसू बोलेटा. निदान एक तरी गोष्ट ह्यातून येईल. माझ्या शिल्पाच्या कामासाठी मला ते सामर्थ्य मिळेल जेणेकरून मी ते काम जलदगतीने आणि सहजगत्या करू शकेन.

बोलेटाः असं तुम्हाला वाटतं?

लिंगस्ट्रँडः होय, मला खोलवर अंतरात जाणवते. आणि मला वाटते तुम्हालाही ते प्रेरणादायी असेल. येथे खूप दूरदूरच्या स्थळी-नवनिर्मितीसाठी तुम्ही मला सहाय्य करता आहात.

बोलेटाः (त्याच्याकडे बघत) पण तुम्ही? तुमच्याबद्दल काय?

लिंगस्ट्रँडः मी...?

बोलेटाः (उद्यानात बघत) हुशश! आपण दुसरं काही बोलूया; मिस्टर अर्नहोल्म इकडे येताहेत.

(अर्नहोल्म डावीकडे उद्यानात दिसतात. ते थांबतात आणि बाललिस्टेड आणि हिल्डाशी बोलत असतात.)

लिंगस्ट्रँड: तुम्हाला ते वृद्ध शिक्षक आवडतात, मिस बोलता?

बोलेटा: मला आवडतात ते?

लिंगस्ट्रँड: होय, मला म्हणायचंय तुम्ही पसंत करता त्यांना?

बोलेटा: ओ, होय, नक्कीच आवडतात ते मला; ते एकप्रकारचे साथीदार आणि सल्लागार आहेत. जेव्हा जेव्हा त्यांना शक्य होईल तेव्हा तेव्हा ते कधीही मदत करायला तयार असतात.

लिंगस्ट्रँड: त्यांनी कधीच लग्न केले नाही हे चमत्कारिक नाही का?

- बोलेटा: तुम्हाला ते इतकं चमत्कारिक वाटतं?
- लिंगस्ट्रँड: होय, ते म्हणतात की ते खूप धनाढ्य आहेत.
- बोलेटा: मला वाटतं आहेत ते. पण मला नाही वाटत की त्यांना अनुरूप असं कुणीतरी त्यांना गवसेल.
- लिंगस्ट्रँड: का?
- बोलेटा: ठीक, विशेषतः सर्व तरूण मुली ज्यांना ते ओळखतात त्या सर्व त्यांच्या विद्यार्थिनी आहेत. असे ते स्वतःच म्हणतात.
- लिंगस्ट्रँड: ठीक, मग त्यात काय चूक आहे?
- बोलेटा: अरे देवा, कोण्या एका व्यक्तीशी तुम्ही लग्न करू शकत नाही जे तुमचे शिक्षक होते.
- लिंगस्ट्रँड: तुम्हाला असं वाटत नाही का एक तरूण मुलगी तिच्या शिक्षकावर प्रेम करू शकते?
- बोलेटा: एकदा का ती वयात आली की मग नाही.

लिंगस्ट्रँडः अस्सं!

बोलेटाः (धोक्याची सूचना देत) शूःS शूःSS!

(बाललिस्टेड, ज्याने दरम्यानच्या काळात त्याच्या वस्तू गोळा केलेल्या असतात त्या तो उद्यानातून उजवीकडे घेऊन जातो. हिल्डा त्याला मदत करते. अर्नहोल्म वर पडवीत येतो आणि उद्यानगृहात जातो.)

अर्नहोल्मः गुड मॉर्निंग, माय डियर बोलेटा. गुड मॉर्निंग मिस्टर—मिस्टर—हं!

(तो क्षुब्ध होतो. लिंगस्ट्रँडकडे मान हलवून थंडपणे बघतो, तो उठून उभा राहून अभिवादन करतो)

बोलेटाः (उभी राहते, अर्नहोल्मकडे जाते) गुड मॉर्निंग मिस्टर अर्नहोल्म.

अर्नहोल्मः कशी आहेस तू आज येथे?

बोलेटा: थँक्स, खूप छान.

अर्नहोल्म: तुझी सावत्र आई आज पुन्हा अंघोळीला गेली काय?

बोलेटा: नाही, ती वर तिच्या खोलीत आहे.

अर्नहोल्म: बरं वाटत नाही तिला?

बोलेटा: मला ठाऊक नाही. तिने स्वतःला कोंडून कुलूप लावून घेतलेय.

अर्नहोल्म: हं! असं केलं का तिने?

लिंगस्ट्रँड: मिसेस वांगल खूपच अस्वस्थ झालेल्या आहेत कालपासून त्या अमेरिकन माणसाबाबत.

अर्नहोल्म: त्याविषयी तुम्हाला काय ठाऊक आहे?

लिंगस्ट्रँड: मी मिसेस वांगल यांना सांगितले की मी त्या माणसाला प्रत्यक्ष पाहिले आहे उद्यानामागे सभोवती फिरताना.

अर्नहोल्मः ओह, खरंच?

बोलेटाः (अर्नहोल्मला) तुम्ही आणि वडील काल रात्री उशिरापर्यंत जागत बसला होता, नाही का?

अर्नहोल्मः होय, खूप उशिरापर्यंत. आम्ही एका महत्त्वाच्या प्रश्नावर चर्चा करीत होतो.

बोलेटाः तुम्ही थोडक्यात माझ्या बाबतीत आणि माझ्या मामल्याच्या बाबत त्याच्याशी काही बोललात?

अर्नहोल्मः नाही, माय डियर बोलेटा. मी ते हाताळू शकलो नाही; तो काहीतरी गोष्टीत खूपच तल्लीन झालेला होता.

बोलेटाः (सुस्कारा सोडते) ओह, होय- ते नेहमीच गढून गेलेले असतात.

अर्नहोल्मः (सार्थपणे तिच्याकडे बघत) पण लक्षात असू दे ह्या गोष्टींबाबत तू आणि मी लवकरच बोलणार आहोत. तुझे वडील कोठे आहेत? ते बाहेर गेलेले आहेत का?

बोलेटाः मला वाटतं ते खाली शल्यक्रियागृहात असायला हवेत. मी जाते आणि त्यांना आणते.

अर्नहोल्मः नाही, थँक यू, तसं करू नकोस. मी स्वतःच खाली जाईन.

बोलेटाः (डावीकडे ऐकते) थोडं थांबा, मिस्टर अर्नहोल्म, मला वाटतं वडील जिन्यावर आहेत. होय, ते रूग्णसेवेसाठी तिच्याकडेच येताहेत. (डॉक्टर वांगल डावीकडच्या दरवाज्यातून आत येतात.)

वांगलः (अर्नहोल्मच्या पुढे हात करतात) ओह, माय डियर फ्रेंड, तुम्ही आधीच येथे आलेले

आहात? तुम्ही येथे लवकर आलात हे फार छान केलंत. अजून अशा बऱ्याच गोष्टी आहेत ज्यावर मला तुमच्याशी चर्चा करायची आहे.

बोलेटा: (लिंगस्ट्रँडला) आपण उद्यानात जाऊन हिल्डाला भेटायचं का?

लिंगस्ट्रँड: मला आवडेल ते मिस्र वांगल. (तो आणि बोलेटा पार्श्वभूमीवर असलेल्या झाडीतून खाली उद्यानात जातात.)

अर्नहोल्म: (डोळ्यांनीच त्यांचा पाठलाग करतो, वांगलकडे वळतो) ह्या तरूणाबद्दल तुम्हाला खूप काही ठाऊक आहे काय?

वांगल: नाही, काहीच नाही.

अर्नहोल्म: मग, तुमच्या मुलींबरोबर त्याचं राहणं तुम्हाला आवडतं?

वांगलः तो पुष्कळ वेळ असतो का त्यांच्या सोबत?
मी खरोखर त्यांच्याकडे लक्षच दिलेलं
नव्हतं.

अर्नहोल्मः तुम्हाला असं वाटत नाही का की अशा
प्रकारच्या गोष्टींवर तुम्ही नजर ठेवून
असायलाच हवे?

वांगलः होय, खात्रीने तुम्ही बरोबरच आहात. पण,
अरे देवा! तो गरीब बिचारा काय करणार?
पोरींनी स्वतःची काळजी घेण्याची सवयच
लावून घेतलीय. त्या ना एक शब्द माझा
ऐकतात ना एलिदाचा.

अर्नहोल्मः तिचं सुद्धा ऐकत नाहीत?

वांगलः नाही. आणि शिवाय, ह्या अशा विषयात
तिने हस्तक्षेप करावा अशी माझी अपेक्षा
नसते. तिचा तो पिंडच नाही. (अकस्मात
थांबून) पण हे ते नव्हते की ज्याबाबत

आपण बोलणार होतो. सांगा मला...
ह्याबाबतीत तुम्ही विचार केला का जे मी
तुम्हाला सांगितले होते.

अर्नहोल्मः जेव्हापासून मी तुम्हाला सोडले, मी
कसलाच विचार केलेला नाही.

वांगलः या विषयात मी काय करणं गरजेचं आहे,
काय विचार करताय तुम्ही?

अर्नहोल्मः माय डियर डॉक्टर, मला वाटतं एक डॉक्टर
म्हणून तुम्हाला ते माझ्यापेक्षा उत्तम
कळायला हवं.

वांगलः त्यावर अतोनात प्रेम असलेल्या एखाद्या
रूग्णाविषयी निर्णय देणं हे एखाद्या
डॉक्टरला किती अवघड असतं हे तुम्हाला
ठाऊक असतं तर!- आणि तसंच हा काही
साधासुधा आजार नाही. कोणताही
सर्वसामान्य डॉक्टर ह्यात काही सहाय्य करू

शकत ना कोणते सर्वसामान्य औषध ह्यावर
मात करू शकते.

अर्नहोल्मः आज कशी आहे ती?

वांगलः मी नुकताच तिला भेटून आलो, मला ती
पूर्णपणे शांत दिसली. पण तिच्या सर्व
मनःस्थितीत काहीतरी लपलेले असावे असे
वाटून माझी मती पूर्णपणे गुंग झालीय,
त्यामुळे ती अकस्मात अस्थिर आणि खूपच
लहरी झालीय.

अर्नहोल्मः हे तिच्या मनोविकृतीमुळे घडतंय हे
निःसंशय.

वांगलः संपूर्णपणे नाही. तिच्यात त्याचं मूळ
जन्मजात आहे. एलिदा समुद्रलोकांची आहे
हीच तर चिंता आहे.

अर्नहोल्मः तुम्हाला नेमकं काय म्हणायचंय, माय डियर
डॉक्टर?

वांगलः तुम्ही अवलोकन केलं का की जे लोक समुद्राच्या बाजूस राहतात ते एक प्रकारच्या भिन्न वंशाचे असतात ना? असं बहुतकरून असतं की समुद्र हा त्यांच्या जीवनाचा एक भाग आहे; त्याला आवेग असतो- होय समुद्राच्या भरती ओहोटीसारखे त्यांचे जीवन- त्यांच्या विचार आणि भावनांमध्ये. ते ह्या गोष्टींपासून विलग होऊच शकत नाहीत- ओह, याचा विचार मी आधीच करायला हवा होता. तेथून तिला येथे काढून आणणं हा एलिदाविरूद्ध खरोखर गुन्हाच आहे.

अर्नहोल्मः तुमचा ह्यावर खरंच विश्वास आहे?

वांगलः होय, जास्तीत जास्त, पण हे मला पहिल्यांदाच कळायला हवे होते. खरोखर मला ते ठाऊक होते, असे असूनही पण मी

स्वतःच ते कबूल केले नव्हते. मी तिच्यावर खूप प्रेम करतो, ठाऊक आहेच तुम्हाला, म्हणून मी माझ्या स्वतःचाच विचार केला आधी. किती अक्षम्य स्वार्थी होतो मी तेव्हा!

अर्नहोल्मः हं! अशा परिस्थितीत सगळीच माणसे थोडीबहुत स्वार्थी असतात. जरी तो प्रमाद नसला तरी पूर्वी माझ्या लक्षात आले ते, डॉक्टर वांगल.

वांगलः (अस्वस्थपणे येरझारा घालीत) ओ, येस! आणि तेव्हापासून ते आत्तापर्यंत. तिच्यापेक्षा मी वयाने खूप मोठा आहे. मी तिच्याशी पित्यासारखं वागायला हवं होतं, आणि मार्गदर्शन करायला हवं होतं. तिला सुसंस्कृत बनवून तिची मानसिक गुणवत्ता वाढवायला हवी होती- हे सारं मी करू

शकत होतो, करायला हवं होतं. पण दुदैवाने मी अशा प्रकारचे काहीही करू शकलो नाही. मला तशी पुरेशी शक्ती नव्हती, तुम्हाला ठाऊकच आहे. आणि ती जशी होती तशी मला हवी होती. पण गोष्टी अधिकाधिक वाईट होत गेल्या, काय करावं तेच मला कळेनासं झालं होतं, माझी मतीच कुंठित झाली होती. (खालच्या आवाजात) ह्यामुळे मी संभ्रमावस्थेत पडलो आणि तुला आमच्याकडे बोलावून घेतले.

अर्नहोल्म: (विस्मयचकित होत बघतो) काय! ह्यामुळेच तुम्ही मला लिहिलं?

वांगल: होय, पण हे कुणाला कळू देऊ नका.

अर्नहोल्म: बट माय डियर डॉक्टर... माझ्याकडून काय प्राप्त व्हावे अशी तुमची आशा आहे? ईश्वरकृपेने? मला काही कळत नाही.

वांगलः नाही, ते काही एवढं आश्चर्यचकित करणारं नव्हे. कारण मी पूर्णपणे चुकीच्या मार्गावर होतो. मला वाटलं होतं एलिदा एकदा तुमच्या प्रेमात पडलेली होती. अजूनसुद्धा गुप्ततेने ती थोडी का होईना तुमची काळजी घेते. मला वाटलं तुम्हाला भेटल्यावर, घरी असतानाच्या जुन्या गप्पा मारताना तिला जरा बरं वाटेल कदाचित.

अर्नहोल्मः म्हणजे ती व्यक्ती तुमची बायको होती जी तुमची वाट बघत आहे असं तुम्ही मला सांगितलं... कदाचित ती माझी अभिलाषा करीत असेल!

वांगलः होय, दुसरं कोण असणार?

अर्नहोल्मः (पटकन) खचितच- खचितच, तो फक्त माझा गैरजसमज होता तर.

वांगलः स्वाभाविकपणे नाही, जसं मी म्हणालो. मी पूर्णपणे चुकीच्या मार्गावर होतो.

अर्नहोल्मः आणि तुम्ही स्वतःला स्वार्थी म्हणवून घेता!

वांगलः ओह, मला ह्यासाठी खूप मोठं प्रायश्चित्त घ्यायला हवं होतं. मला वाटलं होतं की कुठलीही इष्ट गोष्ट नाकारायचा मला अधिकार नव्हता की ज्यामुळे तिच्या मानसिक यातनांतून मी तिला थोडं तरी मुक्त करू शकेन. ह्या शक्तीच्या खऱ्या स्पष्टीकरणाबद्दल तुम्हाला काय वाटते, ह्या अपरिचित उपयोगाबद्दल? ओह, माय डियर फ्रेंड, या गोष्टीला चांगल्याच बाजू असतील ज्याचं आपल्याजवळ स्पष्टीकरण नाही.

अर्नहोल्मः ह्यात काहीतरी गूढ असावे असा तुमच्या म्हणण्याचा अर्थ आहे का? निरपवादपणे गूढ?

- वांगलः तूर्तास गूढ, काहीही झाले तरी.
- अर्नहोल्मः तुमचा अशा प्रकारच्या गोष्टींवर विश्वास आहे?
- वांगलः माझा ना विश्वास आहे ना अविश्वास आहे. मला खरोखरच ठाऊक नाही, माझा निर्णय मी तात्पुरता स्थगित केलाय.
- अर्नहोल्मः होय, पण एक गोष्ट सांगा मला, त्या बाळाच्या डोळ्यांच्या चमत्कारिक विलक्षण अशा तिच्या कल्पना-
- वांगलः (उत्सुकतेने) मला त्या डोळ्यांबाबत मुळीच विश्वास नाही. मी अशा गोष्टींवर कधीच विश्वास ठेवणार नाही! तिच्या लेखी शुद्ध कल्पना आहे आणि आणखी काही नाही.
- अर्नहोल्मः काल जेव्हा तुम्ही त्या माणसाला बघितलं तेव्हा त्याच्या डोळ्यांचं अवलोकन केलं होतं?

- वांगलः होय, निश्चितच मी अवलोकन केले.
- अर्नहोल्मः आणि त्यात काही साम्य बघितलं नाहीत?
- वांगलः (टाळाटाळ करीत) हं. परमेश्वरा मला कळत नाही काय म्हणावं. जेव्हा मी त्याला पाहिलं तेव्हा पूर्ण प्रकाश नव्हता; आणि शिवाय एलिदा ह्या साम्याबद्दल आधीच खूप बोलली होती. मला नाही वाटत की मी त्याचे निष्पक्षपातीपणे निरीक्षण करू शकेन.
- अर्नहोल्मः नाही, नाही, निश्चितपणे नाही. पण मग दुसरा मुद्दा म्हणजे तो परका त्याच्या घराकडे जाताना बरोबर सभोवती तिला दिसला आणि मग भीती आणि अस्वस्थतेने तिचा ताबा घेतला, ही वस्तुस्थिती नाही का?
- वांगलः ही म्हणजे दुसरी कल्पनेची भरारीच आहे. तिचा विकास गेल्या दोन दिवसांत झाला. हे तिच्यावर अवचितपणे झालं नाही- तत्क्षणी

झालं नाही जसं ती आता ठामपणे सांगतेय.
पण जेव्हापासून तिला ह्या तरूण लिंगस्ट्रँड
तो जॉन्स्टन किंवा फ्रीमॅन- किंवा जे काही
त्याला म्हणतात- तीन वर्षांपूर्वी तो घराकडे
जात होता- मार्चमध्ये स्पष्टपणे तिला
स्वतःला अशी खात्री पटली की तिच्या
मानसिक अशांततेचा आरंभ त्या वेळेपासून
सुरू झाला.

अर्नहोल्मः आणि नाही का ते?

वांगलः मुळीच नाही. फार पूर्वीच ह्याची निःसंदिग्ध
लक्षणे दिसून यायला लागली होती. हे खरं
आहे की- पूर्ण योगायोगाने- थोडासा तीव्र
झटका तीन वर्षांपूर्वी मार्चमध्ये तिने
अनुभवला....

अर्नहोल्मः निश्चितपणे, मग-

वांगलः ओह, पण ते पूर्णपणे सहजगत्या त्या वस्तुस्थिती- अवस्थेवरून स्पष्ट होते की ती त्या गोष्टीत होती.

अर्नहोल्मः तुम्ही दोहोंपैकी कोणताही एक मार्ग घेऊ शकता.

वांगलः (अगतिक होऊन दुःखाने हात चोळत) आणि तिला सहाय्य करण्यात दुबळा असणं! एखाद्याच्या आधराचा शेवट होणे! कुठल्याही प्रकारचा इलाज नसणे!

अर्नहोल्मः समजा तुम्ही घर सोडून दुसरीकडे कुठेतरी जायचं ठरवलं असतं, जेथे सभोवतालचा परिसर असा असेल की तिला आपण घरीच आहोत असे वाटावे.

वांगलः माय डियर फेलो, तुम्हाला असं वाटतं का की ही गोष्ट मी तिच्यापुढे विचारार्थ मांडली नसावी? मी तिला सुचवलं की आपण हे

सोडून बाहेर शोल्व्हक येथे जाऊ. पण तिने
ऐकले नाही.

अर्नहोल्मः तसं असून सुद्धा?

वांगलः नाही, तिला वाटलं ते निष्फळ होईल आणि
ते शक्य आहे सुद्धा.

अर्नहोल्मः हं- तुम्हाला वाटतं तसं?

वांगलः होय, शिवाय जेव्हा मी ह्याविषयी विचार
करायला सुरूवात केली, मला खरंच
ठाऊक नव्हतं की ह्याची व्यवस्था कशी
लावावी, मला जाणवलं की मुलींना मागास
वस्तीत हलविणे हे खूपच अनुचित ठरेल.
काहीही झाले तरी त्यांनी अशा ठिकाणी
रहावे जेथे त्यांचे विवाह जमण्याच्या काही
संधी प्राप्त होतील.

अर्नहोल्मः विवाह? तुमच्या मनात ते आधीपासूनच
होतं?

वांगलः का, होय, खचितच, मला तोसुद्धा विचार करायलाच हवा! पण नंतर- उलटपक्षी-यातना भोगीत असलेल्या माझ्या गरीब दयनीय एलिदाचा विचार! ओह, माय डियर अर्नहोल्म- जेथे जेथे मी वळतो, मला दिसतं की मी अग्नी आणि पाण्याच्या मध्यभागी उभा आहे.

अर्नहोल्मः कदाचित बोलेटाच्या बाबतीतल्या विचाराबद्दल खूपशी काळजी करायची तुम्हाला गरज नाही. (अकस्मात थांबून) मला आश्चर्य वाटतं, कोठे ती- कोठे गेले ते? (तो उघड्या दरवाज्याकडे जातो आणि बाहेर बघतो.)

वांगलः (पियानोच्या बाजूला) ओह, मी आनंदाने कुठलाही त्याग करण्यास तयार आहे... त्या तिर्घींसाठी. जर मला कळलं असतं काय ते.

(एलिदा दरवाज्यातून डावीकडून आत येते.)

एलिदा: (वेगाने वांगलला) या सकाळी चुकूनही तुम्ही बाहेर जाऊ नका.

वांगल: नाही, नाही, निश्चितच नाही, मी तुझ्या बरोबर घरीच थांबेन. (अर्नहोल्मकडे निर्देश करीत, जो जवळ येतोय) पण आपल्या मित्राला तू गुड मॉर्निंग म्हणाली नाहीस?

एलिदा: (वळते) ओह, तुम्ही आहात का, मिस्टर अर्नहोल्म! (ती हात पुढे करते) गुड मॉर्निंग.

अर्नहोल्म: गुड मॉर्निंग मिसेस वांगल. आज तुम्ही नेहमीप्रमाणे अंघोळीस गेला नाहीत?

एलिदा: नाही, नाही, नाही! त्याचा प्रश्नच उद्भवत नाही आज. क्षणभर तुम्ही खाली बसणार नाहीत का?

अर्नहोल्मः नाही, थँक यू... आत्ता नको. (वांगलकडे बघत) मुलींना मी कबूल केले आहे की मी त्यांना उद्यानात सामील होईन.

एलिदाः देव जाणे उद्यानात ते तुम्हाला सापडतात की नाही. त्या तुम्हाला कुठे दिसतील मला ठाऊक नाही.

वांगलः ओह, येस, त्या बहुधा खाली त्या डबक्याजवळ असतील.

अर्नहोल्मः मला वाटतं शक्यतो मी त्यांना शोधून काढीन. (तो मान हलवितो आणि पडवी ओलांडून उद्यानात जातो आणि उजवीकडून बाहेर पडतो.)

वांगलः (त्याच्या घड्याळाकडे बघत) नुकतेच अकरा वाजून गेलेत.

एलिदा: नुकतेच अकरा झालेत आणि आता अकरा किंवा साडेअकराला रात्री जहाज येथे येईल. ओह, जर ते सारं संपलेलं राहिलं असतं!

वांगल: (तिच्या जवळ जात) डियर एलिदा, एक अशी गोष्ट आहे जिच्याबद्दल मला तुला विचारायला आवडेल.

एलिदा: काय ते?

वांगल: रात्र होण्याअखेर- त्या देखाव्याकडे- तू म्हटले होतेस की ह्या तीन वर्षांच्या दरम्यान तू त्याला तुझ्या समोर साक्षात बघितलेले होतेस पुष्कळदा.

एलिदा: होय, मी पाहिले होते, विश्वास ठेवा माझ्यावर, मी पाहिले होते.

वांगल: कसा दिसत होता तो जेव्हा तू त्याला बघितलेस?

- एलिदा: कसा दिसत होता तो?
- वांगल: मला म्हणायचंय- कशासारखा दिसत होता तो जेव्हा तो तुझ्यासमोर दृग्गोचर झाल्यावर तू त्याला बघितले तेव्हा?
- एलिदा: पण माय डियर वांगल... तुम्हाला स्वतःला ठाऊक आहे तो कसा दिसतो ते.
- वांगल: आणि तो फक्त तुझ्या कल्पनेतल्या प्रमाणे दिसत होता?
- एलिदा: होय, तसाच.
- वांगल: गेल्या रात्री वस्तुतः तू त्याला पाहिलेस तसा तंतोतंत?
- एलिदा: होय, तंतोतंत.
- वांगल: मग असं कसं घडलं की तत्क्षणी तुझी ओळख पटली नाही?
- एलिदा: (दचकते) ओळख नाही पटली मला?

वांगलः नाही. त्यानंतर तू स्वतःच मला सांगितले
सुरूवातीला की तू त्या परक्या माणसाला
मुळीच ओळखत नाहीस म्हणून.

एलिदाः (उमगून) होय. तुम्ही बरोबर आहात ह्यावर
माझा विश्वास आहे! ते विचित्र होतं, वांगल,
नव्हतं का ते? तत्क्षणी मी त्याला ओळखू
शकले नाही, कल्पना करा!

वांगलः तू म्हणालीस की फक्त त्याच्या
डोळ्यांमुळे...

एलिदाः ओह, होय-त्याचे डोळे! त्याचे डोळे!

वांगलः ठीक. आता त्या देखाव्याकडे तू मला
सांगितले की तो तुझ्यापुढे नेहमी दृग्गोचर
झाला जसा तो तुला सोडून गेला होता
तेव्हा, दहा वर्षांपूर्वी.

एलिदाः असं म्हणाले होते मी?

वांगलः होय.

एलिदाः ठीक, मला वाटतं तेव्हासारखाच तो आत्ताही दिसत होता का?

वांगलः नाही. तू मला पूर्णपणे त्याचं वेगळंच वर्णन करून दाखवलं होतंस घराकडे येताना त्या रात्रीपूर्वी. दहा वर्षांपूर्वी त्याला दाढी नव्हती, असं तू म्हणाली होतीस. त्याची वेशभूषाही पूर्णपणे वेगळी होती. मोती असलेली छातीवरची टाचणी-? कालचा माणूस तसा दिसत नव्हता.

एलिदाः नाही, तसा नव्हता.

वांगलः (तिच्याकडे एकाग्रतेने रोखून) आता थोडासा विचार कर, डियर एलिदा, कदाचित आता तू आठवू शकत नाहीस, ब्रॅटहॅमरपासून तुम्ही विलग झाल्यावर तो कसा दिसत होता?

एलिदा: (विचारमग्न होऊन क्षणभर डोळे बंद करते)
पूर्ण विशेषत्वाने नाही. नाही... आज मी
त्याला आठवू शकत नाही. हे विचित्र नाही
का?

वांगल: खूप विचित्र नाही, नवी खरी मानवी आकृती
स्वतःच तुझ्यापुढे उपस्थित झाली आहे
आणि ती जीर्ण अंधूक झाली आहे.
जेणेकरून तू ह्यापुढे कधी पाहू शकणार
नाहीस.

एलिदा: तुम्ही तसा विचार करता का वांगल?

वांगल: होय, आणि त्याने तुझ्या विकृत भ्रमाला
सुद्धा झाकोळून टाकले. या कारणाने एक
प्रकारे चांगले झाले की तू सत्य परिस्थिती
पाहू शकलीस.

एलिदा: छान? तुम्ही तिला छान गोष्ट म्हणता?

वांगलः होय, त्याचे आगमन होत आहे- कदाचित तुझे पापविमोचन.

एलिदाः (सोफ्यावर स्वतःहून बसते) वांगल- या येथे आणि माझ्या बाजूला बसा. मला माझे सर्व विचार तुम्हाला सांगायलाच हवेत.

वांगलः होय, सांगून टाक, डियर एलिदा. (तो टेबलाच्या दुसऱ्या बाजूला खुर्चीवर बसतो.)

एलिदाः ते खरोखर मोठं दुर्दैव होतं- आपल्या दोघांसाठी की तू आणि मी एकत्र यावे.

वांगलः (दचकून) काय म्हणालीस तू?

एलिदाः ओ, होय ते होतं. हे काही फारसं आश्चर्य वाटण्याजोगं नाही. त्याचा शेवट आपत्तीत होऊ शकतो. विशेषकरून आपण ज्या मार्गाने एकत्र आलो त्याचा विचार करता.

- वांगलः का, काय चूक होती त्या मार्गात?
- एलिदाः ऐका आता, वांगल- आपल्यासाठी परस्परांबरोबर असं खोटेपणाने फार काळ राहणं व्यर्थ आहे.
- वांगलः पण आपण तसं करतो? तू म्हणतेस आपण खोटं बोलतो?
- एलिदाः होय, खोटेपणा. किंवा काहीही झाले तरी- सत्य लपवतोय. सत्य- हे निर्भेळ सत्य आहे... अखेरीस ते उघड झाले... आणि मला विकत घेतलं.
- वांगलः विकत घेतलं...! असं म्हणालीस तू 'विकत घेतलं'?
- एलिदाः ओह, मी जराही तुमच्यापेक्षा श्रेष्ठ नव्हते. मी सौद्यात सहभागी झाले... सहचरी झाले... मी स्वतःला विकून टाकले... तुम्हाला.

वांगलः (खोलवर वेदनेत, तिच्याकडे बघतो)
एलिदा, असं म्हणायला तुझं हृदय कसं
धजावतं?

एलिदाः मग अजून काय म्हणू शकले असते मी
याला? तुमच्या घरात असलेलं रितेपण
तुम्ही साहू शकला नाहीत म्हणून तुम्ही
नव्या बायकोच्या शोधात होतात-

वांगलः आणि माझ्या मुलांसाठी नवी आई, एलिदा.

एलिदाः कदाचित ते सुद्धा... प्रसंगवशात, जरी
तुम्हाला मुळीच ठाऊक नव्हतं की मी
त्यांची आई बनायला लायक आहे की
नाही. तुम्ही फक्त एकदा किंवा दोनदाच
मला पाहिलं असेल- माझ्याशी बोलला
असाल. नंतर मी तुम्हाला हवीशी झाले...
आणि...

वांगलः होय, त्याला काय नावं ठेवायची असतील तुला ती तू ठेव.

एलिदाः आणि माझ्याविषयी म्हणाल तर- तेथे मी होते असहाय्य उपेक्षित आणि निखालस एकाकी. हे फक्त स्वाभाविक होते की मी तुमचा स्वीकार करावा, सौदा करावा- जेव्हा तुम्ही आलात आणि माझ्या उर्वरित समस्त आयुष्यात माझ्या पालन पोषणाची जबाबदारी स्वीकारली- सर्व काही केले.

वांगलः माय डियर एलिदा, मी निश्चितच तुझ्या 'तरतुदीचा' विचार केला नव्हता. मी मनमोकळेपणाने तुला विचारले की माझ्यासोबत आणि मुलांसोबत तू वाटेकरी होशील का?

एलिदाः होय, तुम्ही विचारलंत तसं. पण जास्त किंवा कमी मी ते कर्तव्य पार पाडण्यासाठी म्हणून

स्वीकारलं! कुठल्याही मोलासाठी मी ते कधीच स्वीकारलं नाही. मी स्वतःला कधीच विकून घेतलं नाही! मला नोकरांसारखे काम आणि भयंकर दारिद्र्य-माझ्या मुक्त इच्छेचे- माझ्या स्वतःच्या पसंतीचेच मला हवे होते.

वांगलः (उभा राहतो) मग ही पाच सहा वर्षे आपण एकत्र राहिलो ती पूर्णपणे व्यर्थ होती?

एलिदाः ओह, तुम्ही असा विचार करायलाच नको, वांगल. एखादी व्यक्ती शक्य असेल तेवढी अभिलाषा करते तशी मी केली आणि ते मला प्राप्त झालेही. पण मी तुमच्या घरी आपण होऊन स्वेच्छेने आले नव्हते, हीच एक गोष्ट.

वांगलः (तिच्याकडे बघतो) तुझ्या स्वतःच्या इच्छेने नव्हे?

एलिदा: नाही, मी आपण होऊन स्वेच्छेने तुमच्या सोबत आलेच नव्हते.

वांगल: (हळू आवाजात) ओह! मला आठवते... ही उक्ती कालपासूनची.

एलिदा: ह्या उक्तीत सर्वकाही समाविष्ट झालेले आहे. तिने माझे डोळे उघडले आणि आता मी बघतेय.

वांगल: काय बघतेयस तू?

एलिदा: मी बघतेय हे जे जीवन आपण दोघंही एकत्रित व्यतीत करतोय... तो खरा विवाह नाही.

वांगल: (कडवटपणे) तू खरं बोललीस. आपण जे जीवन जगतोय तो खरा विवाह नाही.

एलिदा: ते कधीही नव्हतं. कधीही नव्हतं. अगदी प्रारंभापासून. (समोर सरळ बघत) दुसरा हा खराखुरा विवाह होता.

वांगल: -दुसरा- तुझ्या म्हणण्याचा अर्थ काय?

एलिदा: माझा- त्याच्याशी.

वांगल: (विस्मयचकित होऊन तिच्याकडे बघत)
मला खरोखर समजली नाहीस तू!

एलिदा: ओ, माय डियर वांगल- आपण एकमेकांशी खोटं बोलायचं नाही, ना स्वतःशी.

वांगल: नाही, खचितच नाही! पण नंतर काय?

एलिदा: असं बघा- आपण वस्तुस्थितीपासून दूर जाऊ शकत नाही. ते मुक्तपणे दिलेले आश्वासन जसे विवाहाचे बंधनकारक तसे.

वांगल: पण मग त्याचं काय...!

एलिदा: (उतावीळपणे उठून) तुम्हाला सोडून जाऊ
द्या मला, वांगल!

वांगल: एलिदा-! एलिदा-!

एलिदा: होय, होय- तुम्ही मला जाऊ द्यायलाच हवं!
दुसऱ्या कुठल्याच मार्गाने ह्याचा शेवट होणे
नाही- त्यानंतर आपण दोघे एकत्र येणार
नाही.

वांगल: (भावनेवर नियंत्रण ठेवीत) म्हणजे आपण
इथपर्यंत आलो तर!

एलिदा: मला इथपर्यंत येणं भाग होतं, दुसरा
कुठलाच शेवट शक्य नव्हता.

वांगल: (दुःखाने तिच्याकडे बघतो) म्हणजे
आपल्या एकत्रित दैनंदिन जीवनात सुद्धा मी
तुला प्राप्त करू शकलो नाही. तू सर्वथा
कदापि, कदापि माझी राहिली नाहीस.

एलिदा: ओह, वांगल... तुमच्यावर प्रेम करायची कितीतरी इच्छा होती माझी. पण माझी खात्री होती पूर्णतया की तसं कधीच घडू शकणार नाही.

वांगल: घटस्फोट? हा घटस्फोट आहे? औपचारिक, कायदेशीर घटस्फोट- जो तुला हवाय?

एलिदा: माय डियर, तुम्ही माझं मन मुळीच जाणलं नाहीत. मी अल्पांशाने सुद्धा अशा शिष्टाचाराची पर्वा करीत नाही. हा काही औपचारिक शिष्टाचार नाही ज्याला महत्त्व द्यावे. मुक्त अंतःप्रेरणेने एकमेकांपासून आपण सुटका करून घ्यावी, ह्यावर आपल्या दोघांचे एकमत व्हावे अशी माझी इच्छा आहे.

वांगल: (कडवटपणे हळूच मान हलवितो) आपला करार मोडायचा- असेच ना?

एलिदा: (उत्सुकतेने) अगदी बरोबर! करार मोडायचा!

वांगल: आणि त्यानंतर, एलिदा- नंतर? आपल्या दोघांच्या दृष्टिकोनाबद्दल तू विचार केला आहेस का? काय आकार घेणार आहे आपलं जीवन- उभयतांचं, तुझं आणि माझं?

एलिदा: आपण त्याचा प्रभाव आपल्यावर पडू दयायला नको. भवितव्याबद्दल बोलायचे झाले तर त्याला शक्य असेल तेवढा उत्तम आकार त्याने घ्यायलाच हवा. एकच गोष्ट फार महत्त्वाची आहे, वांगल! मी याचना करते तुमच्याजवळ, विनवणी करते तुमची, मला जाऊ द्या! मला पुन्हा माझं पूर्ण स्वातंत्र्य द्या.

वांगलः एलिदा, ही भयंकर गोष्ट आहे जी तू माझ्याजवळ मागत आहेस. विचार करून निर्णयाप्रत यायला मला किमान अवधी तरी दे. आपण ह्या गोष्टीवर तपशीलवार चर्चा करू या आणि तूसुद्धा मनाचा क्षोभ आवरून त्यावर मनन कर, तू जे काही करतेस ह्यावर.

एलिदाः ह्या सर्वांवर व्यर्थ घालवायला वेळ नाही. तुम्ही मला माझं स्वातंत्र्य आजच्या आज परत करायला हवं.

वांगलः आजच का?

एलिदाः कारण तो आज रात्री येतोय.

वांगलः (दचकतो) येतोय! तो! ह्याबाबत तो परका काय करणारेय?

एलिदाः मला त्याला संपूर्ण स्वातंत्र्यात भेटायचं आहे.

वांगलः आणल कलड- नंतर कलड करलडकल तुडुडल डेत आहे?

एललदलः डी दुसऱुडल कुणलकुडी डलडकु आहे हलडके सडरुथन करणुडलकु डलडुडी इकुकुडल नलही- कुी डलल कुठललही डरुडलड नलही. कलरण डलडुडल नलरुणड कलहीक ठरवू शकत नलही.

वलंगलः तू डरुडलडलडदुल डुलतेस! डरुडलड, एललदल! हलडलडलडतीत डरुडलड!

एललदलः हुडड, डलल डरुडलड हवलक- डुकुतडणे- हलड कलंवल तुडल डलरुगलकुडल नलवडीकल. डी तुडललल एकटं कलरुु दुडलडलल सडरुथ असलडललक हवं... कलंवल- तुडलकुडल डरुडुडर कलडलल.

वलंगलः तुलल सडकतंड तू कलड डुहणते आहेस ते? तुडलकुडलडरुडुडर कलणं! तुडुडं सडसुत डुरलकुन तुडलकुडल हलतलत सुडुडवून!

एलिदा: पण मी नाही का माझं समस्त जीवन तुमच्या हातात ठेवलं होतं? कां कूं न करता?

वांगल: कदाचित... पण तो पूर्णतया परका आहे- असा माणूस! ज्याच्याबद्दल तुला फारच थोडं ठाऊक आहे!

एलिदा: मला ठाऊक आहे- तुमच्यापेक्षा नक्की कमी, तरीही मी तुमच्याकडे आले होते.

वांगल: जसं आपलं जीवन चाललं होतं तशा प्रकारच्या जीवनाची निदान काही कल्पना तरी आली तुला... फक्त- तू विचार कर. पण आता? आता? स्पष्ट! आता तुला काय ठाऊक आहे? काहीच नाही- तो कोण आहे, काय आहे!

एलिदा: (समोर बघत) ते खरं आहे. पण ती एक भयंकर गोष्ट आहे.

वांगल: होय, खरोखर भयंकर-

- एलिदा: त्यामुळेच मला वाटतं ते करावंच.
- वांगल: (तिच्याकडे बघत) कारण ते तुला भयंकर वाटतं.
- एलिदा: होय, फक्त त्यामुळेच.
- वांगल: (अधिक जवळ येत) सांग मला, एलिदा- तुला 'भयंकर' म्हणजे काय म्हणायचंय?
- एलिदा: (विचार करीत) मी त्या गोष्टीला भयंकर म्हणते, ते मला घाबरविते आणि मोहिनीही घालते.
- वांगल: मोहिनी घालते?
- एलिदा: मोहिनी घालते हे सर्वात महत्त्वाचे.
- वांगल: (हळूच) तू समुद्रासारखी आहेस. तुझ्यात समुद्राचे काहीतरी आहे.
- एलिदा: तेसुद्धा भीतीदायक आहे.

वांगलः आणि तुझ्या स्वतःत ते कमी नाही. तू घाबरवितेही आणि मोहिनीही घालतेस.

एलिदाः असा विचार करता तुम्ही, वांगल?

वांगलः असं बघ, मी खरोखर कधीच तुला जाणलं नाही, असे असूनही आता जाणीव करून घ्यायला मी आरंभ करतोय.

एलिदाः आणि त्या कारणामुळेच तुम्ही मला मुक्त करायलाच हवे! समस्त बंधनांतून मला मुक्त करा. ज्या हेतूने तुम्ही माझा स्वीकार केला ती स्त्री मी नव्हे, तुम्हाला स्वतःला आता ते ठाऊक झाले आहेच. आता आपण परस्परांच्या समजुतीत एकमेकांचा निरोप घेऊ शकतो, आपल्या स्वतःच्या इच्छेने.

वांगलः (विषण्णतेने) आपण एकमेकांपासून विलग झालो तर कदाचित ते आपल्या दोघांसाठी उत्तमच आहे. पण तरीही मी ते करू शकत

नाही- माझ्यासाठी तू 'भयंकर' गोष्ट आहेस
एलिदा, संत्रस्त करून टाकणारी
मोहिनीसुद्धा आणि त्याविरूद्ध काय करू
शकतेस तू?

एलिदा: तसं तुम्हाला म्हणायचंय?

वांगल: मूर्खपणाची कृती न करता शांतपणे आणि
संयमाने हा दिवस पार पाडू या. आज मी
तुला सोडू शकणार नाही आणि जाऊही
देणार नाही. मला तो अधिकारही नाही-
तुझ्या स्वतःच्या हिताकरिता, एलिदा. मी
माझ्या हक्काचे आणि कर्तव्याचे तुझ्या
संरक्षणासाठी प्रतिपादन करतो.

एलिदा: संरक्षण? कशाविरूद्ध तुम्ही संरक्षण करणार
आहात माझे? बाहेर असा कुठलाही जुलूम
किंवा दांडगाई नाही की ज्याने मला भीती
वाटेल? भयंकर गोष्ट खोल खोल रुतलेली

आहे. वांगल... ही भयंकर मोहिनी आहे जी
माझ्या स्वतःच्या मनात आहे आणि त्या
विरोधात तुम्ही काय करू शकता?

वांगलः मी तुला ह्याचा प्रतिकार करण्यासाठी
सामर्थ्यवान बनविण्यात आधार देईन.

एलिदाः होय, जर प्रतिकार करायची माझी इच्छा
असली तर.

वांगलः तुला इच्छा नाही?

एलिदाः ओह, ते काय हे मला ठाऊकच नाही.

वांगलः आज रात्री निकाल लागेल सर्व गोष्टींचा,
डियर एलिदा-

एलिदाः (एकदम) होय, विचार करा ह्यावर-! निकाल
खूप जवळ आहे. ज्याचा माझ्या समस्त
जीवनावर परिणाम होणार आहे.

वांगलः -आणि मग उद्या-

एलिदा: होय, उद्या! स्वातंत्र्याचे समग्र, संपूर्ण जीवन गमावलेलं- माझ्यासाठी गमावलेलं! आणि कदाचित त्याच्यासाठी सुद्धा.

वांगल: (खालच्या आवाजात, तिचं मनगट पकडीत) एलिदा, तू ह्या परक्यावर प्रेम करतेस?

एलिदा: मी करते-? ओह, कसं सांगू शकते! मला फक्त एवढंच ठाऊक आहे की तो माझ्यासाठी, तो एक भयंकर गोष्ट आहे, आणि ते-

वांगल: -आणि ते?

एलिदा: (अश्रू आवरीत) –आणि मला ते असं वाटतं जणू काही माझ्या वास्तव्याचं ठिकाण त्याच्या सोबत होतं.

वांगल: (मान खाली तुकवीत) मला हे किंचितसं कळायला सुरूवात झालीय.

एलिदा: आणि कसली मदत, कुठला इलाज तुम्ही माझ्यासाठी देणार?

वांगल: (तिच्याकडे अतीव दुःखाने बघत) उद्या तो निघून गेलेला असेल. मग तू अरिष्टापासून सुरक्षित होशील, आणि मग मी तुला सुटकेचं आश्वासन देऊन तुला जाऊ देईन. आपण तो सौदा रद्द करू, एलिदा.

एलिदा: ओह, वांगल-! उद्या- त्याला खूप उशीर झालेला असेल!

वांगल: (बाहेर उद्यानाकडे बघत) पोरं! पोरं! त्यांचा बचाव करू या तूर्तास. (अर्नहोल्म, बोलेटा, हिल्डा आणि लिंगस्ट्रँड उद्यानात दिसतात. लिंगस्ट्रँड घरात न येता त्यांचा निरोप घेतो व डावीकडून बाहेर जातो. बाकीचे खोलीकडे येतात.)

अर्नहोल्म: ठीक, आपण एक योजना बनवीत आहोत.

- हिल्डा: ह्या रात्री आपल्याला बाहेर खाडीवर जायचे आहे आणि-
- बोलेटा: नाही, नाही, सांगू नकोस!
- वांगल: आम्हीसुद्धा एक योजना आखित आहोत.
- अर्नहोल्म: ओह- खरंच?
- वांगल: उद्या एलिदा स्कोल्साव्हक येथे जाणार आहे... थोड्या अवधीसाठी.
- बोलेटा: जाणार आहे?
- अर्नहोल्म: ते खूप शहाणपणाचं आहे, सौ. वांगल.
- वांगल: एलिदाला पुन्हा घरी जायचंय, घर-समुद्राकडील घराकडे.
- हिल्डा: (तिच्याकडे धावत जाते) तू निघून जाणार? आम्हाला सोडून?
- एलिदा: (आश्चर्यचकित) का, हिल्डा, काय झालं?

हिल्डा: (स्वतःला आवर घालीत) ओह, काहीही नाही. (खालच्या आवाजात, तिच्याकडून वळत) निश्चितपणे जाणार!

बोलेटा: (अस्वस्थपणे) बाबा मला कळू शकते- तुम्हीसुद्धा आम्हाला सोडून जाणार शोल्डविकला?

वांगल: नाही, निश्चित नाही! मी तेथे कदाचित छोट्याशा सफरीवर कधीकधी जाईन.

बोलेटा: आणि आमचं काय येथे?

वांगल: स्वाभाविकपणे मी येईन-

बोलेटा: अधून मधून, मला वाटतं.

वांगल: माय डियर चाईल्ड, हे असंच व्हायचंय. (तो दूर चालत जातो.)

अर्नहोल्मः (कुजबुजत) आपण ह्या गोष्टींवर नंतर बोलू, बोलेटा. (तो वांगलकडे जातो. ते दाराजवळ खालच्या आवाजात बोलतात.)

एलिदाः (मृदूपणे, बोलेटास) हिल्डाला काय झालं? ती पूर्णपणे अस्वस्थ दिसतेय.

बोलेटाः तू कधीच पाहिलं नाहीस का की हिल्डाला दिवसेंदिवस कसली तृष्णा असते ते?

एलिदाः तृष्णा असते?

बोलेटाः ह्या घरात तू आल्यापासून.

एलिदाः नाही, नाही- काय ते?

बोलेटाः वात्सल्याचा एक शब्द- तुझ्याकडून.

एलिदाः ओह! जर मला येथे काही करण्याजोगं असतं! (ती तिचे हात घट्ट धरते, तिच्या कपाळाला लावते आणि समोर टक लावून बघते- निश्चल, जणू काही परस्परविरोधी

भावनांनी खोल जखम झाल्यागत. वांगल आणि अर्नहोल्म पुढे येतात. ते अजूनही कुजबुजत आहेत. बोलेटा बाजूच्या खोलीकडे जाऊन उजव्या बाजूकडून आत बघते. नंतर ती दरवाजे सताड उघडे करते.)

बोलेटा: ठीक, बाबा डियर- टेबलावर जेवण तयार आहे-

वांगल: (आनंदातिशयाने) ते मूल आहे? अगदी बरोबर. या माझ्यासोबत, अर्नहोल्म! आपण निरोपाचा मद्याचा पेला घेऊ. 'सागरस्वामिनीच्या शुभचिंतनाखातर.'
(ते दरवाज्यातून उजवीकडे जातात.)

अंक पाचवा

(माश्यांच्या तळ्याच्या बाजूला डॉ. वांगलच्या उद्यानाचा दूरस्थ कोपरा. संधिप्रकाश संधपणे गर्द होतोय. अर्नहोल्म, बोलेटा, लिंगस्ट्रँड आणि हिल्डा बोटीने किनाऱ्याच्या डावीकडून पडावापासून येतात.)

अर्नहोल्म: बघा, आपण सहजगत्या येथे किनाऱ्यावर उडी मारू शकतो.

हिल्डा: तुमच्याबद्दल काय, मिस्टर अर्नहोल्म- तुम्ही उडी मारू शकाल का नाही?

लिंगस्ट्रँड: मी उडी मारू शकत नाही, हिल्डा.

हिल्डा: तुम्हीही उडी मारू शकाल की नाही, मिस्टर अर्नहोल्म?

अर्नहोल्मः निश्चितच नाही.

बोलेटाः चला मग स्नानगृहांच्या पायऱ्यांवरून जाऊ या.

(ते स्वतः उजवीकडे धावतात. अगदी त्याच वेळी, बाललिस्टेड उजवीकडे पाऊलवाटेवर दिसतो. त्याच्याकडे संगीताचे कागद आणि फुंकायचे फ्रेंच शिंग आहे. बोटीत असलेल्या लोकांचे तो स्वागत करतो, वळतो आणि त्यांच्याशी बोलतो. त्यांची उत्तरे दूर दूरपर्यंत ऐकू येतात.)

बाललिस्टेडः काय म्हणालात तुम्ही- होय, खचितच ते इंग्लिश जहाजाच्या सन्मानानर्थ आहे. ह्या वर्षीची तिची शेवटची खेप आहे. पण संगीताचा आनंद तुम्हाला लुटायचा असेल तर फार दूरवर जाऊ नका.

(बोलावतो) काय...? (आवाज मोठा करीत) तुम्ही काय म्हणता आहात हे मला ऐकू येत नाहीय!

(एलिदा डॉक्टर वांगलच्या मागून डावीकडून येते, तिच्या डोक्यावर शाल आहे.)

वांगल: पण माय डियर एलिदा, मी तुला खात्रीपूर्वक सांगतो की अजून भरपूर वेळ आहे.

एलिदा: नाही, नाही, फार वेळ नाही! तो कुठल्याही क्षणाला येऊ शकतो.

बाललिस्टेड: (उद्यानाच्या कुंपणाच्या बाजूला बाहेर) ओह, गुड इव्हनिंग डॉक्टर! गुड इव्हनिंग सौ. वांगल!

वांगलः (त्याच्याकडे लक्ष देऊन) ओह, तुम्ही तेथे
आहात काय? रात्री पुन्हा संगीताचा
कार्यक्रम आहे का?

बाललिस्टेडः संगीत मंडळाने त्यांना जे काही शक्य
असेल ते दाखविण्याची योजना केलीय.
ह्या ऋतूत उत्सवाच्या जलशांना कमतरता
नाही. आजची रात्र इंग्लिश माणसाच्या
सन्मानार्थ आहे.

एलिदाः इंग्लिश जहाज- ते आधीच दृष्टीच्या
टप्प्यात आलंय?

बाललिस्टेडः अजून नाही. पण ते बेटांमधून येतंय
खाडीकडे खाली. ते कोठे आहे हे
शोधतानाच ते तुमच्या समोर येऊन ठेपेल.

एलिदाः होय- ते खरंय.

वांगलः (अर्धवट एलिदाला) ही तिची शेवटची खेप आहे- आज रात्रीनंतर ती परतणार नाही.

बाललिस्टेडः विषण्ण करणारा विचार, डॉक्टर. पण त्यामुळेच तर आपण तिच्या सन्मानार्थ एकत्र जमलो आहोत, जसं मी पूर्वी म्हणालो होतो. ओ येस, ओ येस, आनंदी उन्हाळा आता संपत आलाय. सारं काही बर्फाच्छादित होईल. कठीण परिस्थिती येईल.

एलिदाः सारं काही बर्फाच्छादित- कठीण परिस्थिती- होय.

बाललिस्टेडः विषण्ण चिंतन! कारण आता सप्ताह आणि महिने आपण ग्रीष्माची आनंदी पोरं, प्रकाशहीन काळ्या दिवसाला स्वीकारणं महाकठीण. प्रारंभी काहीही झाले तरी

लोकांना नव्या हवामानाशी जुळवून घ्यावे लागते, सौ. वांगल. निश्चितच ते तसं करू शकतात. (तो अभिवादन करतो आणि डावीकडून बाहेर जातो.)

एलिदा: (बाहेर खाडीवर बघते) ओह, यातनामय अस्वस्थता! निर्णयापूर्वीचा दुःसह अर्धा तास.

वांगल: मग अजूनही तुझा स्वतः त्याच्याशी बोलण्याचा हेतू आहे तर?

एलिदा: मला स्वतः त्याच्याशी बोलायलाच हवं, कारण मला माझ्या मुक्त इच्छेची निवड करायलाच हवी.

वांगल: तुझ्याकडे कुठलाही पर्याय नाही, एलिदा. तुला निवडीची संमती नाही मिळू शकत-मी तुला तशी परवानगी देणार नाही.

एलिदा: माझ्या निवडीबाबत ना तुम्ही प्रतिबंध करू शकत ना इतर कुणी. त्याच्या बरोबर जायला तुम्ही मला मनाई करू शकत नाही.... त्याच्याबरोबर जायला.... जर मी तो मार्ग निवडला तर. तुम्ही मला बळजबरीने रोखू शकता. माझ्या इच्छेविरुद्ध. हे तुम्ही करू शकता. पण माझ्या अंतरात्म्यातील निवड- त्याची निवड आणि तुमची नाही, यदाकदाचित जर मला निवड करावीच लागली- तर तुम्ही थांबवू शकत नाही.

वांगल: नाही, तुझं बरोबर आहे, मी ते थांबवू शकत नाही.

एलिदा: आणि मला थोपवू शकेल असं काही नाही, घरी सुद्धा येथे मला कोणी थांबवू शकेल असं नाही. तुमच्या घरात माझे दृढ

अनुबंध नाहीत, वांगल. मुलं माझी नाहीत.
मला त्यांच्याबद्दल वात्सल्य नाही. ना
कधी होते. जेव्हा मी निघून जाईन- जर मी
निघून गेले तर- रात्री त्याच्याबरोबर किंवा
उद्या शोलिहकला, तर त्यांना देण्यासाठी
माझ्याजवळ एकही किल्ली नाही, त्यांना
देण्यासाठी कसलेही आदेश नाहीत. मी
सर्वथा ह्या घरात मूळविरहित आहे. अगदी
आरंभापासून सुद्धा मी येथे तिऱ्हाईत
व्यक्ती आहे- अगदी पूर्णपणे.

वांगल: तुझी स्वतःची तशी इच्छा होती.

एलिदा: नाही, मी नव्हती केली तशी इच्छा. ह्या
किंवा त्या हेतूने माझी तशी इच्छा नव्हती.
मी आल्यावर मला ज्या वस्तू जशा
दिसल्या त्या मी तशाच राहू दिल्या. ते

तुम्हीच होतात- आणि कुणीही नाही-
ज्याला तशी इच्छा आहे.

वांगलः मी विचार केला की ते तुझ्यासाठी उत्तमच
असणार.

एलिदाः ओ, येस, वांगल, मला ते चांगलंच ठाऊक
आहे! पण आता त्याची किंमत मोजावी
लागणारच, ते त्याचा बदला घेणार. मला
ज्यात बांधून ठेवायचं सामर्थ्य आहे असं
इथे काहीही नाही- आधार देणारंही काही
नाही.-सहाय्य करणारंही नाही. मला
ओढून घेईल असं काही नाही – देऊ
केलेल्या सलगीचा सर्वसामान्य विवेकही
नाही.

वांगलः होय, मी बघतोय आता हे, एलिदा. ह्या
कारणासाठी उद्यापासून तुला पूर्ण स्वातंत्र्य

मिळेल आणि तुझं स्वतःचं जीवन तू
जगशील.

एलिदा: तुम्ही त्याला माझं जीवन म्हणताहात-
ओ, नो, माझं खरं जीवन वाट सोडून
भरकटलं, जेव्हापासून मी तुमच्या बरोबर
रहायला आले. (भीती आणि अपार
दुःखाने हात पिळवटते) आणि आता...
रात्री... अर्ध्या तासात... तो माणूस ज्याचा
मी विश्वासघात केला, तो येतोय. तो
माणूस ज्याच्याशी मी पूर्णतया प्रामाणिक
रहायला हवं होतं जसा तो माझ्याशी
राहिला- आणि आता तो येतोय. माझं खरं
जीवन जगण्यासाठी- अखेरची आणि
एकमेव गोष्ट प्रदान करण्यासाठी- जीवन जे
मला घाबरविते आणि तरीही मोहात
पाडते- त्याचा मी त्याग करू शकत नाही-

अगदी माझ्या स्वतःच्या मुक्त इच्छेसाठी
सुद्धा.

वांगलः पण त्यामुळेच तर तुला पतीची गरज
आहे... आणि तुझा डॉक्टर... तुझ्या हातून
ते सामर्थ्य काढून तुझ्यासाठी कृती
करणारा.

एलिदाः होय, वांगल, मला चांगलंच कळतंय ते.
ओह खूप वेळ आहे, तुम्ही खात्री ठेवू
शकता, जेव्हा मला वाटतं जणू काही
तुमच्या लगत बिलगून राहण्यात
सुरक्षितता आणि शांतता आहे आणि ज्या
शक्ती घाबरवितात आणि मोहिनी
घालतात तेथे त्या गोष्टींना आव्हान
देण्याचा प्रयत्न केला जातो... पण मी ते
करू शकत नाही- नाही, नाही, मी नाही
करू शकत.

वांगलः बघ, एलिदा, आपण एकत्र थोडंसं पायी जाऊ या.

एलिदाः मलाही ते आवडलं असतं, पण मी ते साहस करणार नाही. तुम्हाला ठाऊक आहे की तो म्हणाला होता मी त्याची येथे वाट बघावी.

वांगलः चल ना. अजूनही तुझ्याजवळ भरपूर वेळ आहे.

एलिदाः तुम्हाला तसं वाटतं?

वांगलः पुरेसा वेळ आहे, मी खात्री देतो तुला.

एलिदाः चला, जाऊ या थोडंसं चालत मग.

(ते समोरून उजवीकडे बाहेर जातात. त्याच क्षणी अर्नहोल्म आणि बोलेटा तळ्याच्या वरच्या किनाऱ्यावर दिसतात.)

बोलेटा: (ते जातात तेव्हा त्यांच्याकडे लक्ष देत)
बघा तेथे!

अर्नहोल्म: (शांतपणे) शू:SS –त्यांना जाऊ दे.

बोलेटा: गेल्या दिवसांपासून त्यांच्यात काय
चाललंय याची काही कल्पना आहे
तुम्हाला?

अर्नहोल्म: तुझ्या काही लक्षात आलं का?

बोलेटा: निश्चितच आलंय.

अर्नहोल्म: काही विशेष?

बोलेटा: ओह, येस, अनेक गोष्टी. तुमच्या लक्षात
नाही आलं?

अर्नहोल्म: ठीक, मला पूर्णपणे ठाऊक नाही-

बोलेटा: होय, मला खात्री आहे तुम्हाला ठाऊक
आहे याची. तुम्ही ते कबूल करीत नाही
इतकेच.

अर्नहोल्मः मला वाटतं तुझ्या सावत्र आईने या छोट्याशा सफरीवर जाणं चांगलं.

बोलेटाः तुम्हाला तसं वाटतं?

अर्नहोल्मः होय, मला असं जाणवतं की जर ती मधून मधून थोड्याशा अवधीसाठी आपल्याला सोडून दूर गेल्यास ते सर्वांसाठी चांगलं होईल.

बोलेटाः जर ती शोल्व्हक येथील घरी उद्या गेली तर ती निश्चितच पुन्हा परतणार नाही.

अर्नहोल्मः माय डियर बोलेटा, असं कसं तू म्हणू शकतेस?

बोलेटाः मला पूर्णपणे त्याची खात्री आहे. तुम्ही फक्त वाट बघा! तुम्ही बघाल- ती परतणार नाही. काहीही झाले तरी. जोपर्यंत हिल्डा आणि मी घरी आहोत तोपर्यंत.

अर्नहोल्मः हिल्डासुद्धा?

बोलेटाः ठीक, कदाचित हिल्डाला काही महत्त्व नसेल, ती अजूनही तशी लहानच आहे आणि माझा विश्वास आहे तिच्या अंतःकरणात एलिदाविषयी पूज्य भाव आहे. पण ठाऊक आहे तुम्हाला, माझ्या बाबतीत ते वेगळे आहे. एक सावत्र आई माझ्यापेक्षा वयाने फार मोठी नाही.

अर्नहोल्मः माय डियर बोलेटा... ते काही फारसं लांब नाही. त्याआधी तुला स्वतःला निघून जायची संधी आहे.

बोलेटाः (उत्सुकतेने) तुम्हाला वाटतं तसं? तुम्ही वडिलांशी ह्याबाबत बोललात?

अर्नहोल्मः होय, मी बोललोय.

बोलेटाः असं... आणि काय म्हणाले ते?

अर्नहोल्मः हं- तुझे वडील सध्या दुसऱ्या विचारात खूपच गढून गेलेले आहेत-

बोलेटाः होय, होय, तेच फक्त जे मी तुम्हाला सांगितले.

अर्नहोल्मः पण मला आता जवळजवळ असे आढळून आले की त्यांच्याकडून तुला काही सहाय्य होऊ शकेल अशी भिस्त तू बाळगू शकत नाहीस.

बोलेटाः नाही-?

अर्नहोल्मः त्यांनी मनमोकळेपणे आपली अवस्था पूर्णपणे माझ्यापुढे ठेवली आणि दाखवून दिले की अशा प्रकारची कोणतीही गोष्ट त्यांच्यासाठी निखालस अशक्य आहे.

बोलेटाः (ठपका देऊन) आणि कसं तिथे उभे राहून चेष्टा करताय तुम्ही माझी?

अर्नहोल्मः मी निश्चितच तुझी चेष्टा करीत नाही, माय डियर बोलेटा. तू स्वतः घर सोडणार आहेस की नाही हे पूर्णपणे तुझ्यावर अवलंबून आहे.

बोलेटाः माझ्यावर अवलंबून आहे, तुम्ही म्हणता?

अर्नहोल्मः कसेही असले तरी बाहेरच्या जगात तू जाशील, तुझ्या अंतःकरणातील अभिलाषेने तू ज्ञान मिळवशील. तू ज्याबद्दल स्वप्ने बघतेस आणि त्यात सहभागी होते, जे घरी बसून तू ज्याची इच्छा करतेस. प्रकाशित जीवन व्यतीत करतेस बोलेटा. काय म्हणतेस तू?

बोलेटाः (हातात हात घट्ट धरते) ओ, अरे देवा! पण हे पूर्णपणे अशक्य आहे! जर वडील करतील किंवा करू शकणार नाहीत ह्या

संपूर्ण जगात असं कुणीही नाही
ज्याच्याकडे मी वळावे.

अर्नहोल्मः तू तुझ्या जुन्या- पूर्वीच्या खाजगी
शिक्षकाचे सहाय्य स्वीकारू शकत नाहीस
का?

बोलेटाः तुमच्याकडून, मिस्टर अर्नहोल्म? तुम्ही
खरंच का...?

अर्नहोल्मः तुझ्या अडचणीत तुला मदत करणे? होय,
मोठ्यात मोठ्या आनंदाने, शब्द आणि
कृती ह्या दोन्ही बाजूंनी, विश्वासाने तू
ज्यावर अवलंबून राहू शकतेस. माझा
प्रस्ताव तू स्वीकारणार? सांग मला, तुझा
रुकार आहे?

बोलेटाः मी रुकार देणं, निघून जाणं... जग बघणं....
काहीतरी शिकणं... खरोखर पूर्णपणे! ह्या

साऒ्या गोष्ठी प्राप्त करणं, ही सारी सुंदर
असंभव स्वप्ने वाटतात मला...!

अर्नहोल्मः ह्या साऒ्या गोष्ठी तुझ्या आवाक्यातल्या
आहेत- जर फक्त तू ठरवलंस.

बोलेटाः आणि ह्या साऒ्या अनिर्वचनीय आनंदाप्रत
पोहचण्यास तुम्ही मला सहाय्य करणार?
ओह- पण सांगा मला- एखाद्या परक्या
माणसाकडून या अशा मोठ्या देणगीचा
स्वीकार मी करू शकते?

अर्नहोल्मः तू माझ्याकडून त्याचा स्वीकार करू
शकतेस, बोलेटा- तू माझ्याकडून
कोणतीही गोष्ट स्वीकारू शकतेस.

बोलेटाः (त्याचा हात पकडीत) होय, मी विचार
करतेय, खरोखरच स्वीकारू शकते. मला
ठाऊक नाही कसे ते, पण-
(भावनातिशयाने एकदम) ओह, ह्या

आनंदातिशयाने मी रडू शकते, हसू शकते!
फक्त निखालस आनंद! म्हणजे मला
खरोखरच जगण्याची संधी मिळणार आहे
तर, मला भीती वाटायला सुरूवात झाली
होती, माझ्या हातून ते निसटून निघून तर
जाणार नाही ना?

अर्नहोल्म: तुला भयभीत व्हायची गरजच नाही...
डियर बोलेटा. पण आता तू मला पूर्ण
मनमोकळेपणे सांग, येथे काही बंधनं
आहेत का जी तुला येथे बांधून ठेवतील?

बोलेटा: काही बंधन? नाही, काहीच नाही.
जरासुद्धा नाही.

अर्नहोल्म: मुळीच नाही?

बोलेटा: नाही, अजिबात नाही... यद्यपि, खचितच,
वडिलांचं बंधन आहेच, आणि
हिल्डासुद्धा. पण...

अर्नहोल्मः असं... कधी ना कधीतरी तुला तुझ्या वडिलांना सोडावं लागणारच. आणि हिल्डाला सुद्धा तिचा स्वतःचा मार्ग स्वीकारावा लागेल, आता प्रश्न आहे तो फक्त वेळेचा. पण ही एक गोष्ट वगळता काहीच नाही दुसरं, बोलेटा? कुठल्याही प्रकारची बंधनं नाहीत ना?

बोलेटा: नाही, तशा प्रकारचं काहीच नाही- जोपर्यंत माझा संबंध आहे तोपर्यंत मला वाटेल तेव्हा मी निघून जाऊ शकेन.

अर्नहोल्मः मग जर असं असेल तर, बोलेटा डियर, तू माझ्या बरोबर निघून चल.

बोलेटा: (टाळी वाजवते) हे परमेश्वरा- असा विचार करताना किती आनंद होतो!

अर्नहोल्मः मला आशा आहे तुझा माझ्यावर पूर्ण विश्वास आहे?

बोलेटा: होय, खरोखर आहे माझा.

अर्नहोल्म: आणि तू स्वतःला आणि तुझ्या भवितव्याला निर्भयपणे माझ्या हाती सोपवू शकतेस, बोलेटा? तुझी तशी तयारी आहे, नाही का?

बोलेटा: ओ येस, निश्चितच! का करू नये मी तसं! तुम्हाला संशय येतो त्याचा? तुम्ही माझे जुने खाजगी शिक्षक- माझे खाजगी शिक्षक जुन्या काळातले, मला म्हणायचंय.

अर्नहोल्म: पण तेवढ्याच एका कारणासाठी नव्हे. त्याच एका गोष्टीवर मी भर देत नाही. पण— अगदी रास्तपणे- जेव्हापासून तू मुक्त झालीस, कोणत्याही मार्गाने, बोलेटा- जेव्हापासून तू कुठल्याही बंधनाने जखडली गेली नाहीस- मी तुला विचारतो,

आपखुशीने- स्वेच्छेने- तू स्वतः माझ्याशी
मिलाफ करशील- जीवनभर?

बोलेटा: (भीतीने मागे सरते) काय म्हणताहात
तुम्ही?

अर्नहोल्म: जीवनभर, बोलेटा. माझी पत्नी म्हणून
राहशील?

बोलेटा: (अर्धवट स्वतःशीच) नाही, नाही, नाही!
ते अशक्य आहे! निःसंशयपणे अशक्य!

अर्नहोल्म: तुला हे निःसंशयपणे अशक्य आहे-?

बोलेटा: तुम्हालाच कळत नाही तुम्ही काय
म्हणताहात ते, मिस्टर अर्नहोल्म
(त्याच्याकडे बघत) किंवा- कदाचित-
हेच तुमच्या डोक्यात होतं का जेव्हा-
तुम्ही माझ्यासाठी काहीतरी करायचं
म्हणत होता?

अर्नहोल्मः तुला माझं ऐकावं लागेल बोलेटा. बाह्यतः
तुला ह्याचा काहीसा धक्काच बसेल.

बोलेटाः ही गोष्ट अशी तुमच्याकडून- मला आश्चर्य
वाटतं!

अर्नहोल्मः कदाचित तुझं बरोबर असेल. खचितच
तुला ठाऊक नाही- कसं हे तू-
तुझ्यासाठीच तर फक्त मी येथे आलोय.

बोलेटाः तुम्ही येथे आलात ते- ते- माझ्यासाठी?

अर्नहोल्मः होय, मी आलोय बोलेटा. गेल्या वसंत
ऋतूत मला तुझ्या वडिलांकडून पत्र
मिळाले आणि त्यात काहीतरी होतं ज्याने
मला विश्वास ठेवायला लावलं- की- की-
तुझ्या भूतपूर्व खाजगी शिक्षकाच्या
आठवणी... केवळ मित्रत्वाच्या
भावनेपेक्षा अधिक काहीतरी आहेत.

बोलेटा: अशा प्रकारची गोष्ट कशी लिहू शकतात वडील?

अर्नहोल्म: इतका तरी त्यांचा हेतू नसावा. पण मध्यंतरीच्या काळात माझी स्वतःची खात्री पटली की येथे एक तरूणी ठाण मांडून बसून माझ्या परतीची वाट बघत आहे. नाही, प्लीज मला अटकाव करू नकोस, बोलेटा माय डियर! आणि तुला ठाऊक आहेच जेव्हा माणूस माझ्यासारखा पहिलं तारूण्य त्याचं निघून जातं, त्याप्रकारचा विश्वास- किंवा एक भ्रम त्याला पूर्णपणे व्यापून टाकतो काहीसा. त्याने मला असं वाटायला लावलं. सखोलपणे तुझ्याविषयी कृतज्ञ... आणि हळवा बनविलंय. मला वाटायचं मी तुझ्याकडे येऊन तुला भेटायलाच हवं-

आणि येऊन सांगावं तुला- समस्त जे काही मी कल्पिले तुझ्यासाठी- त्याची कल्पना तूही करीत असावीस.

बोलेटा: पण आता जेव्हा तुला कळलं की हे तसं नव्हतं! ती सर्वस्वी चूक होती?

अर्नहोल्म: त्याने काही फरक पडत नाही, बोलेटा. जे चित्र तुझे माझ्या हृदयात आहे ते नेहमीच रंगीबेरंगी असेल आणि जो भ्रम एकदा माझ्या मनात होता त्याची सरमिसळ झालेली आहे. हे कदाचित तुला समजू शकणार नाही, पण हे सत्य आहे.

बोलेटा: मला स्वप्नात सुद्धा असं कधी वाटलं नव्हतं की अशा प्रकारची गोष्ट शक्य होती.

अर्नहोल्म: पण आता तू ते बघतेस-? काय म्हणतेस तू बोलेटा? तू मनाची तयारी करू शकत नाहीस का- माझी पत्नी होण्यासाठी?

बोलेटा: ओह, हे खूपसं पूर्णपणे अशक्य दिसतंय मला, मिस्टर अर्नहोल्म. तुम्ही माझे खाजगी शिक्षक होता- मी स्वतः अशी कल्पनाच करू शकत नाही की एका वेगळ्या नात्याने मी तुमच्या समोर उभं रहावं.

अर्नहोल्म: खूप छान... जर तुला पूर्णपणे अशी खात्री असेल की ते तू करू शकत नाहीस- मग आपल्या दोघांचं नातं अपरिवर्तनीय राहिल, माय डियर बोलेटा.

बोलेटा: काय म्हणायचंय तुम्हाला?

अर्नहोल्म: खचितच मी माझ्या प्रस्तावावर अढळ आहे, तरीही. मी खात्री करून घेईन की तू येथून निघून गेली आहेस, बाहेरच्या जगामध्ये. तुझी अभिलाषा असल्याप्रमाणे तू शिकशील, तू तुझं स्वतःचं जीवन

जगशील- सुरक्षिततेत, बोलेटा आणि मी पाहीन तुझी नंतरची वर्षेही सुरक्षित असतील बोलेटा. माझ्यात तू नेहमीच खंबीर, निश्चल मित्र बघशील ज्याच्यावर तू विसंबून राहू शकशील; खात्री असू दे ह्याची.

बोलेटा: ओ, डियर-मिस्टर अर्नहोल्म-हे सर्वकाही पूर्णपणे अशक्य झालंय आता.

अर्नहोल्म: हे सुद्धा अशक्य आहे?

बोलेटा: होय, खात्रीने, तुम्ही ते पाहू शकता. तुम्ही काय म्हणालात त्या नंतर-आणि मी काय उत्तर दिले आहे ते-ओह, तुम्हाला ते खात्रीने समजलंच असेल की तुमची ही मोठी मेहेरनजर तुमच्याकडून मी स्वीकारू शकत नाही! मी तुमच्याकडून काहीही

स्वीकारू शकत नाही, ह्यानंतर कधीच नाही!

अर्नहोल्मः तू मग घरात बसूनच दिवस काढणार का? आणि तुमच्या हातातून जीवन निसटून जाऊ देणार का?

बोलेटाः त्याविषयी हा विचार करणंसुद्धा यातनामय आहे!

अर्नहोल्मः बाह्य जगतातील काहीतरी पाहण्याच्या इच्छेचाही तू त्याग करणार आहेस का? येथे बसून ज्या गोष्टींची तू स्वप्ने बघत होतीस त्या सर्वांचा तू त्याग करणारेस का? जीवन खूप काहीसं प्रदान करू शकतं...तरीही त्याच्याशी तुझा खराखुरा संपर्क नाही? नीट विचार कर बोलेटा.

बोलेटाः होय, होय- तुमचं अगदी बरोबर आहे, मिस्टर अर्नहोल्म.

अर्नहोल्मः आणि मग- जेव्हा तुझे वडील तुझ्याबरोबर फार काळ नसले येथे....कदाचित तुला एकाकी आणि असहाय अवस्थेत ह्या जगात सोडलेले असेल ना? किंवा तुला एखाद्या माणसाच्या स्वाधीन केलेले असणार, जो संभवतः माझ्यापेक्षा अधिक तुझी काळजी घेणारा नसू शकतो.

बोलेटाः ओह, येस- मला चांगलंच दिसतंय हे किती सत्य आहे ते-जे काही सर्व तुम्ही म्हणताय. पण तरीही-! किंवा कदाचित काही झाले तरीही.

अर्नहोल्मः (वेगाने) असं!

बोलेटाः (त्याच्याकडे डळमळीतपणे बघते) कदाचित काही झाले तरीही हे अशक्य नाही.

अर्नहोल्मः काय बोलेटा?

बोलेटा: ते व्यवहार्यही असू शकेल...असं
करणं...जे तुम्ही सुचविलं.

अर्नहोल्म: तुला असं म्हणायचं आहे की तू तयार
आहेस काहीही झाले तरीही...? एकनिष्ठ
मित्र म्हणून तुला मदत करण्याचा आनंद
मला तू देणार आहेस तर!

बोलेटा: नाही, नाही, नाही! कदापि नाही तसं.
आता ते पूर्णपणे अशक्य आहे. नाही,
मिस्टर अर्नहोल्म, मी तुमच्याबरोबर येऊ
शकेन-

अर्नहोल्म: बोलेटा! येशील तू-!

बोलेटा: होय, मला वाटतं-मी येईन.

अर्नहोल्म: तू माझी पत्नी होशील?

बोलेटा: होय, जर तुम्ही अजूनही विचार करीत
असाल...तुम्हाला मी हवी असेन तर.

अर्नहोल्मः जर मला वाटलं...! (तिचे हात धरीत) ओ, बोलेटा, थँक यू, थँक यू! जे काही तू मला सांगितलंस- सगळी तुझी व्दिधा मनःस्थिती- त्याने मी भयभीत झालो नाही. जरी मी तुझं हृदय पूर्णपणे जिंकू शकलो नाही, तरी मी तो मार्ग शोधून काढीन. एक अतिशय मौल्यवान वस्तू म्हणून मी तुला जतन करून ठेवीन!

बोलेटाः मग मी जगाचं अवलोकन करीन- त्यात जगेन, नाही? तुम्ही मला तसं वचन दिले आहे.

अर्नहोल्मः आणि मी माझा शब्द पाळीन.

बोलेटाः आणि ज्या गोष्टींसाठी मी आसुसलेले आहे त्या मला शिकू द्याल?

अर्नहोल्मः मी स्वतः तुझा शिक्षक राहीन, गेल्या दिवसांगत, बोलेटा. गेल्या वर्षाचा विचार कर. तू माझी विद्यार्थिनी होतीस-

बोलेटाः (शांतपणे विचारात गढून गेलेली) कल्पना करा, आपण स्वतः निर्बंध आहोत-बाहेरील अज्ञात जगात भविष्याची काळजी नाही, तापदायक पैशाची अविरत भीती नाही-

अर्नहोल्मः नाही, अशा प्रकारच्या गोष्टींमध्ये विचार वाया घालवू नकोस. आणि ती पूर्णपणे छान गोष्टही आहे, नाही का बोलेटा, डियर?

बोलेटाः होय, खरं आहे हे. मला ठाऊक आहे.

अर्नहोल्मः (तिच्या कमरेभोवती हात घालीत) ओह, तू बघशीलच किती छान आणि निश्चित जीवनाची तजवीज करू आपण आणि

किती शांती आणि आत्मविश्वास
आपल्या दोघांत राहिल, बोलेटा!

बोलेटा: होय, मी आरंभ करते- मी खरोखरच
विचार करते... प्रत्यक्षपणे... आपण एकत्र
यायलाच हवं. (बाहेर उजवीकडे बघते व
घाईने स्वतःला सोडवून घेत) ओह! प्लिज
त्याविषयी काही बोलू नका!

अर्नहोल्म: काय झालं, डियर?

बोलेटा: ओह, तो गरीब बिचारा माणूस- (निर्देश
करीत) बघा तिथे वर.

अर्नहोल्म: ते तुझे वडील आहेत?

बोलेटा: नाही, तो तरूण शिल्पकार आहे. तेथे वर
तो हिलडाबरोबर चालत आहे.

अर्नहोल्म: ओह, लिंगस्ट्रँड. तू त्याचा त्रास का करून
घेतेस?

बोलेटा: तुम्हाला ठाऊक आहे किती दुबळा आणि आजारी आहे तो.

अर्नहोल्म: जर ती त्याची कल्पना नसल्यास.

बोलेटा: नाही, हे खरं आहे, तो फार काळ जिवंत राहू शकत नाही. पण कदाचित हे त्याच्यासाठी उत्तम आहे.

अर्नहोल्म: कसं उत्तम आहे हे त्याच्यासाठी, माय डियर?

बोलेटा: रास्तपणे, कारण मला नाही वाटत की त्याच्याकडून काहीही झालं तरी फारसं काही निष्पन्न होऊ शकेल. ते येथे येण्याआधी आपण जाऊ या.

अर्नहोल्म: नक्कीच, माय डियर बोलेटा.

(हिल्डा आणि लिंगस्ट्रँड तळ्याच्या बाजूने येतात.)

हिल्डा: हाय, अहो, अरे तुम्ही आमची वाट तर बघत नव्हतात ना?

अर्नहोल्म: बोलेटा आणि मी थोडंसं पुढे जाऊन येतो. (तो आणि बोलेटा डावीकडून बाहेर जातात.)

लिंगस्ट्रँड: (मूकपणे हसतात) गम्मतच आहे, प्रत्येकजण अगदी जोडीने फिरताना दिसतात नेहमी.

हिल्डा: (त्याच्या पाठीवर बघत) मी शपथेवर सांगू शकते तो गेलाय तिच्या प्रेमात पडायला.

लिंगस्ट्रँड: खरंच? असा विचार करायला तुला प्रवृत्त करणारी काहीएक गोष्ट तुझ्या नजरेस आली का?

हिल्डा: ओह, येस ते काही फारसं अवघड नाही... जर तुम्ही तुमचे डोळे उघडे ठेवले तर तुम्हालाही दिसेल ते.

लिंगस्ट्रँडः पण मिसू बोलेटाचं नसेल त्यांच्यावर प्रेम-
मला त्याची पूर्ण खात्री आहे.

हिल्डाः नाही. तिला वाटतं की तो कुरूप म्हातारा
दिसतो, आणि तिला भीती वाटते की
लवकरच त्याला टक्कलही पडेल.

लिंगस्ट्रँडः ओह, त्या कारणामुळे, असं मला
म्हणायचं नव्हतं. काहीही झालं तरी ती
त्याला स्वीकारणार नाही.

हिल्डाः तुम्हाला कसं ठाऊक?

लिंगस्ट्रँडः कारण, असं कुणीतरी आहे की तिचा
विचार करणाऱ्याला तिने वचन दिले
आहे.

हिल्डाः फक्त विचार?

लिंगस्ट्रँडः होय, जेव्हा तो दूर होता.

हिल्डा: ओह, मग मला असं वाटतं की तो तुम्हीच आहात जो तिच्या विचारात आहे.

लिंगस्ट्रँड: कदाचित.

हिल्डा: तिने तुम्हाला ते वचन दिलंय का?

लिंगस्ट्रँड: होय, फक्त विचार कर- तिने मला तसं वचन दिलंय- पण प्लिज, प्लिज तिला सांगू नकोस की तुला त्याबद्दल कळलंय.

हिल्डा: ओह, घाबरू नका- मी थडग्यासारखी स्तब्ध आहे.

लिंगस्ट्रँड: मला वाटतं हे तिच्यासाठी खूप छान होतं.

हिल्डा: आणि मग, जेव्हा तुम्ही पुन्हा घरी परताल तेव्हा वाड्निश्चय होईल? तुम्ही तिच्याशी विवाह करणार?

लिंगस्ट्रँड: नाही, तसं काही खरोखर घडणार नाही. त्याविषयी कित्येक वर्षे विचार करण्याचं

मला धाडस झालं नाही, आणि जेव्हा मी ठरवेन तेव्हा ती माझ्यापेक्षा थोडीशी मोठी झालेली असेल माझ्यासाठी अशी मी कल्पना करतो.

हिल्डा: तरीही तुम्हाला असं वाटतं की तिने तुमचा विचार करित राहावं?

लिंगस्ट्रँड: होय, कारण त्याची मला खूपच मदत होणार आहे, एक कलाकार म्हणून, समजलं तुला? आणि हे तिच्यासाठी फार सोपं आहे. तिच्यापुढे असं काही जीवितकार्यच नाही- विशिष्ट असं. तरीसुद्धा तिच्यासाठी हे खूप छान आहे.

हिल्डा: तुम्हाला असं वाटतं का की जेव्हा तुम्हाला कळलं की बोलेटा तुमच्याबद्दल विचार करतेय तर तुमच्या शिल्पकलेच्या कामात गती येऊ शकते?

लिंगस्ट्रँडः होय, मी कल्पना करतो तशी, असं बघ गूढ ज्ञान, एखादी सुंदर ललना कोठेतरी त्याचं स्वप्न बघत असेल...मला वाटतं असंच असावं तसं- तसं ठीक मला ठाऊक नाही त्याला काय म्हणावं ते.

हिल्डाः मला वाटतं तुम्हाला 'प्रेरणादायी' म्हणायचंय का?

लिंगस्ट्रँडः प्रेरणादायक? होय, तेच ते. प्रेरणादायक असंच काहीतरी मला म्हणायचं होतं- किंवा अधिक जवळचं. (तिच्याकडे क्षणभर बघतो) तू खूप हुशार आहेस मिस हिल्डा, खरोखर खूप हुशार. जेव्हा मी पुन्हा घरी येईन तेव्हा तू तुझ्या बहिणीच्याच वयाची दिसशील. कदाचित तू तिच्यासारखीच दिसतेस. तुलासुद्धा तुझ्या सारखंच मन असावं कदाचित.

संभवतः खूप सारख्या दोघीही तू स्वतः
आणि ती- एकाच शरीरात असलेल्या.

हिल्डा: तुम्हाला ते आवडेल?

लिंगस्ट्रँड: मला साकल्याने ठाऊक नाही. होय,
बहुधा मी तसा विचार करतो. पण आता
फक्त ह्या उन्हाळ्यात मी तुझी निवड करेन
तुझी स्वतःची एकटीची- अगदी हुबेहूब तू
जशी आहेस तशी.

हिल्डा: तुम्हाला मी आवडते अशा स्थितीत?

लिंगस्ट्रँड: होय, ह्या स्थितीत खूप खूप.

हिल्डा: हं!... आता सांगा मला, एक कलाकार
म्हणून तुम्हाला वाटतं का की फिकट
रंगाचा उन्हाळ्यातील वेष सर्वकाळी
परिधान करण्यात मी बरोबर आहे?

लिंगस्ट्रँडः होय, मला वाटतं तू पूर्णपणे बरोबर आहेस.

हिल्डाः तुम्हाला वाटतं, गर्द रंग मला शोभेल असं, मग?

लिंगस्ट्रँडः होय, मोहकपणे, माझ्या अभिरूचीप्रमाणे.

हिल्डाः पण सांग मला- एक कलाकार म्हणून- काळ्या कपड्यात मी कशी दिसेन?

लिंगस्ट्रँडः काळ्या कपड्यात, मिस हिल्डा?

हिल्डाः होय, संपूर्ण काळ्या कपड्यात. तुम्हाला वाटतं मी छान दिसेन असं?

लिंगस्ट्रँडः उन्हाळ्यात काळे कपडे, खरं म्हणजे बरोबर नाहीत. तरीही काळ्या कपड्यात सुद्धा तू उत्कृष्टच दिसशील. विशेषतः तुझ्या बांध्यासह.

हिल्डा: (समोर टक लावून बघत) अगदी थेट माझ्या मानेपर्यंत... भोवती काळी झालर, काळे हातमोजे आणि लांब मागे लोंबत असलेली काळी ओढणी.

लिंगस्ट्रँड: जर तू असले कपडे परिधान केलेस, मिस हिल्डा, मला चित्रकार व्हावेसे वाटेल जेणेकरून मी तू एक शोक करणारी सुंदर विधवा म्हणून तुझे चित्र रंगवीन.

हिल्डा: किंवा एक शोकमग्न तरूण नववधू.

लिंगस्ट्रँड: होय, तेसुद्धा छानच दिसेल. पण तुला असले कपडे घालायला आवडणार नाही, होय ना?

हिल्डा: मला ठाऊक नाही, मला वाटतं ते चित्तथरारक आहे.

लिंगस्ट्रँड: चित्तथरारक?

हिल्डा: त्याबद्दलचा विचार चित्तथरारक, होय
(अवचितपणे डावीकडे निर्देश करते)
ओह, बघा!

लिंगस्ट्रँड: (बघतो) मोठं इंग्लिश जहाज! ते आत
आलय! (वांगल आणि एलिदा
तळ्याकडून येतात.)

वांगल: नाही, मी तुला खात्री देतो, एलिदा, तू
चुकते आहेस! (दुसऱ्यांकडे बघतो) हॅलो,
तुम्ही दोघं? अजून ती दृष्टिपथात नाही,
आहे का ती मिस्टर लिंगस्ट्रँड?

लिंगस्ट्रँड: मोठी इंग्लिश बोट?

वांगल: होय.

लिंगस्ट्रँड: (निर्देश करतो) ती आधीच तेथे आहे,
डॉक्टर!

एलिदा: ओह- मला ठाऊक आहे ते.

वांगलः ती आत आलीय?

लिंगस्ट्रँडः रात्री एखाद्या चोरासारखं, असं तुम्ही म्हणू शकता, हळूच आवाज न करता.

वांगलः तुम्ही हिल्डाला खाली धक्क्यापर्यंत यायलाच हवे. त्वरा करा! मला खात्री आहे तिला ते संगीत ऐकायला आवडेल.

लिंगस्ट्रँडः होय, आम्ही तिकडे लगेचच जाणार होतो, डॉक्टर.

वांगलः आम्ही कदाचित नंतर तिकडे येऊ. थोड्या वेळात.

हिल्डाः (लिंगस्ट्रँडकडे कुजबुजत) दुसरं जोडपं बघितलं तुम्ही? (ती आणि लिंगस्ट्रँड उद्यानामधून डावीकडून बाहेर जातात. पुढे दरम्यान, ब्रास बँडचे दूरस्थ संगीत खाडीकडून ऐकू येते.)

एलिदा: तो आलाय! होय, होय, तो येथे आहे,
मला तसं जाणवतंय.

वांगल: तू आत जाणं चांगलं, एलिदा. मला
त्याच्याशी एकट्याशी बोलू दे.

एलिदा: ओह, हे अशक्य आहे! अशक्य. मी
म्हणते! (रडत) ओह! तुम्हाला त्याला
भेटायचं आहे, वांगल? (परका माणूस
डाव्या बाजूने प्रवेश करतो आणि
कुंपणाबाहेर पाऊलवाटेवर थांबतो.)

परका: (वाकून अभिवादन करतो) गुड इव्हनिंग,
बघ मी पुन्हा परत आलोय, एलिदा.

एलिदा: होय... ती वेळ आली.

परका: तू माझ्याबरोबर यायला तयार आहेस की
नाही?

वांगलः तुम्ही स्वतःच बघू शकता, ती तयार नाही
यायला.

परकाः मी प्रवासी कपडे आणि पेट्ट्या अशा
प्रकारच्या वस्तूंबद्दल बोलत नाही.
माझ्याजवळ समुद्रप्रवासासाठी आवश्यक
त्या गोष्टी, ज्या तिला लागतील त्या
गलबतावर आहेत. तेथे मी एक
खोलीसुद्धा घेतली आहे तिच्यासाठी.
(एलिदास) मी तुला विचारतोय मग, तू
माझ्याबरोबर यायला तयार आहेस ना?
माझ्याबरोबर येणार ना स्वेच्छेने?

एलिदाः (काकुळतीला येऊन) ओह, विचारू नका
मला! मला अशी भुरळ पाडू नका.
(दूरवरून जहाजाची घंटा ऐकू येते.)

परकाः इशान्याची घंटा सुरू झाली. आता तुला
होय की नाही म्हणायलाच हवं.

एलिदा: (स्वतःचे हात पिळवटीत) मी ठरवू शकत नाही- माझ्या समग्र आयुष्यासाठी. आता मागे वळणे नाही.

परका: कधीच नाही. अर्ध्या तासात खूप उशीर होईल.

एलिदा: (घाबरून प्रश्नार्थकतेने त्याच्याकडे बघत) का तुम्ही मला असं घट्ट धरून ठेवता कठोरपणे?

परका: आपण दोघे एकमेकांचे नाही का?

एलिदा: त्या वचनामुळे असं तुम्हाला म्हणायचं आहे का?

परका: वचने कोणालाही बांधून ठेवत नसतात. ना पुरुषाला ना स्त्रीला. जर मी तुला चिकाटीने धरून ठेवले तर त्याचं कारण असं की मी दुसरं काही करूच शकत नाही.

एलिदा: (हळूच थरथरत) तुम्ही आधीच का नाही आलात?

वांगल: एलिदा!

एलिदा: (भावनेचा उद्रेक होऊन) ओह, ही मोहिनी मला आकर्षून घेत आहे अज्ञातात! तिच्या जवळ सागराचं समस्त सामर्थ्य आहे, स्वतःचं. (परका कुंपणावर चढतो.)

एलिदा: (वांगलच्या मागे लपते) काय ते? काय हवंय तुम्हाला?

परका: मी बघतोय तुझ्या चेहऱ्यात... आणि तुझ्या आवाजात ऐकतोय एलिदा, अखेरीस तू माझी निवड करशील.

वांगल: (त्याच्या पुढे चालून जातो) माझ्या पत्नीची निवड करण्याचा प्रश्नच नाही. मी तिची निवड करून तिचं रक्षण करतो. होय, मी तिचं रक्षण करतो! जर तुम्ही येथून

निघून गेला नाहीत- ह्या देशातून बाहेर-
आणि कधीही मागे परतणार नसाल तर-
तुम्हाला त्याची जाण आहे तुमच्यासोबत
काय होईल त्याची?

एलिदा: ओह वांगल, नाही- नाही!

परका: काय करणार तुम्ही मला?

वांगल: एक गुन्हेगार म्हणून मी तुम्हाला अटक
करून देईन! तात्काळ! तुम्ही गलबतावर
चढण्यापूर्वी! शोल्डव्हिकमध्ये झालेल्या
खुनाबद्दल मला सारे काही ठाऊक आहे.

एलिदा: ओह, वांगल, असं कसं तुम्ही करू
शकता?

परका: ह्या कृतीसाठी मी तयारी करून ठेवली
होती आणि म्हणून (वरच्या खिशातून
रिव्हॉल्वर काढतो) म्हणून मी स्वतः ही
तरतूद करून ठेवली.

एलिदा: (स्वतःला वांगलपुढे झोकून देत) नाही, नाही... त्यांना ठार मारू नका! आधी मला ठार करा!

परका: चिंता करू नका, घाबरू नका- मी तुमच्यापैकी कोणावरच गोळी झाडणार नाही. हे माझ्या स्वतःसाठी आहे. मला जगायचं आणि मरायचंय अनिर्बंध माणूस म्हणून.

एलिदा: (व्याकुळता वाढत) वांगल! असं काही आहे की मला सांगायलाच हवं- जेणेकरून तो ते ऐकेल! खचितच तुम्ही मला येथे राहू देऊ शकता! तुमच्याजवळ सामर्थ्य आहे, हक्क आहे आणि ह्यात शंकाच नाही की तुम्ही त्याचा उपयोग कराल! पण मला मन आहे- माझे समस्त विचार आहेत आणि माझ्या अभिलाषा

आणि तीव्र इच्छा आहेत... त्यांना तुम्ही
बंधनं घालू शकणार नाहीत! त्या भटकत
फिरतील... बाहेर अज्ञातात... ज्यासाठी
मी बनविले गेले आहे... आणि मला
त्यांच्यापासून कोंडून ठेवलेय!

वांगलः (शांतपणे दुःखाने) असं का, एलिदा!
पावलापावलागणिक तू माझ्यापासून
निसटून जातेयस. अमर्याद आणि
अनंतासाठीच्या तुझ्या अभिलाषा-
असाध्य इच्छा तुझ्या आत्म्यास
अंधःकारात खेचून नेतील.

एलिदाः होय, होय, मला जाणीव होऊ शकते
त्याची- काळ्या निःस्तब्ध पंखासारखे
माझ्यावर घिरट्या घालताहेत.

वांगलः ते तेथपर्यंत येणार नाहीत. शक्य अशी
मुक्ती नाही तुला- कमीत कमी एकही मला

दिसत नाही... म्हणून- म्हणून मी
आपल्यातील करार आत्ता येथे रद्द करतो.
तुझा मार्ग निवडण्यासाठी तू मोकळी
आहेस, पूर्णपणे मुक्त...

एलिदा: (त्याच्याकडे काही काळ अनिमिष दृष्टीने
बघते, जणू काही मूक झाली आहे) ते खरं
आहे? तुम्ही काय म्हणालात ते खरं आहे?
तुमच्या म्हणण्याचा खरोखर अर्थ तोच
आहे? तुमच्या अगदी अंतःकरणापासून?

वांगल: होय, मला तेच म्हणायचंय- अगदी माझ्या
वेदनामय हृदयाच्या तळापासून.

एलिदा: पण तुम्ही ते करू शकता? असं घडू देऊ
शकाल तुम्ही?

वांगल: होय, मी करू शकतो- करू शकेन कारण
मी तुझ्यावर खूप प्रेम करतो.

एलिदा: (हळूच, थरकाप होत) तुम्हाला मी इतकी आवडू लागले... इतकी?

वांगल: आपण जी वर्षे एकत्र काढली त्यातून ते आलंय.

एलिदा: (स्वतःचे हात घट्ट पकडीत) आणि मी आंधळी होते त्याबाबत.

वांगल: तुझे विचार दुसऱ्याच दिशेला भरकटले होते... पण आता तू पूर्णपणे माझ्यापासून मुक्त आहेस. आता तुझे अंतर्गत आयुष्य एक खरा मार्ग अवलंबेल, कारण आता तुझी निवड मुक्त आहे- आणि जबाबदारीही तुझीच एलिदा.

एलिदा: (हाताने डोके घट्ट पकडीत अनिमिष दृष्टीने वांगलकडे टक लावून बघत) स्वातंत्र्यात- आणि माझ्या स्वतःच्या जबाबदारीवर! जबाबदारी! ओ, ते सगळ्याच गोष्टी

बदलून टाकील. (जहाजाची घंटा पुन्हा वाजते.)

परका: तू ऐकलंस का, एलिदा? अखेरच्या वेळची घंटा वाजतेय. चल निघून जाऊ!

एलिदा: (त्याच्याकडे वळते, निश्चलपणे बघते. निर्धार असलेल्या आवाजात ती म्हणते)
ह्यानंतर पुढे मी कधीही तुमच्याबरोबर येणार नाही.

परका: तू येणार नाहीस?

एलिदा: (वांगलला बिलगते) ओह, आता मी तुम्हाला कधीच सोडणार नाही.

वांगल: एलिदा, -एलिदा

परका: ते सगळं संपलं का मग?

एलिदा: होय, कायमचं.

परकाः असं का... माझ्या इच्छाशक्तीपेक्षाही तेथे काहीतरी बलवान आहे.

एलिदाः तुमच्या इच्छाशक्तीचा काहीही प्रभाव माझ्यावर पडणार नाही. माझ्यासाठी तुम्ही एक मृत व्यक्ती आहात, जो समुद्रातून घरी आलाय- आणि जो पुन्हा परत जातोय. पण मी फार काळ तुमच्या दहशतीखाली राहणार नाही- तुम्ही मला कधीही भुरळ पाडू शकत नाहीत.

परकाः गुडबाय, सौ. वांगल (तो कुंपणावरून उडी घेतो) येथून पुढे तू माझ्यासाठी शून्य आहेस- केवळ माझ्या जीवनाच्या भूतकाळातील एक नौकाभंग. (तो डावीकडून बाहेर जातो).

वांगलः (तिच्याकडे क्षणभर बघतो) एलिदा तुझं मन सागरासारखं आहे, त्याला त्याची

भरती आणि ओहोटीही आहे. काय घडवून आणलं परिवर्तनाने?

एलिदा: ओह, तुम्ही बघितलं नाहीत? परिवर्तन झालं, जे व्हायलाच हवं होतं- जेव्हा मी मुक्तपणे निवड करू शकत होते.

वांगल: आणि ते अज्ञात? तुला ते आता कधीही भुरळ पाडणार नाहीत?

एलिदा: ना भुरळ ना दहशत घालू शकत मला ते. मी त्यात खोलवर पाहू शकले असते... मी त्यात प्रवेश करू शकले असते.... जर मी तशी इच्छा केली असती. मी त्याचा स्वीकार करण्याची निवड केली असती. त्यामुळेच मी नाकारायला समर्थ ठरले.

वांगल: हळूहळू मी तुला समजून घ्यायला सुरूवात केलीय. प्रतिमेत- तुला वाटते, दृश्यमान चित्रातून सागराची उत्कट इच्छा

आणि ध्यास आणि ती भुरळ- त्याने- त्या परक्याने- तुझ्यावर पाडली जेथे खरोखर स्वातंत्र्यासाठी अभिव्यक्ती नवी वाढती लालसा तुझ्यासाठी होती... वगैरे वगैरे.

एलिदा: ओह, मला ठाऊक नाही ह्याला काय म्हणावे ते... पण तुम्ही माझ्यासाठी चांगले डॉक्टर राहिलेले आहात. तुम्हाला गवसलं... आणि त्याचा वापर करण्याचं धाडस होतं तुमच्यात... अगदी योग्य इलाज—एकच एक ज्याचं मला सहाय्य झालं.

वांगल: अशा गंभीर बाबींत डॉक्टरांना धाडस असावेच लागते. पण आता तू माझ्याकडे येशील पुन्हा. हो ना?

एलिदा: होय, माझ्या प्रिय, विश्वासू वांगलकडे— आता मी पुन्हा तुमच्याकडे येईन. मी

आता येऊ शकते कारण मी मुक्तपणे येणार
आहे तुमच्याकडे- माझ्या स्वतःच्या मुक्त
इच्छेने- माझ्या स्वतःच्या जबाबदारीवर.

वांगलः (तिच्याकडे कोमलपणे बघत) एलिदा-
एलिदा... ओह कल्पना कर आता आपण
पूर्णपणे एकमेकांसाठी जगू शकू—

एलिदाः आणि सर्व सामाईक आठवणींसोबत-
तुझ्या त्याचप्रमाणे माझ्या.

वांगलः होय, सर्व सामाईक डियरेस्ट!

एलिदाः आणि आपली दोन मुलं, वांगल!

वांगलः आपली, असं तू त्यांना संबोधलंस!

एलिदाः ती अजूनही माझी झालेली नाहीत- पण मी
त्यांना आपलंसं करीन.

वांगलः आपली-! (आनंदाने पटकन तिच्या
हातांचे चुंबन घेतो) ओह, ह्या शब्दांसाठी

मी तुझा किती आभारी आहे हे मी सांगू
शकत नाही!

(हिल्डा, बाललिस्टेड, लिंगस्ट्रँड,
अर्नहोल्म आणि बोलेटा डावीकडून
उद्यानात येतात. त्याच वेळी गावातील
खूप लोक आणि उन्हाळ्यातील पर्यटक
पाऊलवाटेवरून जातात.)

हिल्डा: (अर्धवट आवाजात लिंगस्ट्रँडला) फक्त
बघा, बाबा आणि ती वाड्निश्चय
झालेल्या जोडप्यासारखे दिसताहेत.

बाललिस्टेड: (चोरून एकतोय) हे उन्हाळ्याचे दिवस
आहेत, छोट्या कुमारी.

अर्नहोल्म: (वांगल आणि एलिदाच्या रोखाने बघत)
इंग्लिश जहाज निघाले आहे.

बोलेटा: (कुंपणाकडे जात) तू येथून चांगलं बघू
शकतेस.

लिंगस्ट्रँडः ह्या वर्षाची शेवटची सहल.

बाललिस्टेडः ‘लवकरच बर्फ मार्गात प्रतिबंध घालेल’
जसं कवी म्हणतो. हे खूप दुःखदायक
आहे, सौ. वांगल, काही काळासाठी तरी
तुम्ही आम्हाला पारखे व्हाल, तुम्ही उद्या
शोल्डव्हिकला जाणार आहात असं मला
सांगितलं गेलं.

वांगलः नाही, ती आता जात नाहीय. आम्ही
आमचे विचार बदलले ह्या सायंकाळी,
तिने आणि मी.

अर्नहोल्मः (दोघांकडे आळीपाळीन बघतो) ओह,
खरंच!

बोलेटाः (त्याच्या रोखाने येत) बाबा, खरंय हे?

हिल्डाः (एलिदाकडे जात) काही झाले तरी
आमच्या सोबत राहणार आहेस म्हणते?

एलिदा: होय, हिल्डा माय डियर... जर तुला मी हवी असेन.

हिल्डा: (हसावं की रडावं तिला कळत नाही) जर मला तू हवी असशील, ओह, खचितच!

अर्नहोल्म: (एलिदास) हे खरोखरीच आश्चर्य आहे...

एलिदा: (गंभीरपणे हसत) असं बाघा तुम्ही, मिस्टर अर्नहोल्म- तुम्हाला आठवतं आपण काय बोलत होतो ते? एकदा का तुम्ही जमिनीवरचे प्राणी झालात म्हणजे तुम्हाला पुन्हा कधीही परतीचा मार्ग सापडणार नाही- सागराकडे जायचा, ना सागरी जीवनाकडे जायचा.

बाललिस्टेड: का, ती मत्स्यकन्येसारखीच बाब आहे!

एलिदा: खूपच सारखी, होय.

बाललिस्टेडः एक फरक सोडल्यास. मत्स्यकन्या मरतात, उलटपक्षी पुरुष आणि स्त्रिया नवीन परिस्थितीशी जुळवून घेतात स्वतःला. होय, होय, मी खात्री देतो तुम्हाला सौ. वांगल. ते नवीन परिस्थितीशी एकरूप होतात, स्वतः.

एलिदाः जर ते मुक्त असले तर ते तसं करू शकतात, मिस्टर बाललिस्टेड.

वांगलः आणि जबाबदारीने वागतात, माय डियर एलिदा.

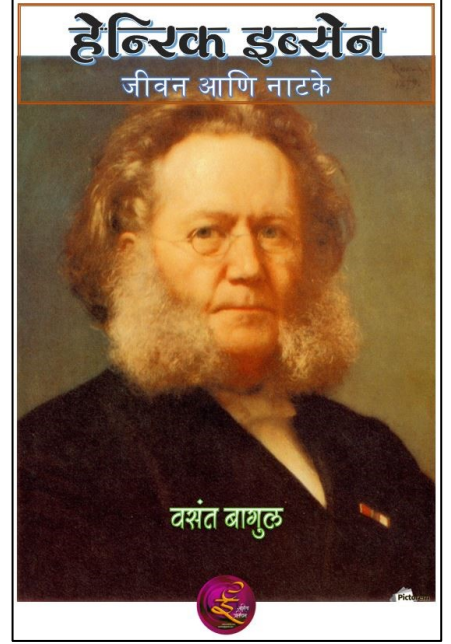
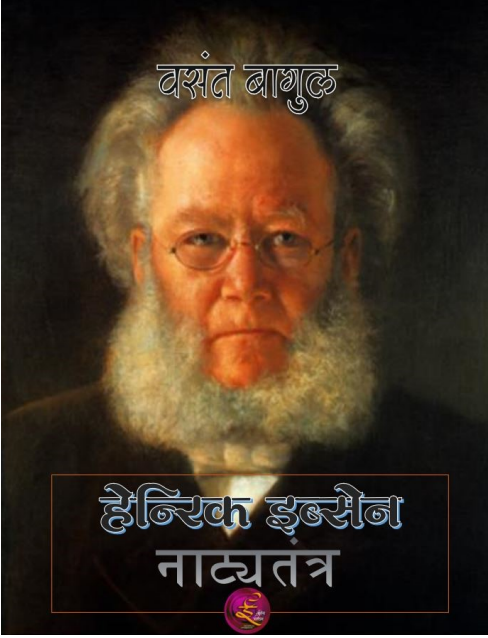
एलिदाः (पटकन त्याच्या हातात स्वतःचे हात देते) अगदी बरोबर!

(बाहेर खाडीवरून खाली मोठे जहाज संथपणे आणि शांतपणे पुढे सरकते. किनाऱ्यालगतचे संगीत जवळ येत असल्यासारखे ऐकू येते.)

समाप्त

श्री वसंत बागुल यांची पुस्तके

कव्हरवर क्लिक करताच पुस्तक उघडेल



हेनरिक इब्सेन

लहानगा आयोलक



वसंत बागुल



हेनरिक इब्सेन
वसंत बागुल

CLASSICAL THEATRE COMPANY PRESENTS

अतितागमन

BY HENRIK IBSEN

DIRECTED BY JOHN JOHNSON

श्री वसंत बागुल

यांनी

अनुवाद केलेली

हेनरिक इब्सेन

यांची नाटके.

मूळ नॉर्वेजियन

भाषेतून

या पुस्तकांचे

मराठीत

भाषांतर

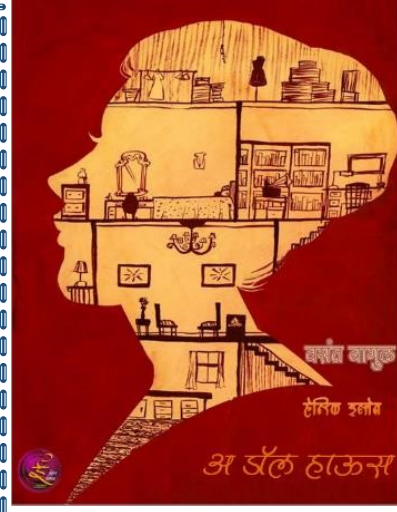
केलेले आहे.

इतरत्र ते इंग्लीशवरून

केलेले असते.

कव्हरवर क्लिक करताच

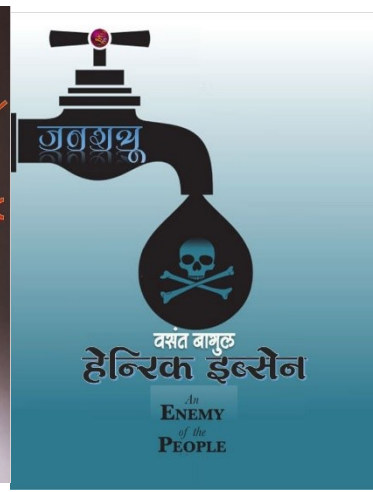
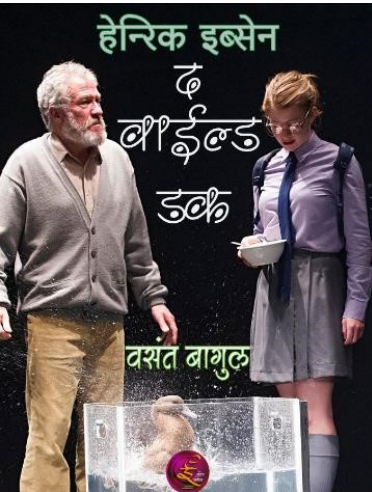
पुस्तक उघडेल



हेनरिक इब्सेन

द
वी ईल्ड
डॉक

वसंत बागुल



चंद्रकौर



वसंत बागुल



श्री वसंत बागुल

यांनी

स्वतः लिहीलेली

पुस्तके.

या पुस्तकांचे लेखन

त्यांनी स्वतः जपान

आणि अमेरिकेत

राहून कष्ट करून

माहिती मिळवून केले
आहे.

सर्व लेखन

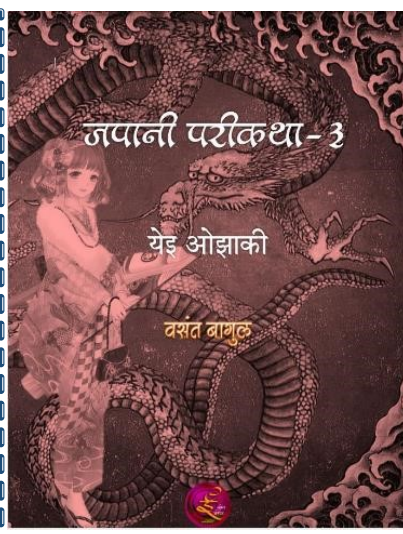
अस्सल व दुर्मिळ

आहे

जपानी परिकथा 2

येइ ओझाकी

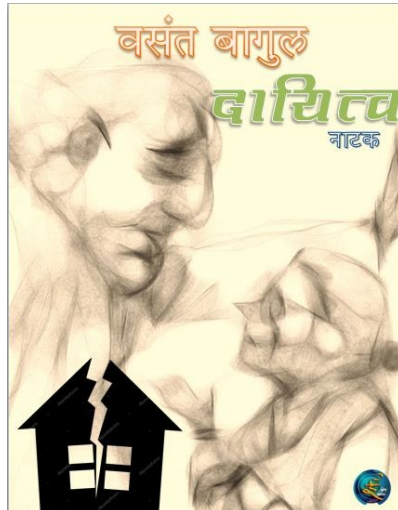
वसंत बागुल



वसंत बागुल

दायित्व

नाटक



कव्हरवर क्लिक
करताच पुस्तक उघडेल

अमेरिकन परिकथा

By

L.FRANK BAUM



वसंत बागुल

ई साहित्य प्रतिष्ठानचे हे तेरावे वर्ष.

डॉ. वसंत बागुल यांचे हे सतरावे पुस्तक.

डॉ. वसंत बागुल हे मुळचे मालेगावच्या एका शाळेतील शिक्षक. पण वाचन व लेखनाच्या वेडाने झपाटलेले. नाटककार इब्सेनच्या प्रेमात पडून त्याचा अभ्यास करायला त्यांनी नॉर्वे गाठले. नॉर्वेजिअन भाषेचा अभ्यास केला. पोटासाठी अंगमेहनत करत नॉर्वे युनिव्हर्सिटीत PhD मिळवली. इब्सेनच्या नाटकांचा अनुवाद केला. तिथून गेले जपानला. तिथली भाषा शिकून तिथल्या परिकथांचा अभ्यास केला. तिथून गाठली अमेरिका आणि सुदूर भागातील मॉटेलमध्ये काम करत तिथल्या मूळ परिकथांचा अभ्यास व अनुवाद केला. त्यांची मुले या देशांतच शिकून तिथेच स्थाईक झाली. पण हे पुन्हा महाराष्ट्रात आले. आणि वयाच्या सत्तरीतही सातत्याने लेखन करत असतात. या सर्वातून त्यांनी फक्त आनंद मिळवला. पैसा नाही.

डॉ. वसंत बागुल यांच्यासारखे ज्येष्ठ लेखक आपली सर्व पुस्तके ई साहित्यच्या माध्यमातून जगभरातील मराठी वाचकांना विनामूल्य देतात. असे लेखक ज्यांना लेखन हीच भक्ती असते. आणि त्यातून कसलीही अभिलाषा नसते. मराठी भाषेच्या सुदैवाने गेली दोन हजार वर्षे कवीराज नेंद्रे, संत ज्ञानेश्वर, संत तुकारामांपासून ही परंपरा सुरू आहे. अखंड. अजरामर. म्हणून तर शंभू गणपुले (नऊ पुस्तके), डॉ. मुरलीधर जावडेकर (९ पुस्तके), डॉ. वसंत बागुल (१७ पुस्तके),

शुभांगी पासेबंद (८ पुस्तके), अविनाश नगरकर (चार पुस्तके), डॉ. स्मिता दामले (सात पुस्तके), डॉ. नितीन मोरे (२६ पुस्तके), अनील वाकणकर (९ पुस्तके), अनंत पावसकर(चार पुस्तके), मधू शिरगांवकर (६), अशोक कोठारे (बारा हजार पानांचे महाभारत), श्री. विजय पांढरे (ज्ञानेश्वरी भावार्थ), मोहन मद्रवणा (जागतिक कीर्तीचे वैज्ञानिक), संगीता जोशी (आद्य गझलकारा, १६ पुस्तके), विनीता देशपांडे (७ पुस्तके) उल्हास हरी जोशी(६), नंदिनी देशमुख (५), डॉ. सुजाता चव्हाण (८), डॉ. वृषाली जोशी(१६), डॉ. निर्मलकुमार फडकुले (१९), पुनम संगवी(४), डॉ. नंदिनी धारगळकर (८), अंकुश शिंगाडे(५) असे अनेक ज्येष्ठ व अनुभवी, कसलेले लेखक ई साहित्याच्या द्वारे आपली पुस्तके लाखो लोकांपर्यंत विनामूल्य पोहोचवतात.

अशा साहित्यमूर्तींच्या त्यागातूनच एक दिवस मराठीचा साहित्य वृक्ष जागतिक पटलावर आपली ध्वजा फडकवील याची आम्हाला खात्री आहे. यात ई साहित्य प्रतिष्ठान एकटे नाही. ही एक मोठी चळवळ आहे. अनेक नवनवीन व्यासपीठे उभी रहात आहेत. त्या त्या व्यासपीठांतून नवनवीन लेखक उदयाला येत आहेत. आणि या सर्वांचा सामूहिक स्वर गगनाला भिडून म्हणतो आहे.

आणि ग्रंथोपजीविये । विशेषीं लोकीं 'इ'ये ।

दृष्टादृष्ट विजये । होआवे जी ।

